

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ESKİ ANADOLU'DA ÖNEMLİ BİR SİYASİ TEŞEKKÜL
OLAN ZALPA KRALLIĞI**

**HAZIRLAYAN
Ahmet Selim BAYSAL**

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Hasan Ali ŞAHİN**

**Tarih Anabilim Dalı
Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

**TEMMUZ 2010
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ESKİ ANADOLU'DA ÖNEMLİ BİR SİYASİ TEŞEKKÜL
OLAN ZALPA KRALLIĞI**

**HAZIRLAYAN
Ahmet Selim BAYSAL**

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Hasan Ali ŞAHİN**

**Tarih Anabilim Dalı
Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

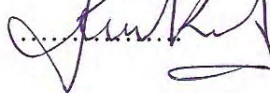
**TEMMUZ 2010
KAYSERİ**

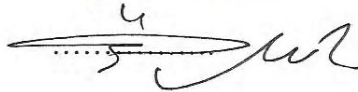
Doç. Dr. Hasan Ali ŞAHİN danışmanlığında Ahmet Selim BAYSAL tarafından hazırlanan “Eski Anadolu’da Önemli Bir Siyasi Teşekkül Olan Zalpa Krallığı” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

...19...10.7.2010

JÜRİ:

Danışman : Doç. Dr. H. Ali ŞAHİN ...

Üye : Doç. Dr. Hava SETGÜK ...

Üye : Doç. Dr. Özen TOK ...

ONAY

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 22.07.2010 tarih ve 17 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

22.07.2010

Prof. Dr. H. Yunus APAYDIN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Zalpa Krallığı, M.Ö. II. Binyıl'da "Asur Ticaret Kolonileri Çağı" diye anılan çağda Anadolu-Asur arasındaki ticari ağın merkezinde yer almış bir siyasi teşekkül idi. Anadolu ve Kuzey Mezopotamya'da bulunan Asur şehir devleti arasındaki bu ticari ilişki bilinen ilk uluslar arası ticaret olma özelliğini taşımaktadır. Söz konusu çağda Anadolu'da irili ufaklı onlarca şehir devleti bulunuyordu. Zalpa Krallığı Gaziantep çevresinde bulunmakta, Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'daki diğer krallıklar üzerinde zaman zaman siyasi, iktisadi ve ekonomik hâkimiyet kurmaktaydı. Bazı bilim adamları Zalpa Krallığı üzerine çalışmalar yapmışlar ise de Zalpa Krallığı hakkında araştırmalar yetersiz kalmış, yeri de henüz kesin olarak tespit edilememiştir. Bu nedenlerden dolayı Zalpa Krallığı üzerine çalışmayı uygun bulduk.

Çalışmamızda Boğazköy, Kültepe ve Mari arşivlerinden yararlanarak Zalpa'nın yerinin tespitine çalıştık. Ayrıca söz konusu arşivlerden elde ettiğimiz belgelerden Zalpa'nın siyasi tarihini ve ekonomik durumunu da aydınlatmaya çalıştık.

Bu eserin projesinin hazırlanmasında ve eserin takibinin yapılmasında önemli katkıları olan, benden hiçbir zaman yardımını esirgemeyen ve her zaman bana yol gösteren değerli danışmanım Sayın Doç.Dr. Hasan Ali Şahin Bey'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Bütün akademik çalışmalarımda Hasan Ali Bey ile birlikte çalışmaktan tarif edilmez menuniyet duyarım. Kaynaklar konusunda yardım aldığım Sayın Esmâ Öz Hocam'a, çalışmamda her türlü desteği olan İsmail Ülger'e, Arş. Gör. Abdulkadir Öztürk'e ve fedakâr aileme ayrıca teşekkür ediyorum.

Eğer bu eserde gözden kaçan yazım hataları veya eksiklikler mevcut ise şimdiden okuyucunun affına sığınırım.

ESKİ ANADOLU'DA ÖNEMLİ BİR SİYASİ TEŞEKKÜL OLAN ZALPA KRALLIĞI

Ahmet Selim BAYSAL

ÖZET

Zalpa Krallığı, “Asur Ticaret Kolonileri Çağı (M.Ö. 1975–1725)” diye adlandırılan çağda Anadolu’da bulunan pek çok Krallıktan birisidir. Kaniş Karumu’nda yapılan kazılarda ortaya çıkan binlerce çivi yazılı belge sayesinde bu Krallıkların siyasi, sosyal ve kültürel tarihini öğrenmiş bulunuyoruz. Bu belgelerden ve Hattuša arşivinde bulunan ve Eski Hitit Krallığı’na ait olan tabletlerden hareketle Zalpa Krallığı’nın İ.Ö. II. bin yılın yarısında siyasi konumunu, uluslararası ticaretteki yerini ve önemini vurgulamak tezimizin konusu olmuştur. Gerek Kültepe ve gerekse Boğazköy tabletlerinde geçen Zalpa şehrinin yerinin tayini konusunda şu ana kadar yapılan çalışmaları da göz önüne alarak çalışmamızı sürdürülmüştür.

İ.Ö. II. Binyılın ilk yarısında Anadolu-Mezopotamya ticari ilişkileri hayli gelişmiş ve Anadolu’da yaklaşık kırk adet Asur kolonisi kurulmuştur. Bu kolonilerden biri de Zalpa şehrinde bulunuyordu. Zalpa Şehri Asur-Kaniş kervan yolu üzerinde önemli bir konuma sahipti. Zalpa Kralları da bu ticaret yolunu ele geçirmek için mücadele vermekteydiler. Ayrıca bölgede yaşayan Hurri kavmi de bu ticarete önemli bir aracı rol oynuyordu. Koloniler Çağı’nda bir yandan uluslar arası ticaret geliştiği gibi diğer yandan uluslararası hukuk da gelişmiştir. Yerli-Asurlu ticari, kültürel, dini ve sosyal ilişkileri gelişmiştir. Bu tezimizle söz konusu ilişkilerin boyutlarını araştırmış olduk. Zalpa Krallığı Hititlerin Anadolu’da güçlendikleri dönemde Asur Devletinin desteğini alarak onlara karşı mücadeleye girişmiş Hitit-Zalpa mücadeleleri I. Hattuşili’nin Zalpa’ya düzenlediği seferle Zalpa’nın Hititlerin eline geçmesi ile sonuçlanmıştır.

Çalışmamızda arşiv araştırması yapılmak suretiyle Boğazköy, Kültepe ve Mari’de bulunan çivi yazılı tabletlerin okunmuş olanlarından yararlanılmış, bundan başka kaynak taraması da yapılarak araştırmacıların ortaya koydukları bilgilerden ve diğer belgelerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zalpa, Zalpuwa, Asur, Kaniş, Mama

**AS A SIGNIFICANT POLITICAL ENTITY IN THE ANCIENT ANATOLIA,
THE KINGDOM OF ZALPA**

Ahmet Selim BAYSAL

ABSTRACT

The Kingdom of Zalpa is one of many kingdoms in the age called ‘Age of Assyrian Trade Colonies (1975-1725 BC)’ in Anatolia. Thanks to those documents in cuneiform writing found during the excavations at Kanis-Karum, the political, social and cultural history of these kingdoms has been disclosed. The main focus of this dissertation has been on the political situation and commercial significance of Zalpa Kingdom in the middle of the second millennium BC based on the documents mentioned above and the tablets belonging to Ancient Hittite Kingdom at Hattusa Archives. This dissertation has taken the hitherto studies about the location of the city Zalpa mentioned on both Kultepe and Bogazkoy tablets into the consideration.

During the first half of the second millennium BC, the commercial relations between Anatolia and Mesopotamia developed in a remarkable way, and approximately 40 Assyrian colonies were established in Anatolia. One of these colonies was located in the city Zalpa, which bears a vital importance on the caravan route of Asur-Kanis. The kings of Zalpa struggled to control this trade route. Also, the tribe Hurri having lived in the region in question played a mediatory role in this trade. In the Age of Colonies, as international trade did, international law developed as well. The tradial, cultural, religious and social relations among the native Assyrians also evolved. In this dissertation, the dimensions of all kinds of relations mentioned above have been examined. The Kingdom of Zalpa warred against Hittite by taking the support of Assyrians in a period the Hittites gained strength in Anatolia, and the struggle of Hittite-Zalpa resulted in the fall of Zalpa at a military campaign by Hattusili I, the Hittite king of the age.

Throughout this study, an archival research has been made, and the readable tablets in cuneiform writing found at Bogazkoy, Kultepe and Mari have been used for the dissertation. Also, the information on the topic provided by the other researchers, and the other documents has been included into the study.

Key Words: Zalpa, Zalpuwa, Assyrian, Kanis, Mama

İÇİNDEKİLER

ONAY	I
ÖNSÖZ.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

1. 1. ZALPA KRALLIĞI'NIN YERİ	19
1. 1. 1. GÜNEYDE ARANMASI GEREKEN ZALPA	19
1. 1. 2. KUZEYDE ARANMASI GEREKEN ZALPA.....	25
1. 1. 3. TILMENHÖYÜK	28

II. BÖLÜM

2. 1. ZALPA KRALLIĞI'NIN SİYASİ TARİHİ	30
2. 1. 1. ZALPA-MAMA İLİŞKİLERİ	38
2. 1. 2. ZALPA-KANIŞ İLİŞKİLERİ.....	40
2. 1. 3. ZALPA-HARSAMNA İLİŞKİLERİ	44
2. 1. 4. ZALPA-KARGAMIŞ İLİŞKİLERİ.....	44
2. 1. 5. ZALPA-ASUR İLİŞKİLERİ	45
2. 1. 6. ZALPA KRALLIĞI'NIN YIKILIŞI.....	47

III. BÖLÜM

3. 1. ZALPA EKONOMİSİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ	49
3. 2. ZALPA'DA FAALİYET GÖSTEREN TÜCCARLAR	53
3. 3. ZALPA'DAKİ KOLONİ DAİRESİ	55
3. 4. KOLONİ MAHKEMESİ	61
3. 5. KARUMLAR ARASI YAZIŞMALAR.....	63

SONUÇ	65
DİZİN	67
BİBLİOGRAFYA VE KISALTMALAR	68
ÖZGEÇMİŞ	75

KISALTMALAR

AKT	Ankara Kültepe Tabletleri.
Bknz:	Bakınız:
C.	Cilt.
S.	Sayı.
s.	Sayfa.
TTK	Türk Tarih Kurumu.
Vd.	Ve Diğerleri.
Kt. a/k	Kt. Kültepe'yi işaret etmektedir. a harfi Kültepe'de sistemli kazıların başladığı ilk yılı gösterir. 1948 yılında başlayan kazılarda çıkan tabletlerin numaraları için a harfinden başlanmış ve z harfine yani 1972 yılına kadar bu şekilde numara verilmiştir. 1973 den itibaren ise, yıl numaraları verilmiştir. Örneğin 73/k gibi. k harfi tabletin kârum alanından çıktığını gösteren bir kısaltmadır. /t belgenin höyükte yapılan kazıda bulunduğunu göstermektedir.

GİRİŞ

Anadolu-Mezopotamya ilişkilerine ışık tutan ilk belgeler, Şar-Tamhari metinleri adı verilen Akadca vesikalardır ¹. Bu belgelere göre, Akad Kralı Sargon (M.Ö. 2334–2279) Anadolu'ya bir sefer yapmıştır. Bu seferin sebebi ise, Anadolu'da Pruşhanda şehrinde ² oturan Akadlı tüccarların yerliler tarafından taciz edilmesi sonucu Sargon'dan yardım istemeleridir. Bu olayın anlatıldığı belgeler Mısır'daki Tell el-Amarna arşivinde bulunmuş olup, bunun bir kopyası da Boğazköy'de ortaya çıkmıştır. Boğazköy nüshası Hititçe yazılmış olup, M.Ö. 14. yüzyıla aittir. Sargon'un batı seferini anlatan bir belge de Kültepe'de 1958 kazı mevsiminde ortaya çıkmıştır. Bu belge son zamanlarda yayınlanmış olup, ³ Kaniş, Hatura, Kilarie gibi Anadolu şehirlerinden bahsetmektedir. Sargon'un Kaniş'e kadar geldiği anlaşılmaktadır.

Sargon'dan sonra torunu Naram-Sin (M.Ö. 2254–2218) Anadolu'ya bir sefer düzenlemiştir. Bu devirde Anadolu'da varlıklarını sürdüren 17 Krallık ordusundan müteşekkil bir güce ise, Hatti Kralı Pampa komutanlık ederek Naram-Sin'in karşısına çıkmışlardır. Belgelerimize göre, Koloni Çağı'nda Anadolu'da Kralından bahsedilen şehirlerin yine bu sayıya yakın olduğu göze alınırsa M.Ö. III. Bin yıl dan itibaren bu şehir beyliklerinin hayatlarını devam ettirdikleri görülür. Şar-Tamhari Metinleri'nin Hattuşa arşivinde ele geçirilen kopyasının⁴ ilk 7 satırı kırık olup 8. satırdan itibaren şöyle devam etmektedir:

“ [xxx]

¹ Şar-Tamhari Metinleri aslında üç nüsha olup; Biri Mezopotamya'da Babil'de, ikincisi Mısır'da Tel el Amarna'da, üçüncüsü de Anadolu'da Hattuşa (Çorum-Boğazköy) arşivinde ele geçirilmiştir.

² Belgelere göre Puruşhanda (veya Puruštatum)'nın Tuz Gölü'nün güneyinde olacağı düşünülmektedir. Bakınız: Massimo Forlanini; “Remarques Geographiques sur les Textes Cappadociens”, Hethitica VI, 1985, s. 45-67; Cahit Günbattı; “More Examples of Correspondences Between Kârum” Archivum Anatolicum, S.1 Ankara 1995 s. 107-116.

³ Cahit Günbattı; “Karumlar Arasındaki Mektuplaşmalardan Yeni Örnekler”, 34. Uluslararası Assirioloji Kongresi (Düzenleyenler: H. Erkanal; V. Donbaz; A. Uğuroğlu), 1998, s. 261–279

⁴ Hattuşa Arşivi'nde ele geçirilen nüsha, KBo III, 13 numaralı metindir. Hitit dilinde ve Hitit çivi yazısı ile yazılmış bu metin, belli ki Hititler zamanında (M.Ö. 1750-1200) Akkadça orijinalinden Hititçe'ye tercüme edilmiştir. Metnimiz, H.G. Güterbock tarafından ZA (Zeitschrift für Assyriologie), Berlin 1993, Sayı 44, s. 68-68 de neşredilmiştir.

8. *Bana karşı bütün memleketler isyan ettiler.*
9. *Guşua Kralı Anmanailu, Pakki Kralı Bumanailu*
10. *Ulluwi (Ullama) Kralı Lupanailu, sonra ... Kralı ... inmipailu*
11. *Hatti Kralı Pampa, Kaniş Kralı Zipani, ... Kralı Nur-Dagan*
12. *Amurru Kralı Huwaruwaş, Paraşi Kralı Tişenki*
13. *Armanu Kralı Mudakina, Sedir dağları Kralı İşgippu*
14. *Larak Kralı Ur-larak, Nikku Kralı Ur-banda*
15. *Türki Kralı İlşu-Nail, Kuşşara Kralı Tişkinki*
16. *Toplam 17 Kral, ki onlar savaşa girdi ve ben onları vurdum.*
17. *Hurriler'e karşı bütün orduyu seferber ettim ve sonra (tanrılara) şarap takdim ettim.*
18. *O zaman savaşçılara, binlerce düşman askeri hiç mukavemet etmedi..."*

Metnin çok bozuk olan arka yüzünde geceleyin düşman karargâhına bir baskın yapıldığı ve onların yenilgiye uğratıldığı anlatılmakta, alınan ganimetlerden eksik cümleler halinde bahsedilmektedir.

Anadolu-Mezopotamya ilişkilerine ışık tutan bir diğer belge ise, Lagaş Beyi Gudea'nın (M.Ö. 2144-2114) yazdırmış olduğu silindir kitabesidir. Sümerlerin son kez tarih sahnesinde görüldükleri dönem olan III. Ur Devri'nde Lagaş şehrinin beyi olan Gudea'nın Tanrı Ningirsu adına bir tapınak yaptırdığı ve bu tapınağı süslemek için, Magan ve Meluhha'dan kereste, Amanos dağlarından güzel kokulu sedir ağacı, Hahhum'dan ise altın tozu getirttiği anlatılmaktadır.⁵

Böylece Anadolu-Mezopotamya arasındaki ticari ilişkilerin M.Ö. 2400'lerde Akad Devleti zamanında başlayıp, bu devletin yıkılmasından sonra, III. Ur Devri'nde de devam ettiği ve Koloni Devri'ne gelindiğinde ise daha kapsamlı ve daha sistemli bir ticari ilişkiye girişildiği görülmektedir.⁶

⁵ Mebrure Tosun; Kadriye Yalvaç; Sümer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1975, s.34-35.

⁶ Hasan Ali Şahin; Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri (M.Ö. 1975-1725), Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi Yayınları, Kayseri 2004, s.11.

Güney Mezopotamya’da III. Ur devrinde (2111-2005) mülkiyet anlayışı değişmiş, Sümerlilerin eski devlet mülkiyet sistemi yerine şahsi mülkiyetin hâkim görüş halini alması ve gelişmesi neticesinde Asur devleti ve halkı süratle kalkınmış, dışa açılma ihtiyacı duyulmuş ve alış-veriş şartları bakımından Anadolu en müsait pazar sayılmıştır. Bunun neticesi olarak ta 1900’lü yıllarda Anadolu’da Asur Ticaret Kolonileri kurulmuştur.

Böylelikle bilinen ilk uluslararası ticaret Asur-Anadolu arasında başlamıştır. Söz konusu devre ışık tutan çivi yazılı tabletler Anadolu coğrafyasının Roma taksimatındaki ismine göre Kapadokya bölgesinde ele geçtiği için bu tabletlere “Kapadokya tabletleri” denilmiştir. Ancak belgeler Kayseri’nin 20 km kuzeyinde bulunan Kültepe eski Kaniş Karumu’nda ortaya çıktığından bu tabletlere “Kültepe Tabletleri” denilmesi daha uygun görülmektedir. Kültepe tabletlerinin içeriği incelendiğinde Asurlu tüccarların Anadolu’ya yerleşerek yaklaşık 250 yıl boyunca ticaret yapmaları dolayısıyla söz konusu devre “Asur Ticaret Kolonileri Çağı” denilmiştir ⁷.

Önce yerli halkın tarlalarında bulunduğu ve gelen seyyahlarla 2500 kadarı kendi müzelerimize ve bilhassa dünya müzelerine intikal eden bu tabletler üzerinde British Museum, Louvre Müzesi, Amerikan Müze ve Üniversiteleri tarafından metin neşrine girişildiği gibi, başka ülkelerde de münferit ciltler veya makaleler neşredilmeye başlanmıştır.

Büyük kısmı Kayseri’nin 20 km. kuzey-doğusundaki Kültepe Karahöyük’te çıkan metinlerden elde edilen bilgilere göre ticaret kolonisinin Orta Anadolu’daki merkezinin burası olduğu anlaşılmış, Kültepe’nin eski isminin ise “Kaniş” olduğu saptanmıştır. 1925’de Hitit Çivi yazısı mütehassısı Çek bilgini B. Hrozny Kültepe’de höyüğün eteğinde yapmış olduğu bir mevsimlik kazı sonunda 750 kadar yeni tablet bulmuştur. Bunlar üç cilt halinde Hrozny ve Matouš tarafından yakın tarihlerde neşredilmiştir ⁸.

Nihayet 1948 yılında Prof. Dr. Tahsin ÖZGÜÇ başkanlığında ve Türk Tarih Kurumu’nun desteği ile Kültepe’de başlamış olan verimli kazılar sayesinde bugün Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesinde ve az miktarda da Kayseri Müzesinde olmak üzere 40.000 in üzerinde çivi yazılı Asurca tablet ilim âlemine kazandırılmıştır.

⁷ Hüseyin Sever; “Kültepe Tabletleri’nin Anadolu Tarihi ve Kültür Tarihi Bakımından Önemi”, A.Ü.D.T.C.F. Dergisi, Cilt XXXV, Sayı 2 (1192’den Ayrı Basım), Ankara 1992, s. 247.

⁸ A.g.y.

Şimdilik Kapadokya sahasına giren üç yerde, yani Kültepe-Alişar ve Boğazköy'de yapılan sistemli kazılarla çok sayıda tablet bulunmuş, ayrıca Pınarbaşı'nda, Uzunyayla'da ve Çukurova'da da tesadüfî olarak halk tarafından birkaç tablet elde edilmiş olmalarına göre, Tuz gölü çevresinden Urfa ve Diyarbakır'a; Sivas çevresinden Çukurova'ya kadar yayılan geniş orta Anadolu sahasındaki tabletlerden edinilen bilgilere göre Kârûm ve Wabartumların sayısı 50'yi bulmaktadır. Söz konusu Kârûm ve Wabartumlar hakkında detaylı bilgiler Ekonomi başlığı altında verilecektir.

Resim 1.1 M.Ö. II. Bin Yıl Başlarında Anadolu-Mezopotamya Arasındaki Kervan Yolları, C. Michel 2006

Büyük sermayedarlar Asur'da sermaye şirketleri kurmuşlar, Anadolu'ya da yayılarak, "Tappau" dedikleri ortaklar, ticarî ajanlar ve "Şamallu" denilen yardımcılar da bu şirketler adına ve kendi hesaplarına ayna, tarak gibi süs eşyasına, zamanın modasına uygun çeşitli kumaşlara ve kalaya kadar Anadolu'da çok istenen maddeleri eşek kervanları ile Dicle ve Fırat boylarından çıkıp büyüklü küçüklü çeşitli ticaret merkezlerine uğrayıp, alış-veriş yaparak Kaniş'e getirmişlerdir, Anadolu halkının istihsal ve imâl ettikleri kıymetli taşları, madenleri, özellikle de altın, gümüş ve bakırı Asur'a sevk etmişlerdir.

Asurlu tüccarların Anadolu'ya gelişleri ile birlikte Asur çivi yazısı da Anadolu'ya gelmiş, Asurlu tüccarlar, kendi aralarındaki ticari ve hukuki kayıtları çivi yazısı dediğimiz yöntemle kil tabletler üzerine Eski Asurca dilinde yazmışlardır. Zamanla Anadolu'nun yerli beyleri de bu yazı ile tanışıp onu benimsemişler, böylece Anadolu'nun yazılı tarihi Asur Ticaret Kolonileri Devri'nde başlamıştır.

Asurlu tüccarların arşivlerindeki çivi yazılı tabletler ticari içerikli olduğu için Anadolu'nun siyasal, sosyal ve kültürel özellikleri hakkında verdikleri bilgiler kısıtlıdır. Bundan başka kil tabletlerden Asurlu tüccarların uğradıkları şehir devletlerinin sayıları, coğrafi konumları, alıp sattıkları ürünler gibi bazı konularda önemli bilgiler elde etmekteyiz.

Koloni Çağı Anadolu'sunun durumunu bize en açık olarak I. tabakaya tarihlenen ve Kaniş Kralı Warşama ile Mama Kralı Anum-Hirbi arasında geçmekte olan mektuplaşma açıklamaktadır⁹. Sadece bu vesika bile Anadolu'daki yerli Krallar arasında anlaşmalar ve çekişmelerin mevcudiyeti hakkında bize fikir vermektedir. Söz konusu mektubun değerlendirilmesi "Zalpa Krallığı'nın Siyasi Tarihi" başlığı altında yapılacaktır.

Anadolu-Mezopotamya arasındaki ticari ağın Anadolu'daki merkezi Kayseri'nin 20 km. kuzeyindeki eski Kaniş şehri, Mezopotamya'daki merkezi ise Asur şehri idi. Anadolu'nun ihtiyacı olan kalay, çeşitli kumaşlar, süs eşyaları, güzel kokular gibi çeşitli ürünler Asurlu tüccarlar tarafından Anadolu'ya pazarlanmış, karşılığında ise Anadolu'nun altın ve gümüş madenleri Asur'a sevk edilmiştir. Tüccarlar ile yerel otoriteler arasında yapılan anlaşmalar gereğince ticaretin işleyişi hakkındaki kurallar önceden belirlenerek kurallara uyulacağına dair yemin edilirdi. Koloni Çağı'nda Anadolu'da merkezi bir otorite olmayıp irili ufaklı onlarca Krallık vardı. Zalpa Krallığı da bu Krallıklardan biri olup yeri tam olarak bilinmemektedir. Çivi yazılı belgelerden elde edilen bilgilere göre genelde Gaziantep çevresinde olması gerektiği düşünülmüştür. Bazı bilim adamlarına göre biri Anadolu'nun güneyinde biri de Anadolu'nun kuzeyinde Karadeniz Bölgesi'nde olmak üzere iki tane Zalpa vardır. Bu tahminlere rağmen her iki Zalpa'nın yeri de kesinleşmiş değildir. Anadolu'nun güneyinde Gaziantep çevresinde aranan Zalpa'nın Asur-Kaniş hattında olduğu için transit ticaretten önemli gelirler elde ettiğini, birçok belgede çeşitli kumaşlarla anıldığını, siyasi ve askeri yönlerden de

⁹ Kemal Balkan; Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Warşama'ya Gönderdiği Mektup, TTK Basımevi, Ankara 1957.

oldukça güçlü olduğunu görmekteyiz. Zalpa Kralı Anum-Hirbi zamanında komşu devletlerle iyi ilişkilerin kurulduğu, Zalpa'nın etkin bir Krallık olduğu görülmektedir. Anum-Hirbi bilmediğimiz bir düşmanla savaşırken Kaniş Krallığı'nın vasali olan Taişama şehri Zalpa Krallığı'na bağlı Mama şehrine saldırmış, Mama şehrini tahrip etmiş ve yağmalamıştır. Anum-Hirbi ise olaydan Kaniş'i sorumlu tutarak ticaret yollarını bir müddet kapatmıştır. Kaniş Kralı Warşama ve Anum-Hirbi arasında konu ile ilgili mektuplaşmanın ardından ticaret yolları tekrar açılmıştır. Uhna zamanında ise Kaniş'in bir süre işgal edildiği şehrin yakıldığı ve Kaniş şehrindeki tanrı heykelinin Zalpa'ya götürüldüğünü öğreniyoruz. Kaniş'in Kuşşara Kralı Pihana'nın eline geçmesi ve ondan sonra Kral olan Anitta'nın Zalpa'ya karşı mücadeleye girişmesi neticesinde Uhna zamanında götürülen tanrı heykeli tekrar Kanişe getirilmiştir. Hititlerin Orta Anadolu'da güçlenip merkezi bir devlet kurmaları ve Anadolu'nun güneyine doğru ilerlemeleri neticesinde şiddetli bir Zalpa-Hitit mücadelesi başlamış oldu. Hitit Kralı I. Hattuşili'nin Zalpa seferi ile Zalpa şehri Hititlerin eline geçti. Hititlerin başkenti Boğazköy/Hattuşa ya rakip olmasından dolayı Zalpa kenti Hattuşili tarafından acımasızca yakılıp yıkılmıştır.

KAYNAKLAR

A- Kültepe Tabletleri

Asur Ticaret Kolonileri Çağı hakkında bilgi edindiğimiz kaynakların büyük çoğunluğu, Kültepe'de bir asırdan beri yapılan araştırmalarda ortaya çıkarılan belgelere dayanmaktadır. Kültepe eski Kaniş ören yeri Kayseri'nin 20 km. Kuzey Doğusunda bugünkü Karahöyük Köyü'nün yanında yer almaktadır. Kültepe höyüğünde ilk kazı, E. Chantre tarafından 1893 ve 1894 yıllarında yapılmıştır. Chantre, burada bulduğu belgeleri, *Mission en Cappadoce*, (Paris 1898) adlı eserinde yayınlamıştır. H. Winckler, 1906 yılında yapmış olduğu araştırmalarla ilgili raporlarını OLZ 9, ve MDOG XXXV' de yayınlamıştır. Aynı yıl H. Grothe de küçük çapta bir araştırma yapmış ve bu araştırmayla ilgili olarak, *Meine Vorderasien Expedition in 1906–1907*, adlı eserini kaleme almıştır. 1925 yılında B. Hrozný, höyüğün eteğindeki tarlalarda yaptığı kazıda 1000 kadar tablet bulmuştur. Böylece, tabletlerin bulunduğu yerin Asurlu tüccarların ve yerli halkın birlikte oturdukları Kārum mahallesi olduğu anlaşılmıştır. Bu kazıda bulunan tabletler ile Avrupalı seyyahların Anadolu'da dolaşırken satın aldıkları

tabletler, çeşitli Avrupa müzelerine dağılmış ve Avrupalı bilim adamları tarafından seriler halinde yayınlanmıştır. Şimdi bu seriler hakkında bilgi vermeye çalışalım:

J. B. Nies Koleksiyonunda bulunan Kültepe metinleri, *Babylonian Inscriptions in the Collection of J.B. Nies* serisinde yayınlanmıştır. Bu serinin IV. cildi A.T. Clay tarafından, *Letters and Transactions from Cappadocia*, başlığı altında yayınlamıştır. (New Haven 1927) Bu seride toplam 233 belge mevcut olup, ilk 99 mektup, 100–114 mahkeme zabtı, 115–216 senet, 217–233 mektuptur. Özellikle, Asurlu tüccar Puşuken'in yazışmalarından oluşmaktadır. Ayrıca pek çok mektup Aşşur-nada'ya gönderilmiştir.

F.J. Stephens, aynı serinin altıncı cildini, *Old Assyrian Letters and Business Documents*, adı altında yayınlamıştır (New Haven 1944). Toplam 270 adet Kültepe metninden, ilk 135 adet mektuptur. 136'dan 196'ya kadar iş dokümanı, 196–209 mektup, 209–211 mahkeme zabtı, 222–252 senet, 252–260 mahkeme zabtı, 260-270 iş dokümanıdır.

British Museum'da bulunan Kültepe tabletleri, *Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum*, adıyla bir seride yayınlanmıştır. Bu seriden 5 cilt S. Smith, tarafından yayına hazırlanmıştır. Birinci cilt 45 adet senet ve toplu kayıt belgesi ile 5 adet mahkeme zabtından oluşmaktadır. İkinci cilt, Asurlu tüccarlar, Şallim-Ahum-Puşu-ken, İmdilum-Puşu-ken ile İmdilum ve diğer bazı tüccarların yazışmalarıyla alakalı mektuplardan oluşmaktadır. Üçüncü ciltte, Aşşur-idi-Aşşur-nada arasındaki yazışmalar, İnā'ya gönderilen mektuplar ve diğer tüccarların haberleşmelerinden oluşan 50 adet mektup vardır. Dördüncü cilt, pek çok Asurlu tüccarın birbirleriyle olan haberleşmelerinden oluşan 50 adet Kültepe metninden oluşmaktadır. Beşinci cilt, mektuplar, mahkeme zabıtları ve senetlerden meydana gelmiştir.

Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum, serisinin altıncı cildi, P. Garelli- D. Collon tarafından yayınlanmıştır. (London 1975) Bu cilt mektuplar, senetler, iş dokümanları ve mahkeme zabıtlarından oluşmaktadır.

İstanbul Arkeoloji Müzesindeki Kültepe Tabletlerinden bir kısmı, J. Lewy tarafından (*Keilschrifttexte in den antiken-museen zu Stanbul*, İstanbul 1926) yayınlanmıştır. Bu eser Asurlu tüccarlar, İmdilum ve İnā'ya gönderilen mektuplar ile senetlerden oluşmaktadır. İstanbul Arkeoloji Müzesinde bulunan Kültepe tabletlerinin diğer kısmı

ise, V. Donbaz tarafından (Keilschrifttexte in den Antiken Museen zu Stanbul II, Stuttgart 1989) yayınlanmıştır.

Rudolf Blanekertz Koleksiyonunda bulunan Kültepe metinleri, J. Lewy tarafından, (Die Kültepetexte der Sammlung Rudolf Blanekertz, Berlin 1929) yayınlanmıştır. Bu eserdeki Kültepe metinleri, mektuplar ve senetlerden meydana gelmiştir.

Frida Hahn Koleksiyonunda bulunan Kültepe tabletleri, yine J. Lewy tarafından (Die Kültepetexte aus der Sammlung Frida Hahn Berlin, Leipzig 1930) yayınlanmıştır. Bu belgeler, Asurlu tüccarların birbirleriyle olan yazışmaları ve senetlerden ibarettir. Die Keilschrifttexte aus Kleinasien, Texte und Materialien der Frau, (Leipzig 1932) Lewy'nin eseridir. Bu eser, senetler, mektuplar, iş dokümanları ve mahkeme zabıtlarından oluşmaktadır.

N.B. Jankovska, Klinopisnye Teksty iz Kjultepe Sobraniiah, (USSR Moskova 1968) isimli eseri yayınlamıştır.

Prag'ta bulunan Kültepe tabletleri, bir seri halinde yayınlanmıştır. Birinci cildi, B. Hrozny tarafından hazırlanmıştır. (B. Hrozny, Inscriptions Cuneiformes du Kültepe I, ICK I Praha 1952.) Bu ciltte, mektuplar, senetler, iş dökümanları, mahkeme zabıtları ve evlenme vesikası mevcuttur. Bu serinin ikinci cildi, Matouš tarafından yayınlanmıştır. (L. Matouš, Inscriptions Cuneiformes du Kültepe II, Praha 1962.) Bu cilt, senetler, toplu kayıtlar, mahkeme zabıtlarından ibarettir. Bu serinin son cildi, L. Matouš-M. Matoušova-Rajmova tarafından bilim alemine sunulmuştur. (L. Matouš-M. Matoušova-Rajmova, Kappadokische Keilschrifttafeln mit Siegeln aus den Sammlungen der Karlsuniversitat in Prag, Prag 1984) Bu eserde, mahkeme zabıtları, senetler, ev satış belgesi, borç mukaveleleri, mühürlerle birlikte yayınlanmıştır. Prag Müzesindeki diğer tabletler, K. Hecker-G. Kryszat-L.Matouš, tarafından yayınlanmıştır. (K. Hecker-G. Kryszat-L.Matouš, Prager Kültepe-Texte I: Kappadokische Keilschrift Tafeln aus der Sammlungen der Karlsuniversitat Prag Praha, 1998.)

Heidelberg Üniversitesi ve Erlenmeyer Koleksiyonunda bulunan Kültepe tabletleri, B. Kienast tarafından (Die Altassyrischen Texte des Orientalischen Seminars der Universität Heidelberg und der Sammlung Erlenmeyer-Basel, Berlin 1960) yayınlanmıştır. Bu eserde, iş mektupları, senetler, mahkeme zabıtlarından oluşan 52 adet Kültepe tableti bulunmaktadır. Ayrıca Erlenmeyer Koleksiyonu ve her iki koleksiyona ait tabletler üzerindeki mühür baskıları bu eserde yayınlanmıştır. Das

Altassyriche Kaufvertragsrecht Freiburger Altorientalische Studien, Beihefte Altassyriche texte und Untersuchungen (Stuttgart 1984) isimli eser yine B. Kienast tarafından hazırlanmıştır. Giessen Üniversite Müzesi'nde bulunan Kültepe tabletleri, K. Hecker tarafından (Die Keilschrifttexte der Universitätsbibliothek Giessenunter Benetzung Nachgelenasser vorarbeiten von J. Lewy, Giessen 1966) yayınlanmıştır. Bu eserdeki Kültepe metinleri, senetler, mektuplar, mahkeme zabıtlarından ibarettir.

Liverpool Arkeoloji Enstitüsü'ndeki Kültepe tabletleri, Th. G. Pinches tarafından (The Cappadocian Tablets Belonging to the Liverpool Institu of Archaeology) yayınlanmıştır. Bu tabletler, mektup ve senetlerden oluşmaktadır.

Edinburg Müzesi'nde bulunan Kültepe tabletleri, S. Dalley tarafından (A Catalogue of the Akkadian Cuneiform Tablets in the Collections of the Scottisch Museum Edinburg with Copies of the Texts, Royal Scottisch Museum Information Series, Art and Archaeology, Edinburg 1979) yayınlanmıştır. Bu belgeler, mahkeme zabtı, mektup ve senetlerden oluşmaktadır.

Pennsylvania Müzesi'nde bulunan Kültepe tabletlerinin bir kısmı, W.C. Gwaltney tarafından HUCA 3 de yayınlanmıştır. (Cincinnati 1983). Bu tabletler, mektuplar, senetler ve mahkeme zabıtlarından oluşmaktadır. Bu müzedeki Kültepe metinlerinin diğer kısmı, F.J. Stephens tarafından, (The Cappadocian Tablets in the Universty of Pennsylvania Museum) yayınlanmıştır. Bu seride, 15 adet kârumlar arası mektup, 5 adet mahkeme zabtı ve diğer iş dökümanlarıyla birlikte 45 adet belge mevcuttur.

Louvre Müzesi'nde bulunan Kültepe tabletleri, Tablettes Cappadociennes adı altında 3 ciltte yayınlanmıştır. Birinci cildi Conteneau (Paris 1920), yayına hazırlanmıştır. Bu ciltteki tabletler, Asurlu tüccarların mektuplaşmalarından ibarettir. İkinci cilt, Thureau-Dangin tarafından (Paris 1928) yayınlanmıştır. Bu ciltte, Puşu-ken ve İnnaya'ya gönderilen mektuplar çoğunlukta gözükmektedir. Belgelerin tümü iş mektuplarından oluşmaktadır. Bu serinin son cildi ise, J. Lewy tarafından (Paris 1935) hazırlanmıştır. Bu cilt, mahkeme zabıtları, boşanma belgeleri, mektuplar ve senetlerden oluşmaktadır. Louvre Müzesi'nde bulunan tabletlerin bir kısmı ise, C. Michel tarafından, RA 81'de (Nouvelles Tablettes Cappadociennes du Louvre, 1987) yayınlanmıştır. Bu belgeler, mektuplar, muhasebe kayıtları, taşıma mukaveleleri, senetler ve zarflardan oluşmaktadır.

Berlin Vorderasiatisches Museum'da bulunan Kültepe metinleri, K.R. Veenhof- E.K. Brandt tarafından (Altassyrische Tontafeln aus Kültepe Texte und Siegellabrollungen 1992) hazırlanmıştır. Bu seride, iş dokümanları, senetler, mektuplar, mahkeme zabıtları, köle satışı hakkında Kültepe tabletleri mevcuttur.

1958 yılında Bursa Arkeoloji Müzesine satın alma yoluyla gelen 5 adet Kültepe metni, V. Donbaz- E. Horasanlı tarafından Belleten 158, (1976) de yayınlanmıştır. Yine Asurlu tüccar Innaya'nın arşivine ait bir kısım tablet, V. Donbaz tarafından RA 85 (1991) de yayınlanmıştır. Adana Müzesinde bulunan Kültepe metinlerinden biri, (Adana 237 b) yine V. Donbaz tarafından AfO 21 (1984) de yayınlanmıştır.

Kayseri Arkeoloji Müzesinde bulunan Kültepe tabletlerinden 3 adedi, Landsberger tarafından Türk Tarih Arkeologya ve Etnoğrafya Dergisi 4'de yayınlanmıştır. (İstanbul 1940).

Böhl Koleksiyonunda bulunan 150 kadar tablet, Cenevre'de bulunan 30 kadar tablet, Sadberk Hanım Müzesi'nde bulunan Kültepe metinleri, Adana Müzesinde bulunan 24 adet tablet henüz yayınlanmamıştır. Ayrıca, Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde yayınlanmamış olan tabletler de hepsinden fazladır.

B- Kültepe Kaniş Karum Kazısı Raporları

1948 yılında Türk Tarih Kurumu'nun desteğiyle başlayan Türk Kazıları halen devam etmektedir. Prof.Dr. Tahsin Özgüç başkanlığında yürütülen kazılarla ilgili raporlar söz konusu tarihten itibaren günümüze kadar yayınlana gelmiş olup, bunların içerikleri konusunda bilgi sunmak istiyorum:

1948 yılı kazısı raporu Tahsin Özgüç tarafından yayınlanmıştır(Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Kültepe Kazısı Raporu 1948, Ankara 1950). Bu eserde Kaniş şehrinin Kayseri civarındaki konumu, Kaniş şehrinin doğu ve batıya giden yıllara göre durumu, kazılarda ele geçen eserlerin tarihlenmesi üzerinde durulmuştur.

1949 yılı Kazısı Raporu Tahsin Özgüç tarafından hazırlanarak Türk Tarih Kurumu yayınları arasında çıkmıştır (Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Kültepe Kazısı Raporu 1949, Ankara 1953). Bu yılda ele geçen maddi kültür kalıntılarının hangi kavme ait olacağı üzerinde durulmuş ve bu eserlerin Hititlere ait olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır. Böylece, Koloni Devri'nde Hititlerin Anadolu'da yaşadıkları arkeolojik

materyallerle de tespit edilmiş oluyordu. Zira burada ele geçen eserler M.Ö. 17. ve 16. yüz yıllardan itibaren Hititlerin kullandığı eşyaların aynı olduğu görülmektedir.

1956 yılında Kaniş harabelerinde yapılan kazıda büyük bir odanın içinde 2 adet çivi yazılı tablet ele geçmiştir. Bu belgeler hem bölgenin hem de Anadolu'nun ilk tarihi belgesi olup, Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Waršama'ya gönderdiği mektuptur. Mektup 1957 yılında K. Balkan tarafından (Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Waršama'ya Gönderdiği Mektup, Ankara 1957) yayınlanmıştır. Bu belgeler sayesinde, söz konusu dönemde varlığı bilinen Krallıklar arası ilişkiler, tâbi-metbû ilişkileri ve bu dönemde vuku bulan olayları öğrenmekteyiz. 1958–62 yılları kazı mevsimlerinde Kültepe höyüğünde yapılan kazılarda sarayda, Kaniş Krallarının tasdikledikleri belgeler ele geçmiştir. Bu belgeler sayesinde, Kralların isimleri, icraatları, sarayda görevli devlet erkanının isim ve unvanları, pozisyonları konusunda bilgi sahibi olduğumuz gibi, devlet ve saray teşkilatını tanıma imkanı da mümkün olmuştur. Kuşşara Krallarına ait Boğazköy'de bulunan Anitta belgesinden sonra, burada ele geçen belgelerle, Pithana'nın Kaniş'te hüküm sürdüğü, onun ölümünden sonra Anitta'nın büyük Kral olduğu ve oğlunu Alişar'a vali olarak atadığı anlaşılmış bulunuyor.

Kültepe'de yapılan kazılarla ilgili raporlar, Prof. Dr. Tahsin ÖZGÜÇ tarafından yayınlanmaya devam edilerek, 1959 yılında Türk Tarih Kurumu yayınları arasında yeni bir eser çıkmıştır (Kültepe-Kaniş Asur Ticaret Kolonilerinin Merkezi'nde Yapılan Yeni Araştırmalar, Ankara 1959). Söz konusu eserde, Kaniş karumunun binaları, şehirdeki cadde ve sokaklar, evlerde bulunan ocak., fırın, seramikler, mühürler, madeni eserler tasnif edilerek ilim alemine tanıtılmış oluyordu.

1986 yılında Kültepe Kaniş kazılarının hafiri tarafından yeni bir kitap yayınlandı (Kültepe-Kaniş II, Eski Yakınoğu'nun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar, T.T.K. Yayınevi, Ankara 1986). Kazılarda ele geçen seramik eserlerin tümü incelenmiş, mutfak eşyaları, ölü hediyesi olan kaplar, dini muhtevalı eserler konu edilmiştir. Özellikle asılları altın ve gürmüş gibi madenlerden yapılan ancak pişmiş toprak benzerleri ele geçmiş olan ve dini törenlerde Kralların tanrılara içki sunduğu riton denilen kaplar çok ilgi çekicidir. Bunlar, hayvan şeklinde ve ya boğa, başı, insan başı, kayık ya da çizme şeklinde olan kaplardır.

Kültepe kazılarında ele geçen mühürler ve mühür baskıları üzerinde ilk çalışma Nimet ÖZGÜÇ tarafından yapılmıştır. Kültepe’de Asurlu, Babilli ve Suriyeli mühür kazıyıcıların bulunduğu ve her birinin kendi ülkesinin mühür üslubunu getirdiği görülmüştür. Böylece her bir ülkenin mühür geleneği bilim adamları tarafından incelenmektedir. Kazılarda ele geçen mühür baskılarının tasnifleri yapılarak Anadolu sanatkarların yaptıkları mühürler N. Özgüç tarafından bir kitap halinde yayınlanmıştır (Kültepe Mühür Baskılarında Anadolu Grubu, Ankara 1965). Eserde mühür baskılarındaki tasvirler incelenmiştir. Kültepe Kaniş karumunun Ib katında ele geçen, damga ve silindir mühürler ve mühür baskıları da aynı bilim adamı tarafından yayınlanmıştır (Kaniş Karumu Ib Katı Mühürleri ve Mühür Baskıları, Ankara 1968). Ib katı mühürleri 4 ayrı grupta incelenmiştir. Bunlar, Anadolu mühürleri, Eski Asur mühürleri, Eski Babil mühürleri, Eski Suriye mühürleridir. Bullalar üzerinde bir diğer çalışma, Veenhof tarafından N.Özgüç’e Armağan isimli eserde yayınlanmıştır (On the Identification and Implications of Some Bullae from Achemhöyük and Kültepe, Nimet Özgüç’e Armağan, Ankara 1993, s. 645–657). Kültepe’de ortaya çıkan mühür baskılarıyla ilgili yeni bir eser yine, N. Özgüç ile Ö. Tunca tarafından yayınlanmıştır (Kültepe Kaniş: Mühürlü ve Yazıtlı Kil Bullalar- Sealed Inscibid Clay Bullae, Ankara 2001). Kültepe bulunan Asur Kralları Irişum I ve Naram-Suen’in mühür baskıları da S. Özkan tarafından yayınlanmıştır (The Seal Impressions of Old Assyrian Kings, Nimet Özgüç’e Armağan, Ankara 1993, s.501–502).

Kültepe’de yapılan kazılarda ortaya çıkarılan saray ve tapınaklarla ilgili bir diğer çalışma yine kazının hafiri tarafından yapılmıştır (Kültepe Kaniş/Neşa Sarayları ve Mabetleri-The Palaces and Temples of Kültepe, Kaniş/Neşa, Ankara 1999). Söz konusu eserde saraylarda ele geçen seramik eserler, madeni eserler, mühürler, bullalar ve tablet ve zarf parçaları incelenmiştir. Ayrıca, mabetlerde bulunan arkeolojik buluntular tasnif edilerek verilmiştir.

Koloni Devri’nde Anadolu’da ölü gömme geleneğiyle ilgili bir çalışma, İ. Metin Akyurt tarafından yapılmıştır (M.Ö. 2. binde Anadolu’da Ölü Gömme Adetleri, Ankara 1998). Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanan eserde, diğer eski Anadolu kentleriyle birlikte Kültepe’de yapılan kazılarda ortaya çıkarılan mezar tipleri de araştırılmış ve sekiz adet farklı mezar türü incelenmiştir. Ayrıca mezarlarda bulunan eserler de burada belirtilmiştir.

Kültepe metinlerinin bu şekilde yayınlanmasıyla birlikte, Asurlu tüccarların Anadolu'da bir koloni ağı kurmak suretiyle Anadolu-Mezopotamya arasında ticaret yaptıkları anlaşılmıştır. Asurlu tüccarların Anadolu'da uzun süre yaşadıkları görülmüş ve bu belgeler okunduktan sonra Asur Kolonileri, Anadolu'nun iktisadi yapısı ile ilgili çeşitli eserler yazılmıştır. Bu eserlere bir göz atalım; E. Bilgiç, Etilerden Önce Anadolu'da Maden Ekonomisi, İstanbul 1940–1941; Kültepe Metinlerinde Geçen Yerli Apellatifler ve Bunların Anadolu Dileri İçerisindeki Yeri, Ankara 1953; P. Garelli, Les Assyriens en Cappadoce, Paris 1963; M. T. Larsen, Old Assyrian Caravan Procedures, İstanbul 1967; Old Assyrian City-State and its Colonies, Copenhagen 1976; K. R. Veenhof, Aspects of Old Assyrian Trade and its Colonies, Leiden 1972; L.L. Orlin, Assyrian Colonies in Cappadocia, Paris 1970.

Höyükte ve kârumda yapılan kazılarda 4 yapı katı ortaya çıkarılmıştır. IV. III. katlarda yazılı vesika bulunamamıştır. Bu tabakalar Eski Tunç Çağı katlarıdır. Yazılı belgelerin çoğu, II. tabakada bulunmuştur, Ib katında ise, az miktarda vesika ele geçmiştir. Şu ana kadar 30.000 den fazla yazılı vesika ortaya çıkmıştır.

Kaniş kârumunun kronolojisi ile ilgili olarak, Kemal Balkan tarafından bir eser (Kaniş Kârumunun Kronoloji Problemleri Hakkında Bazı Müşahedeler, Ankara 1955) kaleme alınmıştır.

1985 yılında, Prof. Dr. Emin Bilgiç başkanlığında Kültepe Tabletleri Yayın Komisyonu kurulmuş ve Kültepe tabletleri üzerinde çalışmalar hız kazanmıştır. Bu komisyonda, E. Bilgiçle birlikte, H. Sever, C. Günbattı, S. Bayram ve S. Çeçen yer almışlardır. Şu ana kadar AKT serisinden 3 cilt yayınlanmıştır. AKT I'de borç senetleri, mektuplar, kârum dairesinin kararları, ikribum olarak verilen parayla ilgili bir kayıt, mal teslimiyle ilgili belgeler yer almaktadır. Bilgiç-Bayram tarafından hazırlanan AKT II'de, toplu kayıtlarla ilgili belgeler, borç karşılığı rehin konusu, masraf listeleri, mahkeme zabıtları, Kaniş kârumunun kararları, Asur Şehir Meclisinin kararları ve iş mektupları mevcuttur. Bilgiç-Günbattı tarafından hazırlanan AKT III'de, senetler, mektuplar, mahkeme zabıtları, toplu kayıtlar ve masraf listeleri yer almaktadır. Özellikle, Şallim-Ahum'un Ennum-Aşşur'a, Dan-Aşşur'a ve Puşu-ken'e yazdığı mektuplar, Ennum-Aşşur'un Nuhşatum'a yazdığı mektuplar dikkat çekmektedir.

İstanbul Arkeoloji Müzesinden Arşiv Uzmanı Sumerolog V. Donbaz da bu komisyona dahil olup, Kültepe tabletlerini yayınlamaktadır. Özellikle, Ib tabakası dönemine ait

olan, höyükte Waršama'nın sarayında bulunan ve Kaniš Krallarının tasdiklediği iqqati vesikalarını, T. Özgüç'e Armağan, (1989); N. Özgüç'e Armağan, (1993); X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri'nde (1990) yayınlamıştır.

Kemal Balkan, Sedat Alp'e Armağan'da (Ankara 1992), Kt. a/k, b/k ve c/k serilerinden 18 adet Kültepe metni yayınlamıştır.

1988 yılı Kültepe kazısında çıkan belgeler, AKT serisinde S. Bayram ve S. Çeçen tarafından yayına hazırlanmaktadır. Yine 1992 yılı kazı mevsiminde ortaya çıkan belgeler, C. Günbattı, S. Bayram ve S. Çeçen tarafından AKT serisinde yayınlanmak üzere hazırlanmaktadır. Asurlu tüccar Usur-ša-Ištar'ın (Kt. n/k) arşivinden bir grup mektup ise, H. Sever tarafından yayına hazırlanmaktadır.

Fransız Asiriologlardan Cecile Michel, Innaya arşivini iki cilt halinde yayınlamıştır. (Innaya dans les Tablettes Paleo-Assyriennes, Part 1, Part 2, Paris 1991).

1956 yılı Kültepe kazısında bulunan tabletlerin bir kısmı, A.F. Karaduman, tarafından doktora tezi yapılmıştır. Bu tezde, mahkeme zabıtları, senetler ve Enna-Suen'in yazışmalarından oluşan mektuplar yer almaktadır.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde korunan bu tabletler, yabancı ilim adamları tarafından da yayınlanmakta olup, 1990 yılı kazısında bulunan vesikaların bir kısmı Fransız Assiriologlar, (C. Michel-P. Garelli, Tablettes Paleo-Assyriennes de Kültepe I, Kt. 90/k İstanbul 1997) tarafından yayınlanmıştır. Bu eserde, Aşşur-mutabbil'e gönderilen mektuplar, Şumi-abiya'ya gönderilen mektuplar, senetler, mahkeme zabıtları ve tabletlerin zarfları yer almaktadır.

Alman Assiriolog K. Hecker, 1959, 1961 (Kt. k/k ve m/k) ve 1987 kazı dönemi tabletlerinin yayını için çalışmaktadır. K.R. Veenhof ise, 1991 yılı kazı mevsiminde çıkan tabletleri yayına hazırlamaktadır. Kawazaki 1989 yılında ortaya çıkan Kültepe tabletlerini, doktora tezi olarak hazırlamıştır.

Kültepe'de yapılan kazılarda Asurlu tüccarların arşivleri ortaya çıkarılmıştır, bu belgelerin büyük çoğunluğu senetler, mektuplar ve mahkeme zabıtlarından oluşmaktadır. Ne yazık ki, sosyal konularla ilgili vesikalar çok az bulunmuştur. Bu güne kadar Kültepe metinleriyle ilgili çalışmalar daha çok ticari ve iktisadi konularla ilgilidir. Sosyal hayatla ilgili tabletler makele olarak kaleme alınmaktadır. Bu şekilde yayınlanan belgelere bir göz atalım: Bayram-Çeçen, Kölelik Müessesesi ile ilgili 12 adet belgeyi

(Belleten 229, 1996) yayınlamışlardır. Aile hukukuyla ilgili 6 adet Kültepe metnini, (Archivum Anatolicum I, Ankara 1995) yayınlamışlardır. Köle satışıyla ilgili 8 tablet, H. Sever tarafından XXXIV. Assiriyoloji Kongresine bildiri olarak sunulmuştur (İstanbul 1987). Kan parası ile ilgili 5 Kültepe metni, S. Çeçen tarafından XXXIV. Assiriyoloji Kongresine sunulmuştur (İstanbul 1987). Kaçakçılıkla ilgili 13 belge, S. Bayram tarafından İstanbul da toplanan XXXIV. Assiriyoloji Kongresine sunulmuştur (İstanbul 1987). Taşınmaz mallarla ilgili 7 Kültepe metni, S. Bayram Tarafından, (Belleten S. 213, 1991) yayınlamıştır. Aynı konuyla ilgili 5 Kültepe metni, C. Günbattı tarafından (Belleten 206, 1989) yayınlamıştır. İki adet evlenme vesikası E. Bilgiç tarafından, X. Türk Tarih Kongresine sunulmuştur (Ankara 1986, Bildiriler 1990). Koloni Devri'nde Anadolu'da meydana gelen salgın hastalıkla ilgili 8 Kültepe metni, S. Çeçen tarafından (Archivum Anatolicum I, Ankara 1995) de yayınlamıştır.

Kültepe'de 1958 yılında yapılan kazıda ele geçen ve Akad Kralı Sargon'un batı seferini anlatan belge C. Günbattı tarafından yayınlamıştır. (III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Ankara 1998). Böylece, yarı efsanevi kabul edilen şar-tamhari metinlerinin bir benzeri de Kültepe'de ortaya çıkmış ve Akad Krallarının Anadolu seferinin gerçek olduğu yönündeki tezler güçlenmiştir.

Kültepe'de yapılan kazılarda 1962 yılına ait bir tablet limum listesinden oluşmakta olup, C. Günbattı tarafından okumuştur. (Kt.n/k 517; n/k 1571), bu liste Asur Kralı İrişum'un tahtta çıkışından itibaren, İkunum, Şarru-ken ve Puzur-Aşşur dönemlerindeki limumların isimlerini vermektedir. Bu tabletteki toplam limum sayısı 103'tür. 1991 ve 1992 yılı kazılarında limum listeleri ortaya çıkarılmış olup, bunlar K.R. Veenhof tarafından yayınlamıştır. Bu listelerde ise, Asur Kralı İrişum'dan itibaren, İkunum, Şarru-ken, Puzur-Aşşur'la Naram-Suen'in 27 limumu kayıtlı olup toplam 130 adet limum ismi geçmektedir. (The Old Assyrian List of Year Eponoymys from Karum Kanish and its Chronological Implications, Türk Tarih Kurumu Yayını Ankara 2003). Bu listeler sayesinde Kralların kaç yıl tahtta kaldıklarını öğrendiğimiz gibi, o yıllara ait senetlerin karşılaştırılmasıyla birlikte Asurlu tüccarların Anadolu'daki ticari aktivitelerinin yoğunluğunu da öğrenmiş bulunuyoruz.

Eski Asurca metinler, bulla ve mühürler konusunda bir bibliyografya Cecile Michel tarafından yayınlamıştır. (Old Assyrian Bibliography of Cuneiform Text, Bullaea, Seals and Result of the Excavations of Assur, Kültepe/Kanis, Acemhöyük, Alisar and

Bogazkoy, Istanbul 2003). Söz konusu eserde, Hrozny'nin kazısında bulunan ve Avrupa müzelerine dağılan tablet koleksiyonları hakkında bilgi vermektedir. Bu bölümde bahsettiğim Kültepe metinlerinin yayınlanmış olan serilerinden ve kazı raporlarından bahsedilmektedir. Kuzey Irak'taki, Sippar, Gasur, Asur, Şubat-Enlil gibi merkezlerle, Anadolu'da Kültepe, Achemhöyük, Boğazköy ve Alişar'da yapılan kazılarda ortaya çıkarılan eski Asurca metinler, bulla ve mühürlerle mühür baskıları ve bunlar üzerinde yapılan çalışmalar anlatılmaktadır.

C- Alişar Tabletleri:

Alişar'da 1927-32 yılları arasında vor der Osten tarafından kazı yapılmıştır. Burası Yozgat şehir merkezinin 30 km. Güney-doğusundadır. Alişar, Eski Tunç Çağı'ndan itibaren Bizans dönemine kadar yerleşim görmüştür. En çok nüfusun M.Ö. 2. bin yılda yaşadığı kabul edilir. Alişar hem doğal yollarla önem kazanmış hem de akarsu kaynaklarının bolluğu yaşamaya imkan vermiştir. Kazılar biri tepede diğeri ise, terasta olmak üzere iki yerde yapılmıştır. Sitadelin teras kısmında yapılan kazılarda Kaniş kārumu Ib tabakasıyla çağdaş tabletler ele geçmiştir. 10 T katı Kaniş kārumu Ib ile, 11 T katı ise Kaniş kārumu II. tabaka ile çağdaştır. Ancak bu tabakada koloni yerleşmesi yoktur.

Alişar'da bulunan Kültepe Ib tabakası ile çağdaş tabletler, I. J. Gelb tarafından OIP (Oriental Institute Publications) XXVII'de yayınlanmıştır. (Chicago 1935). Bu tabletler arasında, Anitta tarafından tasdiklenen belgeler mevcuttur. Nabi-Enlil arşivi olarak bilinen bu belgelerde mahkeme zabıtları, mektuplar ve senetler vardır. 54 nolu belge ise, Develi'de satın alınmış olup, Kaniş'ten Wahşuşana'ya kadar yapılan harcamalardan bahsedilmektedir.

D- Boğazköyde Bulunan Eski Asurca ve Hititçe Metinler:

Boğazköy, 1830 yıllarından itibaren çeşitli seyyah ve araştırmacıların ilgisini çekmiş ve burada kazılar başlamıştır. Eski Tunç Çağı'ndan itibaren yerleşim görmüştür ve büyük kalenin batı yamacında 8. katta bir yerleşim yeri bulunmuştur. Burada IX b tabakasında Kaniş kārumu Ib tabakasıyla çağdaş Asurca metinler ele geçmiştir. Taş temel üzerine konut planı uygulanmıştır. Evler iki yapı evresine sahiptir. Burası Hititlerin başkenti olmazdan evvelki Hattuş Krallığı'nın merkezidir. Boğazköy'de Kaniş kārumu Ib tabakasıyla çağdaş olan, Da'a arşivine ait 50 adet tablet, H. Otten tarafından KBo serisinin 9. cildinde yayınlanmıştır (Berlin 1957). Bu belgeler de mektuplardan ibarettir.

Zalpa Krallığı hakkında bilgi veren önemli kaynaklar arasında eski Hitit Krallığı'na ait belgeler bulunmaktadır. Bunların başında Anitta Metni gelmektedir. Anitta Metni Kaniş Kralı Pithana ve oğlu Anitta'nın Orta Anadolu'daki şehirleri teker teker ele geçirerek büyük bir Krallık kurmalarını anlatır. Hititler'de Anitta'yı ataları saymışlardır. Eski Hitit Krallığı'na ait az miktarda bulunan belgede Zalpa şehri sıkça geçmektedir. Bunlardan biri de Kaniş Kraliçesi Efsanesidir. Bir diğer Eski Hitit Çağı belgesi I.Hattuşili vasiyetnamesidir. Ayrıca I. Hattuşili yıllıklarında Zalpa kentinden bahsedilir. I. Hattuşili'nin güneye yaptığı seferde Zalpa şehri ile olan savaşının anlatıldığı yıllıklar önemli kaynak oluşturur.

E- Mari Mektupları

Orta Fırat bölgesinde, Irak-Suriye sınırlarının kesiştiği yerde Tell-Hariri denilen köyün yakınındaki höyükte, Fransız Arkeoloji Topluluğu 1933 yılında burada bir kazı yapmaya başlamıştır. İlk kazı mevsiminde Kraliyet sarayı ortaya çıkarılmıştır. Sarayda bulunan devlet arşivi ile buranın III. Ur Devri (M.Ö. 2111-2005) ile Eski Babil Devri (M.Ö. 1900-1650) belgelerinde geçen Mari şehri olduğu anlaşılmıştır. Mari şakkanakkusu (vali) Tura-Dagān'a ait bir heykel ise, Eski Babil Şehri kazılarında bulunmuş olup, İstanbul Arkeoloji Müzesine getirilmiştir. Robert Koldewey'in Eski Babil Şehrinde yaptığı kazılarda bulunan eserlerden bir kısmı böylece, İstanbul'a getirilmiştir. Bunlardan başsız bir heykelin üzerinde iki kitabe vardır. Heykelin kemeri üzerinde şu ifadeler yer alır: "Tura-Dagān, Mari memleketinin şakkanakkusu, oğlu Puzur-İştār hayatları için bunu adadılar". Etek ucundaki kartujda ise, " Tura-Dagān Mari memleketinin şakkanakkusu, oğlu tanrıya beyine bunları canları için adadılar. Kaidesini ve bu kitabeyi kim değiştirirse, Nini, Dagān, Enki ve memleketin beyi onun soyunu kurutsun" denilir. Bu heykellerin hangi devre ait oldukları konusu tartışılmıştır. A. Parrot, 1937 yılında Mari kazılarında sarayın bir şapelinde bulunan İdī-ilum heykeli ile bunları kıyaslamak suretiyle bu heykelleri de III. Ur Devri'ne koymuştur. Ona göre, III. Ur Devri Krallarından Gimil-Suen'in 7. yılına ait bir belgede geçen Tura-Dagān ile Mari valisi Tura-Dagān aynı kişilerdir. G. Conteneau bu heykelleri İsin-Larsa Devrine, A.Parrot ise, daha sonra bunları Eski Babil Devri'ne tarihlemiştir.

M.Ö. 1950-1850 yıllarını kapsayan İsin-Larsa Devrinde, Mari'de İahdun-Lim Kralı olarak bulunuyordu. Bu devirde Mari Krallığı'nın hakimiyeti sahası Hana ve Terqa şehirlerine kadar ulaşıyordu. Bu sırada Şamşi-Adad Asuru ve Ešnunna'yı zaptederek

burası en güçlü Şehir Devleti haline gelmişti. Daha sonra Şamşı-Adad Mari'yi de zaptederek, buraya küçük oğlu İasmah-Adadı Kral olarak tayin etmiştir. Şamşı-Adadın ölümünden sonra oğlu İasmah-Adad hakimiyeti sağlayamamış ve Şamşı-Adad'ın elinden kaçan Mari prensi Zimrilim muhtemelen Halep Krallığı'nın yardımıyla Asur prensi İasmah-Adadı yenerek babasının tahtına geçmiştir. Zimrilimin Mari'deki saltanatı Hammurabi'nin 33. yılına kadar sürmüştür. Hammurabi Mar'iyi ele geçirerek tahrip etmiş ve Mari şehrini yağmalamıştır. Yukarıda sözü edilen şakkanakku heykelleri de alınarak Bābile götürülmüş ve Bābil kazılarında ortaya çıkmıştır.

Mari kazılarında, Kraliyet sarayı ile devlet arşivi bulunmuş ve bu arşiv Archives Royales de Mari (ARM) serisinde yayınlanmıştır. Bu arşiv sayesinde Mari Krallığı'nın ve komşu ülkelerin tarihini daha rahat öğrenebilmekteyiz. Özellikle M.Ö. II. bin yıl Kargamış Krallığı'nın tarihini öğrenmemize yarayan mektuplar Mari'deki Zimrilim'in arşivinde bulunmuştur. ARM serisinde yaklaşık 30 cilt halinde şu ana kadar yayınlanmıştır.

Mari'de ortaya çıkan Mari Līmum Listelerinde geçen līmumlarla Kültepe, Boğazköy, Alişar, Tell-Rimah, Çağar-Bazar līmumları karşılaştırılmak suretiyle kronoloji problemlerine yeni yaklaşımlar getirilmiştir.

I. BÖLÜM

ZALPA KRALLIĞI'NIN YERİ

1. 1. ZALPA KRALLIĞI'NIN YERİ

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda varlığından haberdar olduğumuz şehir devletlerinden birisi de Zalpa Krallığı'dır. Zalpa Krallığı hakkında bilgi veren yazılı belgeler Kültepe, Boğazköy ve Mari Metinleri'nden oluşmaktadır. Yazılı belgelere dayanarak Zalpa Krallığı'nın yeri konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüş, söz konusu belgelerden yola çıkarak bazı bilim adamları Zalpa'yı Güneydoğu Anadolu'da ararken bazı bilim adamları da Orta Karadeniz bölgesinde aramışlardır. Bazı bilim adamları ise biri Karadeniz Bölgesi'nde, diğeri Güneydoğu Anadolu'da olmak üzere iki tane Zalpa olduğunu kabul etmişlerdir.

1. 1. 1. Güneyde Aranması Gereken Zalpa

1956 yılında Kültepe'de Kemal Balkan tarafından yapılan kazılarda ele geçen “ Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Waršama'ya Yazdığı Mektup” M.Ö 2. Bin yıl başlarında Anadolu'daki yerel Krallıklar ve bunların birbirleri ile olan münasebetlerine dair bilgi edinebileceğimiz en eski ve en önemli vesikalardan biridir. Mari Metinleri'nden öğrendiklerimize göre Anuŝ-Hirbi isimli şahıs önce Zalwar Kralı olarak geçerken daha sonra Mari Kralı Zimrilim'in yedinci senesinde Haŝsum Kralı olarak geçmektedir. Buna göre Anuŝ-Hirbi önceleri Zalwar Kralı iken sonradan Haŝsum şehrini ele geçirmek suretiyle Haŝsum Kralı olmuştur. Mari metinlerinde Anuŝ-Hirbi ismiyle geçen şahıs, Kültepe Metinleri'ndeki Anum-Hirbi ile eşitlenmiştir. Kültepe Metinlerinde Haŝsum şehri geçmediği için Haŝsum şehri de Kültepe Metinleri'ndeki Mama şehri ile eşitlenmiştir. Mama/Haŝsum, Zalpa/Zalwar, Anum-Hirbi/Anuŝ-Hirbi eşitlemeleri Güneydoğu Anadolu'ya yerleştirilmiştir. Çünkü Mari Metinleri'nde geçen bu şehirler ve şahısların coğrafi olarak Anadolu'nun kuzeyi ile ilgisi yoktur. Ayrıca

Anum-Hirbi isminin de Hurrice olduğu kabul edilmektedir.¹⁰. Dolayısıyla bu isimlerin Hurri bölgesinde Güney Doğu Anadolu'da aranması gerekmektedir. Kültepe Metinleri'nden elde ettiğimiz bilgilere göre Mama ve Zalpa şehirleri Kaniş-Asur hattında bulunmaktadır. Asurlu tüccarlar Kaniş-Asur hattında ticaret yaparken irili ufaklı onlarca şehre uğruyorlardı. Bu şehirler arasında Mama ve Zalpa şehirleri de bulunuyordu. Mama'nın dağlık bir yerde bulunduğu ve Kaniş'in de doğusunda yer aldığından genellikle Afşin havalisine yerleştirilmiş olduğunu görüyoruz¹¹. Mama şehri Anadolu'nun güneyinde olduğuna göre, onunla yakın ilişkisi olan Zalpa şehri de Anadolu'nun güneyinde aranmalıdır.

Koloni Çağında Zalpa Krallığı ile ilgili bilgi veren oldukça önemli başka bir kaynak ise Hitit Devleti'nin kuruluşundan önce Anadolu'nun durumu hakkında bilgi veren temel kaynaklardan biri olan Anitta Metni'dir. Bu belge Zalpa Krallığı'nın varlığını ve çevre Krallıklar üzerindeki etkisini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Söz konusu metinde Kaniş Kralı Anitta, Zalpa Krallığı ile ilgili şöyle demektedir:

“...Zalpuwa'dan denizden içeride olan bütün ülkeleri [zaptettim.] Eskiden Zalpuwa Kralı Uhna Tanrı Şiuşummi'yi Neşa'dan Zalpuwa'ya götürdü. Arkadan da ben Büyük Kral Anitta Tanrı Şiuşummi'yi Zalpuwa'dan tekrar Neşa'ya götürdüm. Zalpuwa Kralı Huzziya'yı da sağ olarak Neşa'ya getirdim”¹².

Anitta'dan önce Zalpuwa/Zalpa Kralı Uhna Neşa'ya (Kaniş'e) saldırmış ve Kaniş şehrindeki tanrı heykelini alıp götürmüştür. Anitta ise yeni Zalpa Kralı Huzzia ile savaşarak onu esir almış, tanrı heykelini de tekrar Kaniş'e getirmiştir. Huzzia'nın esir alındıktan sonraki akıbeti hakkında bilgi sahibi değiliz.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı öncesi ve sonrasında ve hatta Hitit çağında iki memleket birbiriyle savaştığı zaman galip gelen taraf mağlup edilen tarafın tanrı heykelini alıp kendi memleketine götürürdü. Bu yöntemle mağlup edilen memleket üzerinde psikolojik baskı kurulurdu. Ayrıca mağlup edilen memleket dini açıdan galip şehre bağlanırdı. Bu yöntemin o zamanlar bir gelenek haline geldiğini öğrenmekteyiz.

¹⁰ Kemal Balkan, Mama Kralı Anum-Hirbi'nin ... , s.37.

¹¹ Kemal Balkan, Mama Kralı Anum-Hirbi'nin ... , s. 6-9.

¹² Ekrem Memiş, Eskiçağ Türkiye Tarihi (En Eski Devirlerden Pers İstilasına Kadar), 6. Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya 1989, s. 267; Sedat Alp, Hitit Çağında Anadolu, 5. Basım, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara 2005, s.54.

Söz konusu metinde “*Zalpa’dan itibaren denizden içeride olan bütün ülkeleri zaptettim*” ifadesinden Zalpa’nın deniz kenarında veya denize açılan topraklarının olduğunu öğreniyoruz. Buna ek olarak, metinde Zalpa ile ilgili şu satırlar geçmektedir: “*Kim babamın arkasından Kral olursa herhangi bir şekilde denizin (içindeki) Zalpa ülkesine düşmandır. Ve onu denizin (içindeki) Zalpa şehrini (mahvetsin)*” ifadesi yer almaktadır. Bu ifade de Zalpa’nın deniz kenarında veya denize açılan toprakları olduğunu gösterir. Ayrıca Anitta'nın kendinden sonra gelecek Krallara Zalpa'yı mahvetmeleri yönündeki nasihatı de oldukça önemlidir.

Koloni Çağı'nda Zalpa Krallığı'nın güçlü bir Krallık olduğunu ve Kaniş üzerinde hâkimiyet kurduğunu görüyoruz. Kaniş şehri Koloni Çağı'nda oldukça mamur ve müreffeh bir şehir olduğu için Anadolu'daki diğer Krallıkların iştahını kabartıyor, herhangi bir Krallık askeri yönden güçlendiği vakit gözünü Kaniş'e dikiyordu.

Metinden anladığımıza göre Zalpa Krallığı Koloni Çağı'nda çok büyük bir bölgesel güç konumunda idi. Benzer bir nasihatı Anitta'dan sonra Eski Hitit devleti'nin gerçek anlamda kurucusu olan I. Hattuşili'nin de tekrarladığı görülmektedir. Hattuşili'nin her fırsatta “*Zalpa mutlaka tahrip edilmelidir*”¹³ ifadesini kullanması Zalpa Krallığı'nın bölgedeki gücünü bizlere bir kez daha göstermektedir.

Eski Hitit Krallığı zamanından günümüze ulaşan diğer önemli belge ise 1970 yılında Boğazköy'de bulunan Kaniş Kraliçesi Efsanesi olarak adlandırılan metindir¹⁴. Metinde Zalpa ile ilgili olarak şu satırlar geçmektedir:

*“Kaniş k[raliçesi] bir defada 30 oğlan doğurdu. O şöyle (dedi): “Ne biçim yaratık(lar) doğurdum?”. Sandıkları zift ile sıvadı ve oğullarını içine koydu. Onları ırmağa bıraktı. İrmak (onları) Zalpuwa ülkesinde denize götürdü. [Tan]rılar çocukları denizden yukarı aldılar ve onları büyüttüler”*¹⁵.

Metinden anlaşıldığı üzere Kaniş'ten ırmağa bırakılan 30 erkek çocuk, Zalpuwa ülkesinde denize çıkmıştır. Buradan yola çıkarak çocukların bırakıldığı ırmağın Kaniş'e yakınlığı açısından Kızılırmak olduğu varsayılarak, Karadeniz'e döküldüğü yerde

¹³ Ahmet Ünal; Hititler Devrinde Anadolu I, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002, s. 68.

¹⁴ KBo XXII 2; H. Otten; “Eine althethitische Erzählung um die Stadt Zalpa”, StBoT17, 1973, 6-7; Sedat Alp; Hitit Çağı'nda Anadolu, s. 56; Metnin en son yayınlanmış ve değerlendirilmiş hali için bskınız: G. B. Holland; M. Zormann; “The Tale of Zalpa Myth, Morality and Coherence in a Hittite Narrative”, Studia Mediterranea 19, 2007.

¹⁵ Paralel metinlerde ve tabletin arka yüzünde Zalpa ve diğer kentler hakkında bilgiler verilmektedir. Metnin tercümesi için bakınız: Sedat Alp; Hitit Çağı'nda Anadolu, s.56; Sedat Erkut; “Hititlerden Eski Bir Anadolu Hikayesi”, Argos Gemicileri Dergisi Sayı 6, 1998, s. 21-24.

bulunan Bafra/İkiztepe'nin Zalpa olduğu düşünülmüştür. Nitekim Massimo Forlanini, Zalpa/Zalpuwa'yı Bafra yöresinde göstermektedir¹⁶.

Bu görüşü savunanların¹⁷ yanı sıra İkiztepe Kazılarını yürüten Ö. Bilgi, Zalpa=İkiztepe eşitliği ile ilgili olarak:

“İkiztepe, Kültepe’ye coğrafi bakımdan oldukça uzaktır ve iki şehir arasındaki ulaşımın Kızılırmak vadisini kullanarak yapılması uygun olmasına rağmen, bu bölgede yapılan kazılarda koloni çağına ait maddi kültür kalıntıları olan yazılı belge, mühür, kurşun figürin veya Alişar III boya bezekli çanak çömleği gibi eserlerin bulunmayışı İkiztepe’nin Zalpa ülkesinde olabileceği ama bire bir Zalpa ile eşitlenemeyeceğini göstermektedir”¹⁸ demektedir.

Böylece artık Zalpa=İkiztepe tezinin dayanağı kalmamıştır. İkiztepe’de yapılan kazılarda, bu yerleşimin, İlk Tunç Çağı’nda az iskân edildiği ve bir idari merkez özelliği göstermediği, ama buna karşılık İlk Tunç Çağı III’ ten sonraki dönemde yerel bir otoritenin merkezi olabileceği ileri sürülmüştür¹⁹.

Önder Bilgi’ye göre, Zalpa, Karadeniz dağlarının iç kesimlerinde aranmalıdır ve Orta Karadeniz Bölgesi’nde, Kızılırmak Nehri’ne oldukça yakın olan Vezirköprü Oymağaç’taki höyük Zalpa için ideal bir yerdir²⁰. Fakat Vezirköprü-Oymağaç’ta yürütülen kazılar sonucu R.M. Czichon’a göre elde edilen veriler ışığında Oymağaç’a, şimdilik Nerik şehri yerleştirilmektedir²¹. Bu da Vezirköprü-Oymağaç’ın Zalpa olabileceği tezini ortadan kaldırmıştır.

¹⁶ Massimo Forlanini; “Appunti di geografia etea”, Studia Mediterranea1, 1979, s. 185; Massimo Forlanini; “Toponymie Antique D’Origine Hattie?”, Hethitica 8, Bibliothèque de l’Université, 1987, s. 106 vd.

¹⁷ Sedat Alp; Hitit Çağı’nda Anadolu, s. 49; Handan Alkım; “İkiztepe Kazılarında Saptanan Kültür Katları ve Elde Edilen Madeni Eserlerden Örnekler”, IX. Türk Tarih Kongresi, Cilt I, Ankara, 1986, s. 121; U. Bahadır Alkım, “İkiztepe Kazısı: İlk Sonuçlar” VIII. Türk Tarih Kongresi, I.Cilt, Ankara, 1979, s. 157; M. Özsait; N. Özsait; “Amasya’da M.Ö. 2. Binyılı Yerleşmeleri”, III Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri” (Düzenleyenler S. Alp; A. Süel), Çorum, 1998, s. 463; Massimo Forlanini “Appunti i geografia etea”, Studia Mediterranea 1, Fs. P. Meriggi, Pavia, 1979, s. 185; Massimo Forlanini; “Toponymie Antique D’Origine Hattie?”, Hethitica 8, 1987, s. 109; Volkert Haas, “Zalpa, Die Stadt am schwarzen Meer und das althethitische Königstum”, MDOG 109, 1977, s. 16 vd. ; Itamar Singer; “The Agrig in the Hittite Texts”, AnatSt 34, 1984, s. 121 vd.

¹⁸ Önder Bilgi; “M.Ö. 2. Binyılda Orta Karadeniz Bölgesi”, III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, (Düzenleyenler: S. Alp; Aygül Süel), Çorum 1996, s. 69.

¹⁹ Turgut Yiğit; “İlk Tunç Çağı’nın Son Evresinde Anadolu’nun Siyasi Görünümü”, Tarih Araştırmaları Dergisi Sayı 33, Ankara 2003, s. 171; U. Bahadır Alkım; Handan Alkım; Önder Bilgi, İkiztepe I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 58.

²⁰ Önder Bilgi; “M.Ö. 2. Binyılda Orta Karadeniz Bölgesi”... s. 69.

²¹ R. Czichon ; J. Klinger, “Auf der Suche nach der hethitischen Kultstadt Nerik”, Alter Orient Aktuell, 2005 , s. 18-19.

Kaniş Kraliçesi öyküsü belgesine dayanarak kimileri Zalpa'yı Orta Karadeniz'de ve Kızılırmak'ın denize döküldüğü yerde ararken, Ahmet Ünal Zalpa'yı güneyde aramaktadır. Söz konusu metni kesinlikle güneydeki Zalpa ile ilişkilendirmektedir. A. Ünal'a göre Kaniş Kraliçesi'nin çocuklarını bıraktığı ırmak Kızılırmak değildir. A. Ünal bu ırmağın, Seyhan Irmağı'nın en yukarı ve en uzun kollarından olan Zamantı Suyu olduğunu savunmaktadır. Zamantı Suyu en az Kızılırmak kadar güçlüdür. Efsaneye göre Kraliçe çocuklarını, Tomarza ile Develi arasında bir yerlerde bu ırmağa bırakmıştır. Yine A. Ünal'a göre ırmaklara çocuk bırakma motifi bu dönemde Hurri, yani güney ve güneydoğu kökenlidir ve Kuzey Anadolu ve Karadeniz sahilleriyle bir ilişkisi yoktur. Dolayısıyla Zalpa Bölgesi de Orta Karadeniz'de değil Kizzuwatna topraklarının doğusunda bir yerde aranmalıdır. Zalpa Ülkesi'nin merkezi olan Zalpa kenti, İslâhiye yakınlarındaki Tilmenhöyük ya da daha büyük bir olasılıkla önemli bir kısmı baraj suları altında kalmış olan Karasu (Saluara/Saluwara) üzerindeki büyük höyükte yer alıyordu²².

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na ait ICK II, 156 envanter numaralı bir mektupta Zalpa'da bir nehir olduğuna dair bir ifadeye rastlamaktayız. Söz konusu belge'nin Türkçesi şöyledir:

*“Zalpa'da nehrin kenarında yolun ağzında Aşşur Lamassi kız kardeşi için şöyle diyor: sizler biliyorsunuz (ki) memorandum senin elinde bulunuyor. Enlil-bani gümüşü satıcı için bize verdiği dair şahitler getirsin. Ve elinde bulunan bu memorandumu zarflasın (ve) Asur'dan göndersin. Senin gümüşünü sana tartayım. Ve erkek kardeşi Aşşur-bani onun borcunu ödeyecek. Puzur Aşşur, Buzua ve Şilili bizim şahitlerimizdir.”*²³

Belgede görüldüğü üzere Zalpa'da bir nehir olduğunu adı geçen Zalpa'nın da güneydeki Zalpa olduğunu düşünüyoruz. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda ismine sık sık rastladığımız Zalpa güneydeki Zalpa olup kuzeydeki Zalpa genellikle Kaniş-Asur hattındaki ticaret havzasının dışındaki bir coğrafyaya yani Karadeniz Bölgesi'ne

²² A. Ünal; “Adana'da Kizzuwatna Krallığı Taş Devrinden Hitit Devleti'nin Yıkılışına Kadar Adana ve Çukurova Tarihi”, Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana Köprübaşı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s. 46-47; Ahmet Ünal; K. Serdar Girginer; Çukurova-Kilikya, Taş Devri'nden Osmanlılar Dönemi'ne Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji, İstanbul 2007, s. 118 vd.; İrmaklara çocuk bırakmanın Hurri kökenli bir motif olduğu konusunda bkz. A. Ünal; “Das Motif der Kindesaussetzung in den anatolischen Literaturen”, Keilschriftliche Literaturen (Düzenleyenler: Karl Hecker ; Walter Sommerfeld), 1986, s. 129-136

²³ L. Matouš, Inscriptions Cuneiformes du Kültepe II, Praha 1962.

yerleştirilmiştir. Söz konusu mektup Ahmet Ünal'ın Kaniş Kraliçesi Efsanesi'nde geçen ırmağın Zamantı Suyu olması gerektiği tezini destekler niteliktedir.

Eğer, Kaniş Kraliçesi'nin çocukları bıraktığı nehir Kızılırmak değil de Zamantı Suyu ise, bu nehrin çocukları deniz kenarındaki bir ülkeye yani Akdeniz kıyısına getirmesi gerekecektir. Fakat Zalpa için önerilen Tilmenhöyük ve Karasu deniz kıyısından oldukça içeride bulunmaktadır. Bununla ilgili olarak A. Ünal, o zamanlarda Zalpa Ülkesi'nin, İskenderun-Karataş arasında olup, sahile açılan topraklarının da olabileceğini ve Zalpa şehrinin ise Çukurova'nın doğusunda daha içeride bir yerde olduğunu ileri sürmektedir²⁴.

Nashef'e göre Tegarama'nın, bir taraftan Zalpa ile diğer taraftan da Buruddum²⁵ ile olası bir ilişkisi vardır. Bu yüzden de Buruddum, Tegarama, Kaniş, Mama ve Zalpa birbirine yakın güzergâhlara yerleştirilmelidir. Bu da Zalpa'nın güneyde bir yerde aranmasını gerekli kılmaktadır.

KBo XII 19 nolu metinden edindiğimiz bilgilere göre; Zalpa, Lihzina²⁶ ve Haşhatatta²⁷ şehirleri ile birlikte anılmıştır. Bu metinde dikkat çeken nokta, Zalpa'nın "*KUR URU Za-a-al-pu-wa*" şeklinde yazılmış olmasıdır²⁸. Bu ifade *Zalpuwa* Şehri Memleketi olarak çevrilmektedir. Genelde Hititçe metinlerde sadece şehir determinatifi (*URU*) ile karşımıza çıkan Zalpa'nın bu metinde ülke determinatifi (*KUR*) ile birlikte kullanılması da bir Zalpa Krallığı'nın varlığını bize göstermektedir.²⁹

Aynı zamanda benzer bir kullanım daha sonra üzerinde duracağımız Kaniş Kraliçesi öyküsünde de geçmektedir. Öte yandan S. Bayram'ın tespitine göre Kültepe vesikalarında Zalpa, Kt n/k 144 ve Kt n/k 457 envanter numaralı metinlerde ülke olarak geçmektedir³⁰. Ayrıca yukarıda verdiğimiz KBo XII 19 nolu metinde Zalpa'nın Lihzina

²⁴ Ahmet Ünal; Hititler Devrinde Anadolu II, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003, s. 69 vd.

²⁵ Khaled Nashef; Die Orts-und Gewässernamen der altassyrischen Zeit, s.28.

²⁶ Hititçe çivi yazılı metin yerleri ve literatürde Lihzina'nın geçtiği yerler için bakınız: H. Ertem; Coğrafya Adları Dizini, 1973, s. 87; del Monte ; Tischler 1978, s. 247; G. Del Monte, Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte-Supplement, s.95

²⁷ Hititçe çivi yazılı metin yerleri ve literatürde Haşhatatta'nın geçtiği yerler için bakınız: H. Ertem Coğrafya Adları Dizini, s. 44; Del Monte; Tischler; Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte, RGTCVI, s. 94; G. Del Monte, Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte-Supplement, s. 34.

²⁸ KBo XII 19 Vs I 1-6.

²⁹ Özlem Sir Gavaz; "Hitit Kenti Zalpa'nın Yeri Üzerine", Anadolu/Anatolia, Sayı 31, Ankara Üniveritesi Basımevi, Ankara 2006, s.8

³⁰ S. Bayram; "New and Some Rare Geographical Names in the Kültepe Texts", Archivum Anatolicum 3, 1997, s. 65.

şehri ile birlikte anılmış olması da Zalpa'nın yeri ile ilgili olarak bazı ipuçları verebilir. Metinde “*Lihzina şehrinden, Zalpa şehri memleketine*” denilmektedir. Yaklaşık olarak M.Ö. 1700’lerde hüküm sürmüş Kaniş Şehri’nin son Kralı *Zuzu*³¹ Alahzina Kralı unvanını kullanmaktadır. Kt. 89/k 369, ve 370 envanter numaralı metinlerde “*Alahzina’nın büyük Kralı Zuzu*” şeklinde geçmektedir. Alahzina ismi ise Hititçe belgelerde geçen Lihzina/Lahzan ile alaka göstermektedir³².

Lihzina'nın ve Zalpa'dan sonra adı geçen Haşhatatta Şehri'nin yeri belli olduğu takdirde bu metinde geçen Zalpa'nın yeri üzerine daha doğru tahminler yapılabilecektir. Yukarıda vermiş olduğumuz Anadolu'nun güneyinde aranan Zalpa ile ilgili belgelerden çıkardığımız sonucu özetlemek gerekirse, çoğunlukla Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndaki metinlerde geçen Zalpa'nın, Asur'dan Anadolu'ya girişte ve merkez Kaniş Kârumu istikametinde önemli bir ticari merkez olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönem belgeleri Zalpa'nın bir gümrük şehri olma özelliğini yansıtmaktadır. Nitekim bölgenin coğrafi şartları göz önüne alındığında Zalpa'nın Gaziantep ve civarında aranması mantıklı olacaktır. Bununla birlikte bölgede bulunan Balih Nehri ve şehrinin yerinin tespiti tam olarak kesinleştiğinde Zalpa ile ilgili önemli bir ipucu elde edilmiş olacaktır³³.

1. 1. 2. Kuzeyde Aranması Gereken Zalpa

Eski Hitit Devleti'nin sonlarından imparatorluğun çöküşüne kadar Hititler'in daimi düşmanı olan Kaşkalar'ın³⁴ Hitit Devleti'nin kuzeyinde ve kuzeydoğusunda var oldukları bilinmektedir³⁵. KUB XVII 2, KUB XXIII 115 nolu Arnuwanda-Aşmunikal Kral çiftinden kalan dua metninde Kaşkalar tarafından işgal edilen Hitit toprakları olarak “*Nerik, Hurşama, Kaştama, Şerişa, Himmuwa, Taggašta, Kammama, Zalpuwa, Kapiruha, Hurna, Dankuşna, Tapaşawa, Kazzapa, Tarukka, İlaluha, Zihhana, Şipidduwa, Vaşhaia ve Patalliia*” adları geçmektedir³⁶. Metnin devamında bu yerlerde bulunan mabedlerin Kaşkalar tarafından yerle bir edildiği, içlerinde bulunan altın,

³¹ V. Donbaz; “Kültepe I-B Katı Tabletlerine Genel Bakış”, X.2 Türk Tarih Kongresi, 1990, s. 445 vd.

³² Massimo Forlanini; “The Kings of Kaniş”; s. 123-131.

³³ Özlem Sir Gavaz; “Hitit Kenti Zalpa'nın Yeri Üzerine”, s. 9.

³⁴ L. Murat; “Hitit Dünyasında Kaşkalar'ın Yeri”, III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, (Düzenleyenler: S. Alp – A. Süel), 1998, s. 435.

³⁵ Kaşkalar'ın, doğuda Azzi-Hayaşa, güneyde Yukarı Ülke ve Batıda Pala-Tumana ile sınır komşusu olduğu kabul edilmektedir. Bakınız: E. von Schuler; Die Kaşkäer, 1965, s. 13 vd.

³⁶ KUB XVII 2 21 vd. KUB XXIII 115 (CTH 375), E. von Schuler; Die Kaşkäer, s. 156; E. von Schuler, “Kaškaer”, RLA5, 1976, s. 460 vd.; Ayrıca metnin tercümesi için bakınız: Sedat Alp; Hitit Çağında Anadolu, s. 73

gümüş ve bronzdan yapılmış kült kaplarının ve diğer eşyaların talan edildiği belirtilmektedir³⁷. Söz konusu dua metninden öğrendiğimize göre Güneydoğu Anadolu'da bulunan Zalpuwa/Zalpa'dan ayrı olmak üzere onunla eş sesli ikinci bir Zalpuwa'nın Kaška bölgesinde bulunduğunu öğrenmekteyiz. Aynı zamanda Gastrang – Gurney de Kaška Bölgesi'nde bir Zalpa memleketi olduğunu belirtmektedir³⁸.

Diğer yandan üç ayrı coğrafi bölgede bulunan şehirlerin LÚAGRIG'leri (vekilharcı) ³⁹ ile birlikte sıralandığı VBoT 68 nolu metinde Zalpa şehri Orta Karadeniz Bölgesi'de yerleştirilen birçok şehir ile yan yana sayılmaktadır⁴⁰: “Zalpa şehri, Tuhurpiia şehri, Zišparna şehri, Gaštama şehri, Ališa şehri, Šakukatiia şehri, Haggamiš şehri, Tapikkiia şehri, İštahara şehri, Malazziia şehri, Karašmitta şehri, Uhiwa şehri” ⁴¹. Bu metinde Zalpa şehri ile günümüzde Kastamonu şehri ile lokalize edilmiş olan Gaštama şehri ⁴² arasında Tuhurpia ve Zišparna şehirleri sayılmıştır. Bu metin yerinden yola çıkarak ikinci Zalpa'nın Orta Karadeniz'de Kastamonu ile aynı güzergâhta bir yerde aranması doğru olacaktır. ⁴³ Bir kurban bayramı tasvirinin anlatıldığı KBo IV 13 nolu metinde Zalpa şehri, çoğunluğu Orta Karadeniz Bölgesi'de lokalize edilen şehirler ile birlikte sayılmıştır. Metnin ilgili satırları tarafımızca şu şekilde tercüme edilmiştir⁴⁴:

“Zalpa şehri tanrılarına bir koyun, Hahana şehri tanrılarına bir koyun, Ankuwa şehri tanrılarına bir koyun, Durmitta şehri tanrılarına bir koyun, Tuhurpiia şehri tanrılarına bir koyun, Zišparna şehri tanrılarına bir koyun, Takkupta şehri tanrılarına bir koyun, Pitama şehri tanrılarına bir kuzu, Ališa şehri tanrılarına bir koyun, Šanahuitta şehri tanrılarına bir koyun, Hakmiš şehri tanrılarına bir koyun...” ⁴⁵.

³⁷ H. Ertem; Hitit Devleti'nin İki Eyaleti: Pala-Tum(m)ana ile Yakın Çevrelerindeki Yerlerin Lokalizasyonu Üzerine Yeni Denemeler, 1980, s. 25.

³⁸ J. Gastrang; O. R. Gurney; The Geography of the Hittite Empire, 1959, s. 6 vd. Ayrıca Zalpa'nın Kaška bölgesinde yer aldığına dair bakınız: I. Singer, “Who Where the Kaška?”, The Argonautica and World Culture I, 2007, s.176.

³⁹ LÚAGRIG için bakınız: I. Singer; “The Agrig in the Hittite Texts”, AnatSt34, 1984, s. 96-127; Kemal Balkan; İnandık'ta 1966 Yılında Bulunan Eski Hitit Çağına Ait Bir Bağış Belgesi, 1973, s.3 vd.

⁴⁰ A. Götz; “Bemerkungen zu dem Hethitischen Text AO 9608 des Louvre”, RHA1, 1930, s. 18 vd.

⁴¹ Metinde yer alan şehir isimleri için bakınız: H. Ertem Coğrafya Adları Dizini; G. Del Monte; J. Tischler; Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte; G. Del Monte, Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte-Supplement; Ayrıca Tapikka için bakınız: Sedat Alp; “Maşat-Höyük'te Keşfedilen Hitit Tabletlerinin Işığı Altında Yukarı Yeşilirmak Bölgesinin Coğrafyası Hakkında”, Belleten 41, 1977, s. 639 vd.

⁴² Kaštama'nın lokalizasyonu için bakınız: S. Erkut; “Hitit Kenti Kaštama'nın Yeri Üzerine”, XII. Türk Tarih Kongresi, 1999, s. 129-132

⁴³ Özlem Sir Gavaz; “Hitit Kenti Zalpa'nın Yeri Üzerine”, s. 12.

⁴⁴ Özlem Sir Gavaz; “Hitit Kenti Zalpa'nın Yeri Üzerine”, s.12.

⁴⁵ KBo IV 13 + KUB X 82 Vs I 21-26.

Anlaşıldığı üzere metinde adı geçen şehirlerin tanrılarına bazı hayvanlar kurban olarak verilmektedir. Buradaki şehirlerin çoğunun Orta Karadeniz Bölgesi'ne yerleştirilmiş olması ⁴⁶ ve bunların içinde Zalpa şehrinin de yer alması Anadolu'nun güneyinden başka Karadeniz bölgesinde de başka bir Zalpa olduğuna işaret etmektedir.

A. Götze, Zalpa'nın, Zalpa/Zalpuwa ve Zalpah şeklinde iki farklı yazılışı olduğu için iki farklı Zalpa'nın olabileceğini ileri sürmüştür⁴⁷. Aynı zamanda Massimo Forlanini'nin bildirdiğine göre I. Hattuşili'nin yıllıklarında Zalpa şehri, Hititçe metinde Za-al-pa (Zalpa), Akadça metinde ise Za-al-ba-ar (Zalbar) şeklinde geçmektedir⁴⁸. Bu bağlamda Miller, metinlerde Zalpa/Zalpuwa olarak geçen yerleşimin Anadolu'nun kuzeyinde, Zalpah olarak geçen yerleşimin ise güneydoğuda Asur'dan Anadolu'ya girişte bir yerde olduğunu söylemektedir⁴⁹. Yine bununla ilgili olarak Massimo Forlanini, Zalp(uwa) ile Toros dağlarının kuzeyinde bulunan Zalpa yerleşiminin eş sesli olmasından dolayı o döneme ait kayıtlarda birbirine karıştırıldığını belirtmiştir. Bu yüzden dönemin kâtiplerinin zaman zaman her ikisine de aynı ifadeyi kullandıklarını, bazen de kayıtlara Zalpa yerine Halpa yazarak mevcut karışıklığın içinden çıkılmaz bir hal aldığını ileri sürmüştür⁵⁰.

Elimizdeki belgelere dayanarak birisi Anadolu'nun kuzeyinde Orta Karadeniz Bölgesi'nde diğeri ise Güneydoğu Anadolu'da Gaziantep çevresinde olmak üzere iki tane Zalpa vardır diyebiliriz. Güneydoğu Anadolu'da Gaziantep çevresinde bulunan Zalpa, Kaniş-Asur hattında Anadolu'nun girişindeki şehir devletlerinden birisidir. Kültepe arşivlerinden öğrendiklerimize göre Zalpa Krallığı oldukça güçlü ve etkin bir Krallık idi. Koloni Çağında transit ticaretten önemli gelirler elde ediyor ve Zalpa'ya yönelik bir tehdit halinde ticaret yollarını tüccarlara kapatarak coğrafi konumunu bir

⁴⁶ KBo IV 13 + KUB X 82 nolu metinde geçen yer isimleri için bkz. G. Del Monte – J. Tischler, Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte; G. Del Monte, Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte-Supplement.

⁴⁷ A. Götze; “Remarks on the Old Babylonian Itinerary”, JCS18, 1964, s. 116 vd.; Zalpa'nın etimolojisi ile ilgili olarak bakınız: A. Götze; “Suffixes in ‘Kanišite’ Proper Names”, RHA66, 1960, s. 47 vd.; Zalpa'nın Zalpuwa şeklindeki yazılışı ile ilgili bakınız: E. Laroche; “Etudes sur les Hiéroglyphes Hittites”, Syria 35, 1958, s. 267 vd.

⁴⁸ Massimo Forlanini; “The Kings of Kaniš”, s.125

⁴⁹ J. L. Miller; “Anum-Hirbi and His Kingdom”, s. 70-71.

⁵⁰ Massimo Forlanini; “La nascita di un impero Considerazioni sula prima fase della storia hittita: da Kaniš a Hattuša”, s. 367; KUB XVII 21 nolu metinde Kaşka bölgesi içinde sayılan şehirler arasında Zalpuwa olarak geçen Zalpa şehri, KBo IV 13 nolu bir kurban bayramını konu alan metinde ise, Orta Karadeniz Bölgesi'ne lokalize edilen şehirler arasında Zalpa olarak geçmektedir. Bu durum Zalpa şehri'nin hem Zalpuwa hem de Zalpa yazılışının aynı yeri ifade etmek için kullanıldığının bir göstergesidir.

silah olarak kullanıyordu. Ticaret yollarının kapatılması konusu hakkında ayrıntılı bilgi Zalpa-Kaniş İlişkileri başlığı altında verilmiştir.

Orta Karadeniz’de bulunan Zalpa’nın Hitit Devleti kurulmadan önce bölgede bulunan yerel Krallıklar ile başlayan siyasi ve askeri münasebetleri, Eski Hitit Krallığı Dönemi’nde de devam etmiştir. Buradan bölgede bulunan Zalpa Krallığı’nın, Hitit Devlet politikasının şekillenmesinde önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır.

1. 1. 3. Tilmenhöyük

1958-71 yılları arasında, merhum Prof. Dr. U. Bahadır Alkım’ın yönetiminde sürdürülen İslahiye bölgesi araştırmalarının bir bölümünü Tilmenhöyük oluşturmuştur. 1959-64 ve 1969-71’lerde kazılan Tilmenhöyük hakkında Prof. Dr. Alkım’ın kısa raporları her yıl düzenli biçimde yayınlanmıştır.

Tilmenhöyük Gaziantep’e bağlı İslahiye ilçesinin 10 km. kadar doğusunda bazalt sivrileri ile dolu çok engebeli bir ova içinde alçak bir bazalt yükseltisi üzerine oturmuş yaklaşık 200 metre çapında ve 25 metre yükseklikte bir höyük ile batıya doğru dil biçiminde uzanmış 150 metre uzunlukta ve 100 metre genişlikte doğal bir yükselti üzerine yayılmış terastan oluşmaktadır.

Höyükte Prof. Dr. Alkım’a göre dört uygarlık evresi bulunmaktadır. Bunlar eskiden yeniye doğru Geç Kalkolitik (Tilmen IV), İlk Tunç Çağı (Tilmen III), Orta ve Geç Tunç Çağı (Tilmen II) ve Demir Çağı (Tilmen I)’dir.⁵¹

Prof. Dr. Refik Duru, Tilmenhöyük yerleşimi hakkında şunları söylemektedir:

“Tilmen Höyüğün en iyi araştırılan II. uygarlık basamağına ait yerleşme, iç kent ve dış kent olmak üzere iki yerleşim biriminden meydana gelmiştir. Yüksek höyük üzerindeki iç kent’te (Sitadel), özenle yapılmış ortostath büyük Kralî yapılarla dinsel işlevli olduğu sanılan bazı yapılar bulunmuş ve kazılmayan kuzey yarıda, yine özenli taş işçiliğine sahip olduğu yüzeydeki taş temellerden anlaşılan binalar saptanmıştır. Büyük bir olasılıkla, iç kentte sadece Kralî, dini ve resmi yapılar bulunmaktaydı. Etrafı sağlam taş duvarlarla, surlarla çevrili iç kentin, doğu yamaca açılmış gösterişli bir kapısı bulunmaktadır. Dış kentin büyük kısmını batıdaki uzantı, aşağı kent (Teras) oluşturmakta ise de, dış kent höyüğü her yandan sarmakta ve iç kent yerleşiminin ortasına alınmış olmaktadır. Dış kentin etrafı da çok kuvvetli bir sur ile çevrilmiştir. Dış

⁵¹ Refik Duru; “İslahiye Bölgesinde M.Ö II. Binyılına Ait Önemli Bir Kent: Tilmenhöyük”, Anadolu (Anatolia) S.24, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara 1978. s. 37-47.

sur boyunca, duvarların iç taraflarına sıralanmış odalar, aşağı kentte yaşayan halkın tümünü alabilecek kapasitededir. Kentin doğuda bir ana kapısı ile kuzey ve batıda iki küçük kapısı bulunmaktadır. Kentin ana girişinin yer aldığı doğu kesimi, höyüğe yaklaşmak açısından en elverişsiz yerdir. İri taşlardan atlanarak zorlukla geçilen bugünkü yolun -aynı yol eskiden de kullanılmıştır- 200 m. kadar doğusunda, 40 m. yükseklikte bazalt tepeleri uzanmaktadır. Bunlara ek olarak, höyük her yandan sularla çevrilmiş durumdadır. Yakındaki bir kaynaktan çıkan ve daha sonra Karasu'yla birleşecek olan bir su (Karasu Amuk Gölüne karışmaktadır), bazalt kayalarının arasındaki kanallardan akmakta ve bazı yerlerde bataklıklar oluşturmaktadır. Hele yağmurlu mevsimlerde höyük adeta bir ada görünümü almaktadır. Böylece kente yaklaşmak doğal engellerle olağanüstü zorlaşmış olmaktadır. Yürüyerek gelmenin çok zor olduğu Tümen Höyüğe, atla veya araba ile yaklaşmak ise tümüyle olanaksızdır.”⁵²

Tilmenhöyükte Arkeolojik araştırmalar yapan Prof. Dr. Refik Duru, Tilmenhöyüğün bir Krallık merkezi olma vasıflarına sahip olduğunu ifade etmekte ve bu konuda şöyle demektedir: “M.Ö. 2. binyılının ilk yarısına tarihlenen ve uzun süreli olduğu anlaşılan Tilmen II yerleşmesi, elverişsiz bir alana kurulmuş olmasına rağmen, olağanüstü kuvvetli bir savunma sistemiyle korunmaya alınmış, çok önemli bir merkez görünümündedir. Höyükteki saray yapılarının varlığı, buranın Kralî bir kent olduğunu kanıtlamaktadır.”⁵³

Tilmenhöyük kazılarından edindiğimiz bilgilerden Tilmenhöyük'ün Koloni Çağı'nda bir Krallık merkezi olabilecek vasıflara yeteri kadar sahip olduğu görüyoruz. Kazı sonuçlarından ve çivi yazılı metinlerden Zalpa'nın merkezi'nin Tilmenhöyük olabileceğini tahmin etmekteyiz.

⁵² Refik Duru; “İslahiye Bölgesinde...”, s. 38-39.

⁵³ Refik Duru; “İslahiye Bölgesinde...”, s.42.

II. BÖLÜM

ZALPA KRALLIĞI'NIN SİYASİ TARİHİ

2. 1. ZALPA KRALLIĞI'NIN SİYASİ TARİHİ

Zalpa Krallığı, Anadolu'daki Asur ticaret kolonilerinin merkezi olan Kaniş Krallığı ile Asur Devleti arasındaki ticaret yolu üzerinde yer almaktaydı. Zalpa Krallığından başka ticaret yolu üzerinde onlarca şehir devleti vardı. Bu Krallıklar zaman zaman ticaret yollarının tamamını ele geçirmek için birbirleri ile kıyasıya savaşmakta bazen de ikili anlaşmalar, ittifaklar yapmakta idiler.

Olağanüstü bir durumda ticaret yolunun kapatılması demek, ticaret yolları üzerinde bulunan ve transit ticarettten gelir elde eden Krallıklar için ekonomik açıdan olumsuz neticeler doğuracak demektir.

Bilinen ilk Kaniş Kralı İnar, Anum-Hirbi ile iyi ilişkiler kurmak suretiyle ticaret yolunu güvence altına almak istemiştir. İnar zamanında Zalpa Krallığı ile gerçek bir dostluk kurulmuştur. Bundan başka Kaniş Kralı İnar, Kaniş-Asur hattında bulunan diğer bir Kral olan Mama Kralı Hurmeli ile de iyi geçinmiştir. Zalpa Kralı Anum-Hirbi'nin Mama Kralı Hurmeli ile savaşında Hurmeli yenilmiş ve Mama Krallığı Zalpa Kralı Anum-Hirbi'nin eline geçmiştir. Kaniş Kralı İnar ise ticaret yolunun istikrarını korumaya yönelik dış politikası gereği Zalpa Kralı ayrıca şimdi de yeni Mama Kralı Anum-Hirbi ile dostane ilişkilerini devam ettirmiştir.

Anum-Hirbi'nin mektubundan öğrendiğimize göre Kaniş Kralı İnar'ın Harsamna'yı dokuz sene boyunca kuşatması sırasında Mama'dan Kaniş Krallığı'na yönelik herhangi bir saldırı gelmemiştir⁵⁴.

Mama Kralı ile birlikte onayladığı bir belgeden, *Mama Kralı* Hurmeli ile Kaniş Kralı İnar'ın çağdaş olduğunu görüyoruz. Zalpa Kralı ve daha sonra Hurmeli'yi yenip

⁵⁴ Kemal Balkan; Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Warşama'ya Gönderdiği Mektup, s. 57

Mama'nın da Kralı olan *Anum-Hirbi'nin* mektubundan ise bu Kral ile de İnar'ın çağdaş olduğu anlaşılmaktadır.

Mama Kralları Hurmeli ile Anum-Hirbi zamanında Kaniş ile Mama ülkesi arasında gerçek bir dostluğun hüküm sürdüğünü görüyoruz. İnar, Harsamna şehrini muhasara ederken, Mama ülkesinden Kaniş ülkesine karşı herhangi bir akın olmamış ve iki ülke arasında yapılan antlaşmaya sadık kalınmıştır. Mama Krallığı, Kaniş-Asur ticaret yolu üzerinde bulunduğundan son derece önem arz etmekteydi. İnar bunu bildiğinden iki ülke arasındaki dostluğa önem vermiş olmalıdır. İnar'ın Harsamna şehrini 9 yıl boyunca muhasara ettiği Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Waršama'ya gönderdiği mektupta bahsediliyor. Ancak, muhasaranın sonucu hakkında bilgi verilmemektedir. Her şeyden evvel bu şehrin 9 yıl boyunca muhasaraya dayanan çok güçlü bir kalesinin bulunması gerekmektedir.

İnar'ın veliahdı olarak görülen Şamnuman'ın tahta çıkıp çıkmadığını bilemiyoruz. Kültepe Metinlerinde rabi-simmiltim yani prens unvanına sahip kişilerin hepsinin tahta çıkmadıklarını biliyoruz. Bunlar, ya şehrin istilâya maruz kalmasından ya da babalarının ölümünden sonra kardeşleriyle olan mücadelelerinde yenildiklerinden tahta çıkamıyorlardı. Yine Eski Hitit Devletinde görüldüğü üzere, Kralın seçtiği veliahdın yerine başkasının tahta çıkarılmış olması da mümkündür. Şamnuman tahta çıkmış olsa dahi az bir zaman hüküm sürmüş olmalıdır, zira İnar'ın diğer oğlu Waršama'nın Kaniş tahtına çıktığını öğreniyoruz.

Waršama zamanında Zalpa Kralı Anum-Hirbi, bilmediğimiz bir düşmanla savaştığı esnada Kaniş Krallığı'nın vasali olan ve bir sınır şehri niteliğindeki Taişama şehri Zalpa Krallığı'nın mülkü olan ve yine sınır şehri olan Mama'ya saldırmıştır. Taişama Kralı Mama'da bir takım yağma hareketlerinde bulunmuştur. Zalpa Kralı Anum-Hirbi de misilleme olarak Kaniş-Asur ticaret yolunu tüccarlara kapatmıştır. Ayrıca Kaniş-Asur hattından ticaret yapan Mama'daki tüccarları da tutuklatmıştır. Mama'nın vasali Sibuha şehri de Mama'ya yapılan bu saldırıdan dolayı Kaniş'e karşı düşmanca davranışlarda bulunmuştur. Taişama şehri Kaniş'e bağlı bir şehir olduğu için tâbi-metbû ilişkisine göre dış politikada Kaniş Kralı'ndan izinsiz hareket edemezdi. Dolayısıyla Taişama şehrinin Mama'ya saldırması Kaniş Krallığı'nın sorumluluğunda idi. Anum-Hirbi, Kaniş Kralı Waršama'ya bir mektup yazarak bu durumdan dolayı Waršama'ya olan sitemini dile getirmiştir. Yazıya konu olan mektup, Waršama'nın elimizde bulunmayan

ilk mektubuna cevap niteliğindedir. Waršama, adı geçen mektubunda, iki ülkenin müşterek sınırlarındaki düşmanlığa karşılıklı olarak son verilmesini, yeni bir antlaşma yapılarak sınırların eskisi gibi açılmasını talep etmektedir.

Mektuptan Kaniş Kralı Waršama'nın, Zalpa Kralı Anum-Hirbi'ye bir mektup yazdığını ve yeni bir anlaşma teklifinde bulunduğunu öğreniyoruz. Buna göre Waršama, ticaret yolunun açılmasını ve tutuklanan tüccarların serbest bırakılmasını istemiştir. Anum-Hirbi ise Waršama'ya önceki anlaşmanın yeterli olduğunu, yeni bir anlaşmaya gerek olmadığını, ticaret yolunun açılacağını ve tüccarların da serbest kalacağını bildirmiştir. Ayrıca Anum-Hirbi karşılıklı olarak Kaniş-Mama arasında elçilerin gidip gelmesini de teklif etmektedir.

Kaniş Krallığı ile Zalpa Krallığı'nın arasının bozulması Zalpa Krallığı'nın da işine gelmiyordu. Çünkü Kaniş-Asur hattında ticaret yapan tüccarlar Zalpa ülkesinden geçiyorlar ve Zalpa'ya vergi ödüyorlardı. Zalpa'nın transit ticaretten elde ettiği gelir Zalpa ekonomisi için çok önemli idi. Bundan dolayı Anum-Hirbi'de Kaniş Krallığı ile iyi geçinmek istemiştir. Anum-Hirbi'nin Waršama'ya sitemli cümlelerle önceki anlaşmanın yeterli olduğunu, yeni bir anlaşmaya gerek olmadığını, esirlerin serbest bırakılıp ticaret yolunun tekrar açılacağını bildirdiğini öğreniyoruz. İki ülke arasında dostluk sürerken, Tarikutana isimli Kaniş elçisinin Mama Kralı'na güya içinde gümüş dolu bir torbayı Kaniş Kralı'nın hediyesi olarak bıraktığı daha sonra iki ülke arasındaki münasebetler bozulduğu zaman torbanın açıldığı ve gümüş yerine mühürlü taşların olduğu görülmüştür. Bu olay Anum-Hirbi'nin mektubunda *“bütün bunlar tanrılar için iyi midir?”* denilerek anlatılmaktadır⁵⁵.

Zalpa Kralı Anum-Hirbi'nin Mama'yı topraklarına katmasından sonra Mama'ya vali olarak görevlendirdiği Harpatiwa'nın Kaniş Kralı İnar ve Waršama zamanlarında Alishar'da hüküm sürdüğü anlaşılmaktadır. Harpatiwa'nın daha sonra bir süre de Kanişte hüküm sürdüğünü anlıyoruz⁵⁶.

Boğazköy'de bulunan Anitta tabletinden Zalpa Kralı Uhna'nın Kaniş'i bir süre zapt ettiğini ve Kaniş'teki tanrı heykelini alıp götürdüğünü öğrenmekteyiz. Harpatiwa'nın bir süre Kaniş'i zapt ettiğini aklımıza getirirsek Zalpa Kralı Uhna ismiyle geçen Kralın

⁵⁵ Hasan Ali Şahin; Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri, s.22.

⁵⁶ V. Donbaz; Publications of the Kültepe Tablets Housed in Ankara, BBVO 6, 1986; Hasan Ali Şahin; Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri, , s. 22.

Anum-Hirbi'nin veliahdı Harpatiwa olacağı akla uygun gelmektedir. Boğazköy'de bulunan Anitta tabletinde Kuşşara Kralı Pithana ve oğlu Anitta'nın, o zamana kadar bilinmeyen bir gece baskını taktığı ile aralarında Neşa'nın da bulunduğu birçok Orta Anadolu şehrini ele geçirdikleri anlatılır. Neşa'nın Kaniş Şehri olduğu Sedat Alp tarafından tespit edilmiştir⁵⁷. Pithana Kaniş'i ele geçirip Kaniş Kralı olmuş ve oğlu Anitta'yı da Alişar'a göndermiştir. Pithana zamanında Zalpa'da Uhna isimli Kralın bulunduğunu, Uhna'nın Kaniş'e saldırıp Kaniş'i zapt ettiğini ve Kaniş'teki tanrı heykelini alıp götürdüğünü öğreniyoruz. Galip Kralın mağlup şehirden tanrı heykelini alıp götürmesinin iki nedeni olsa gerektir. Birincisi mağlup şehri dini olarak galip şehre bağlamak ikincisi ise psikolojik olarak mağlup şehri baskı altında tutmaktır.

Kaniş'te Anitta hüküm sürerken Zalpa'da ise Anitta'nın çağdaşı Kral Huzzia hüküm sürmektedir. Uhna'nın Kaniş'i istila etmesi ise Anitta ve çağdaşı Huzzia'dan daha öncedir. Kaniş Kralı Warşama zamanında ise Zalpa'da Anum-Hirbi hüküm sürmekte olduğundan Kaniş'in istilası olayı Warşama ve Anum-Hirbi'den sonra, Anitta ve Huzzia'dan öncedir. Buna göre Kaniş'i istila eden Anitta tabletinde de Uhna olarak geçen şahsın Anum-Hirbi'nin Mama'daki veliahdı, bir süre de Alişar'da hüküm sürmüş olan Harpatiwa olması gerekir.

Uhna'dan sonra Zalpa'da Huzzia isimli bir Kralın adı geçmektedir. Kaniş Kralı Anitta'nın Huzzia ile savaştığını ve Zalpa Kralı Uhna zamanında götürülen tanrı heykelini geri getirdiğini öğreniyoruz. Anitta'nın Kaniş'teki imar faaliyetleri ve tanrı heykelini geri getirmesi sebebiyle Kaniş halkı tarafından sevildiğini söyleyebiliriz.

Kuşşara Kralları Orta Anadolu'da güçlü bir merkezi devlet kurmuşlar ve güneye doğru ilerlemişlerdir. Asur devleti ise Güneydoğu Anadolu'daki şehir devletlerini desteklemiştir. Bu coğrafya ise Hurriler ile meskûn idi. Asur devleti Güneydoğu Anadolu'daki şehir devletlerini destekleyip Anadolu'daki tüccarlarını korumak ve Anadolu'daki ticari varlığını devam ettirmek istemiştir. Hititlerin ise Orta Anadolu'da güçlenip buna karşı mücadele ettikleri görülmektedir. Bu mücadele Eski Hitit Devleti'nin gerçek anlamda kurucusu kabul edilen I. Hattuşili zamanında da devam etmiştir. I. Hattuişi Krallığı'nın altıncı senesinde Hahhum ve Haşşu üzerine bir sefer

⁵⁷ Sedat Alp; "Kaniş-Anişa-Neşa, Erken Hitit Çağı'nın Başkenti", Belleten, C. XXVIII, S.107, (1963), s. 367-376

düzenlemiştir⁵⁸. Hititlerin Anadolu'da hâkimiyeti ele geçirmeleri Hurriler'e karşı vermiş oldukları bu mücadeleler sonucunda mümkün olmuştur. Zalpa şehrinin de Hattuša'ya rakip olmasından dolayı I. Hattušili tarafından yakılıp yıkıldığı ve Hitit hâkimiyetine girdiği anlaşılmaktadır.

I. Hattušili'nin askeri seferlerini konu alan KBo X 2 Vs. I numaralı metinde Zalpa-Hitit mücadelesinden bahsedilmekte olup metnin Zalpa'ya yapılan seferi konu alan satırları şöyledir:

“Kuşşaralı adam, Hatti ülkesi Kralı, Büyük Kral Tabarna Hattušili şöyle (der): Hatti ülkesini bir Kral olarak idare etti. Tavananna'nın erkek kardeşinin oğlu Şanahuitta şehrine gitti. Ve onu mahvedemedi. (fakat) onun ülkesini mahvetti. Askerleri iki yerde garnizona bıraktım. Ve ağılın içinde (ne var) ise onları garnizondaki askerlere verdim. Sonra Zalpa'ya gittim. Ve onu mahvettim, onun tanrı (statülerini) kaldırdım. Ve iki tekerlekli üç adet MADNANU (arabasını) Arinna'nın Güneş Tanrıçası'na verdim. Gümüştten bir boğa, gümüştten bir zincir Fırtına Tanrısı'nın tapınağına verdim. Geriye kalanları da tanrı Mezulla'nın tapınağına verdim Ertesi yıl içinde Alalha'ya gittim. Ve onu mahvettim”⁵⁹.

Belgeden Hattušili'nin Zalpa'yı ele geçirdiğini öğrenmekteyiz. Bryce'a göre I. Hattušili, Şanahuitta ve ardından Zalpa seferlerinin sonucunda Anadolu'da merkezi otoriteyi sağlamış, ertesi yılda Alalah'a sefer düzenleyerek Kuzey Suriye'ye yönelmiştir⁶⁰. Hattušili'den önce Anitta'nın orta Anadolu'daki şehirleri ele geçirdiğini ve güneye yönelerek Zalpa'yı zaptettiğini bilmekteyiz. Anitta metninde zikredilen konu şöyle geçmektedir: “...Babam [Pithana'dan] sonra deniz [kenarındaki] Zalpuwa'ya [sefere gittim]. [ve] deniz [kenarındaki Zalpuwa'yı yendim]...⁶¹ Söz konusu devirde Zalpa'nın Akdeniz'e açılan toprakları olduğunu, Anitta'nın topraklarını güneye doğru genişletmesi suretiyle Zalpa'yı ele geçirdiğini öğreniyoruz. Ayrıca Anitta, “Kim babamın arkasından Kral olursa herhangi bir şekilde denizin (içindeki) Zalpa ülkesine düşmandır. Ve onu denizin (içindeki) Zalpa şehrini (mahvetsin)” demektedir. Anitta'dan sonraki bir zamanda Eski Hitit Devleti'ni kuran Hattušili ise her fırsatta “Zalpa mutlaka tahrip

⁵⁸ Hasan Ali Şahin; Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri., s. 27

⁵⁹ KBo X 2 V s. I 9-14; Metnin tercümesi için bakınız: Turgut Yiğit; I. Hattušili ve Dönemi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994, s. 120-121.

⁶⁰ Trevor Bryce; The Kingdom of the Hittites, Oxford University Pres, USA 1998, s. 69-70.

⁶¹ Ekrem Memiş; Eskiçağ Türkiye Tarihi, s. 267.

edilmelidir”⁶² ifadesini kullanmaktadır. Söz konusu metinlerde önce Anitta'nın sonra da Hattuşili'nin Zalpa'yı tehlikeli bir düşman ilan etmesine bakacak olursak Zalpa Krallığı'nın çok güçlü bir Krallık olduğu açıkça görülmektedir. Bize göre eğer biri Karadeniz Bölgesi'nde diğeri Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde olmak üzere iki tane Zalpa var ise, Amasya çevresinde aranan Zalpa'dan ziyade Güneydoğuda Anadolu'da aranan Zalpa'nın söz konusu metinde geçen Zalpa ile eşitlenmesi daha doğru olacaktır. Zira askeri, siyasi ve ekonomik açıdan güneydeki Zalpa'nın çok daha etkin bir Krallık olduğundan şüphemiz yoktur. Hattuşili'nin, Anitta'nın güneye doğru genişleme politikasını devam ettirdiğini ve Anitta'dan sonra bilmediğimiz bir şekilde müstakil olan Zalpa'yı tekrar hâkimiyeti altına aldığını görmekteyiz.

Zalpa Krallığı Hurriler ile meskûn bir Krallık idi. Hititlerin Anadolu'da güçlenip merkezi bir devlet kurmaları Hitit-Hurri savaşları neticesinde mümkün olmuştur⁶³. Hititlerin Hurriler ile yaptıkları savaşta önlerindeki en büyük engel Zalpa Krallığı idi. Ayrıca Zalpa şehri Hattuşa'ya rakip olarak görüldüğü için Hattuşili tarafından yakılıp yıkılmıştır. I. Hattuşili'nin tahta geçer geçmez Anadolu'da Hitit üstünlüğünü sağlamak için ikinci seferini Zalpa'ya düzenlemiş olması, Zalpa'nın Hitit Devleti için ne kadar önem arz ettiğini göstermektedir.

I. Hattuşili'nin yıllıklarında tahrip ettiği şehirler arasında sayılan Zaruar (Aruar) şehri ⁶⁴ bazı araştırmacılar tarafından Zalwar ile eşitlenmektedir⁶⁵. Nitekim Miller, Zalwar'ın Alalah'ın kuzey veya kuzeydoğu yönünde nehir vadileri boyunca aranması gerektiğini ileri sürmüş ve bildirdiğine göre III. Salmanassar'a ait bir yazıt incelendiğinde burada geçen Saluara Nehri'nin yakınlarında (günümüzde Karasu Nehri) Zalwar'ın aranması uygun düşmektedir. Massimo Forlanini'ye göre de, Zalwar, Tilmenhöyük ise de ⁶⁶ burasının son zamanlarda tekrar Haşşu(wa) ile eşitlenebileceğine dair görüşler vardır. Bizim için asıl önem taşıyan ve vurgulanması gereken nokta Miller'in, Zalpa ile Zalwar'ı eşitlemesidir.

⁶² Ahmet Ünal, Hititler Devrinde Anadolu I, s. 68.

⁶³ Hasan Ali Şahin, Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri, 2004, s.27.

⁶⁴ Turgut Yiğit; I. Hattuşili ve Dönemi, s.139-140.

⁶⁵ Massimo Forlanini; “The Kings of Kaniš”, Atti Del II Congresso Internazionale di Hittitologia, 1995, s. 125; Jared L. Miller; “Anum-Hirbi and His Kingdom”, Altorientalische Forschungen 28, 2001, s. 72 vd.

⁶⁶ Massimo Forlanini; “Gab es eine Hethitische Stadt Hamsa?”, Archivum Anatolicum 3, 1997, s.123.

I. Hattuşili'nin fermanı olarak bilinen KBo III 27 nolu metnin Vs I 28–31 satırları arasında Zalpa, Haşşuwa ve Halap (Günümüzde Halep) ⁶⁷ aynı cümlede peşpeşe sıralanmıştır. Metinde Zalpa ve Haşşuwa'nın “baba sözü” dinlemedikleri için cezalandırıldıkları ve aynı şekilde Halap'ın da cezalandırılacağı dile getirilmektedir⁶⁸. Daha önce de belirttiğimiz üzere I. Hattuşili'nin amansızca mücadele ettiği Zalpa, Anadolu'nun güneyindeki Zalpa'dır ve bu coğrafya Hurriler ile meskûndur. I. Hattuşili Hitit Devleti'ni kurarken önemli bir Hurri merkezi olan Zalpa ile mücadele etmiş, Zalpa'yı Hattuşaş'a (Boğazköy) rakip olarak gördüğü için Zalpa şehrini yakıp yıkmıştır.

I. Hattuşili zamanında Zalpa'nın Hitit saldırılarından oldukça etkilendiğine dair önemli bir kanıt da, I. Hattuşili'nin I. Murşili'ye Zalpa'nın durumu ile ilgili söylediği şu sözlerdir: “*Zalpa Kralı babamın zamanında sözlerini bir tarafa atmıştı. Bak şimdi gözlerinin önündeki o Zalpa'nın halini gör!*”⁶⁹.

Bu ifade Kralın bir isyan sonucu aldığı intikamı vurgulamakta ve etrafındakilerin ders çıkarması niteliğinde söylenmiş olmalıdır. Aynı zamanda I. Hattuşili ülkenin ileri gelenlerine veliahtı olan Murşili'yi nasıl yetiştirmeleri konusundaki hitabını anlatan KUB I 16 nolu metinde şöyle demektedir: “*Kuşşara, Hemmuwa, Tamalkiia ve Zalpa şehirlerinden herhangi bir kimse sana bir şey söylemesin!*”⁷⁰ İçinde Zalpa'nın da zikredildiği bu metinde adı geçen şehirlerin Hitit Devleti'ne karşı her an düşmanca tavırlar sergileyebilecekleri ve kötülük yapabilecekleri vurgulanmaktadır. Aynı zamanda bu ifade, adı geçen şehirlerin kışkırtmalarını ya da kötü sözlerini tahta geçen Hitit Devleti Kralı'nın önemsememesi mahiyetinde bir öğüt içermektedir.⁷¹

Eski Hitit çağına ait olan ve Zalpa ile Hattuşa kentlerinde meydana gelen siyasi gelişmeler açısından önemli bir belge de KBo XXII 2 (KBo III 38 = 2BoTU) nolu metindir. Zalpa ile Hattuşa arasındaki barış devam ederken Zalpa'nın ihtiyarları (önde gelenleri) Kralın babasına başvurarak Kralın bir oğlunu istemişlerdir. Kral, oğlu

⁶⁷ Haşşuwa'nın yeri ile ilgili bakınız: Khaled Nashef; Die Orts-und Gewässernamen der altassyrischen Zeit, RGTC4, 1991, s.47 vd.; Ayrıca Hititçe çivi yazılı metin yerleri ve literatürde Halap'ın geçtiği yerler için bakınız: G. Del Monte; J. Tischler; Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte, RGTCVI, 1978, s.71; G. Del Monte; Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte-Supplement, RGTCVI/2, 1992, s.24

⁶⁸ KBo III 27 = BoTu 10 (CTH 5) Metnin Transkripsiyon ve tercümesi için bakınız: Hans Gustav Güterbock; “Die Historische Tradition bei Babyloniern und Hethitern”, ZA44, 1938, s. 99.

⁶⁹ KBo III 27 28-29; A. Ünal; “Hitit Metinlerinde Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağıyla İlgili Kayıt ve Anımsamalar”, Archivum Anatolicum 3, Ankara 1997, s. 346.

⁷⁰ KUB I 16 II 61-62; Turgut Yiğit; I. Hattuşili ve Dönemi, s. 124.

⁷¹ Özlem Sir Gavaz; “Hitit Kenti Zalpa'nın Yeri Üzerine”, s. 14.

Hakkarpili'yi Zalpa'ya göndermiş fakat Hakkarpili babasına karşı ayaklanmıştır. Daha sonra aynı metnin arka yüzünde Zalpa şehrinde Happi adlı bir şahıs vardır. Ve o da babasına karşı ayaklanır ve yapılan savaşta Zalpa yenilir⁷². Burada adı geçen Hakkarpili, Helck'e göre, I. Murşili'dir. Babası ise I. Hattuşili'dir⁷³. Metinde dikkat çeken nokta Kralların çocuklarının Zalpa'ya yönetici olarak gönderilmeleridir. Bu uygulama Kuşşara Kralı Pithana zamanından beri bir gelenek olarak Hititlere aktarılmıştır. Bu nedenle metin, Zalpa ve Hattuşa'nın siyasi ilişkilerinin tarihi bakımından ve Hitit Devleti'nin ileriki evrelerinde örnek alınması açısından önemlidir.

Zalpa'nın Hitit Devleti ile olan ilişkilerine işaret eden önemli bir belge de Hitit yasalarının 54. maddesidir. Zalpa'lı askerlerin şahhan ve luzzi⁷⁴ mükellefiyetinden muaf olduklarına dair yasada şöyle denilmektedir: “*Önceleri Manda askerleri, Sala askerleri, Tamalki(ya)'nın askerleri, Hatra'nın askerleri, Zalpa'nın askerleri, Taşhiniya'nın askerleri, okçular, tahta işçiler, arabacılar ve aynı zamanda onlar luzziyi ifa etmiyorlardı. Şahhan'ı yapmıyorlardı.*”⁷⁵. Bununla ilgili olarak A. Ünal, Zalpa'lı askerlerin daha sonra şahhan ve luzzi muafiyetlerinin kaldırıldığını belirtmiştir⁷⁶. Buradan Zalpalı askerlerin daha önce muaf oldukları şahhan ve luzzi'den sonraki yıllarda Hitit Devleti'ne karşı sorumlu tutuldukları ve ayrıca Zalpa'nın Hitit Devleti'ne olan ekonomik ve siyasi bağlılığı net olarak anlaşılmaktadır.

Öte yandan KBo XXII 4 nolu Hititçe metnin Vs I 3–6 satırları arasında Emar şehri prensleri Yarimlim ve Atradu ile birlikte Zalpa adamı ifadesi kullanılmıştır⁷⁷. Bu ifade de bize güneydeki Zalpa'yı işaret etmektedir. Nitekim Kuzey Suriye'de Orta Fırat Bölgesi'nde yer alan ve önemli ticaret merkezlerinden biri olan Emar şehrinin

⁷² Turgut Yiğit; I. Hattuşili ve Dönemi, s. 77-78; H. Otten; “Eine althethitische Erzählung um die Stadt Zalpa”, s. 8-13.

⁷³ W. Helck; “Zur ältesten Geschichte des Hatti-Reichen”, Festschrift für K. Bittel (Editörler: R.M. Boehmer ;H. Hauptmann), 1983, s. 280.

⁷⁴ Şahan: Tarımsal üretimden para veya hizmet olarak alınan vergidir. Luzzi ise Angarya (zorunlu devlet hizmeti) yapmak suretiyle ödenen vergidir.

⁷⁵ F. Imparati; Hitit Yasaları, (Çev. E. Özbayoğlu) , 1992, s. 73-75, madde 54; KBo VI 2 Rs III 12-15; KBo VI Rs III 15-18; KBo VI 6 Vs I 19-23

⁷⁶ Ahmet Ünal; “Orta ve Kuzey Anadolu'nun M.Ö. 2. Binyıl İskan Tarihiyle İlgili Sorunlar”, Anadolu 22, 1981, s. 23.

⁷⁷ Metnin transkripsiyon ve tercümesi için bakınız: H. Otten; “Eine althethitische Erzählung um die Stadt Zalpa”, s. 60.

(Günümüzde Meskene) ⁷⁸ prensleri ile birlikte Zalpa adamının anılması Zalpa'nın Kuzey Suriye Bölgesi'ne yakın bir bölgede aranmasını gerekli kılmaktadır.

Kemal Balkan'ın bildirdiğine göre Adana Müzesi'nde bulunan bir tabletten anlaşıldığına göre üç kaçağın yakalanması için emir verilmekte ve şöyle denilmektedir: “*Nerede oturuyorlarsa elleriniz onları takip etsin. Eğer Mama'ya (gittilerse) Şilli-Adad onları takip etsin. (Bu maksatla) ya Zalpa ya da Tegarama'ya (gitsin.) Onları tutuncaya kadar bir gece bile geçirmesin*” ⁷⁹. Tegarama Bölgesi (muhtemelen Gürün), Kaniş'in doğusunda, Tohma Çayı'nın suladığı Tohma Vadisi'nde yer almaktaydı⁸⁰. Zalpa Krallığı Tegarama bölgesiyle birlikte geçtiği için ona yakın bir coğrafyada olması akla uygun gelmektedir.

2. 1. 1. Zalpa-Mama İlişkileri

Mama Krallığı Kaniş Krallığı ile komşu olup Kaniş'in doğusunda dağlık bir alanda yer aldığından dolayı genellikle Afşin çevresine Kahramanmaraş ile Kommagene arasına yerleştirilmiş olduğunu görüyoruz⁸¹.

Mari Kralı Zimrilim'in dördüncü senesinde Anuş-Hirbi isimli Kral Zalwar Kralı olarak geçmekte iken Zimrilim'in yedinci ve sekizinci senesinde aynı Kral Haşşum Kralı Anuş-Hirbi olarak geçer. Buna göre Anuş-Hirbi önce Zalwar Kralı iken daha sonra Mama Kralı Hurmeli ile savaşarak Mama/Haşşum'u topraklarına katmış, hem Zalwar'ın hem de Haşşum'un Kralı olmuştur. Burada Zalwar Kralı olarak anılan Anuş-Hirbi, Kültepe Metinlerinde geçen Zalpa Kralı Anum-Hirbi ile eşitlenirken yine Mari metinlerinde geçen Haşşum ise Kültepe Metinlerinde geçen Mama ile eşitlenmiştir⁸².

Mama Krallığı Kaniş sınırında yer aldığından dolayı Kaniş-Asur hattındaki transit ticaretten önemli ölçüde gelir elde ettiği kesindir. Mama Krallığı'nın ekonomisinde transit ticaretten elde edilen gelirlere başka tarım ve hayvancılığında önemli olduğunu öğreniyoruz. Mama Kralı'nın mektubuna göre Mama ülkesinin zengin koyun sürüleri olduğunu anlıyoruz. Bu koyunların yünlerine dayalı bir dokuma endüstrisi olduğunu,

⁷⁸ G. M. Beckman; “Hittite Provincial Administration in Anatolia and Syria”, Atti del II. Congresso Internazionale di Hittitologia, Studia Mediterranea IX (Düzenleyenler: O. Carruba; M. Giorgieri; C. Mora), 1995, s. 19 vd.

⁷⁹ Özlem Sir Gavaz; “Hitit Kenti Zalpa'nın Yeri Üzerine”, s. 2.

⁸⁰ J. Yakar; Anadolu'nun Etnoarkeolojisi, 2007, s. 373.

⁸¹ Kemal Balkan; Mama Kralı Anum- Hirbi'nin, Kaniş Kralı Warşama'ya Gönderdiği Mektup, s.6-9.

⁸² Massimo Forlanini; “Remarques Geographiques sur les Textes Cappadociens”, s.45-67; Khaled Nashef; Die Orts-und Gewässernamen der altassyrischen Zeit, s.82-83

Pirikannum ve Kusiatum cinsi kumaşların dokunduğunu ve Asurlu tüccarlar aracılığıyla Anadolu'nun diğer şehirlerine pazarlanmış olduğunu belgelerden öğrenmekteyiz⁸³.

Ayrıca Asurlu tüccarlar Mama Krallığı sarayının ihtiyacı olan malları da temin etmişlerdir. Bu mallar arasında kalay oldukça önemlidir. Kalayın bakır ile karıştırılması ile daha sağlam bir hammadde olan tunç elde edilmekte bu madde ise silah, çeşitli tarım aleti ve günlük hayatta kullanılan araç gereç yapımında kullanılmakta idi.

Tıpkı Mama Krallığı gibi Kaniş-Asur hattında bulunan diğer Krallıkların da transit ticaretten önemli gelirler elde ettiklerini anlıyoruz. Bu durum ise bu küçük Krallıkların birbirlerinin topraklarını ele geçirmek istemelerine ve bu yönde mücadele etmelerine neden olmuştur. Zalpa Kralı Anum-Hirbi Mama Krallığı'na göz dikerek Mama ülkesini ele geçirmek dolayısıyla Kaniş-Asur ticaret yolunu hâkimiyeti altına almak istemiş ve düzenlediği bir seferle Mama Kralı Hurmeli'yi yenip Mama ülkesini ele geçirmiştir. Anum-Hirbi'nin Mama'yı ele geçirmesi orta kronolojiye göre Zimrilim'in yedinci senesine yani M.Ö. 1767 yılına denk gelir⁸⁴.

Koloni çağında hemen hemen tüm Krallıklarda görülen bir uygulamaya göre bir Kral yeni bir memleketi ele geçirir ise bir oğlunu oraya vali olarak veya küçük Kral olarak gönderiyordu. Anum-Hirbi de Mama'ya vali olarak oğlunu Harpatiwa'yı bırakmıştır. Ayrıca Anum-Hirbi Harpatiwa'yı veliyet ilan etmiştir. Harpatiwa'nın bir süre Alişar ve Kaniş'te de hüküm sürdüğünü öğreniyoruz.

Mama Krallığı Koloni Çağı'nda Hurriler ile meskûn bir yer olmalıdır. Hurriler M.Ö. III. Binyıldan itibaren bu coğrafyada yaşıyorlardı. Hurriler Asyalı bir halk olup gerek Koloni Çağı'nda gerekse Hitit Çağı'nda Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da önemli rolleri vardır.

Mama şehri ismini Hurri tanrıçası Mama'dan almıştır. Kültepe Metinleri'nden bildiğimiz Hurri tanrılarının hepsinin de burada kutsandığını söyleyebiliriz. Yine bu şehirde Anna, Nipas, Parka, Harihari, adına yılın çeşitli mevsimlerinde bayramların kutlanmış olduğunu ifade edebiliriz⁸⁵.

⁸³ CCT 2, 30 a; n/k 1452; Karaduman; 1994, Belge No: 14

⁸⁴ Massimo Forlanini; "The Kings of Kaniş", Atti del II. Congresso Internazionale Hititologia, s.123-131

⁸⁵ Hasan Ali Şahin; Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri, s. 26-27.

2. 1. 2. Zalpa-Kaniş İlişkileri

Zalpa Krallığı, Anadolu'daki Asur ticaret kolonilerinin merkezi olan Kaniş Krallığı ile Asur Devleti arasındaki ticaret yolu üzerinde yer almaktaydı. Zalpa Krallığından başka ticaret yolu üzerinde onlarca şehir devleti vardı. Bu Krallıklar zaman zaman ticaret yollarının tamamını ele geçirmek için birbirleri ile kıyasıya savaşmakta bazen de ikili anlaşmalar, ittifaklar yapmakta idiler.

Olağanüstü bir durumda ticaret yolunun kapatılması demek, ticaret yolları üzerinde bulunan ve transit ticaretten gelir elde eden Krallıklar için ekonomik açıdan olumsuz neticeler doğuracak demektir.

Bilinen ilk Kaniş Kralı İnar, Anum-Hirbi ile iyi ilişkiler kurmak suretiyle ticaret yolunu güvence altına almak istemiştir. İnar zamanında Zalpa Krallığı ile gerçek bir dostluk kurulmuştur. Bundan başka Kaniş Kralı İnar, Kaniş-Asur hattında bulunan diğer bir Kral olan Mama Kralı Hurmeli ile de iyi geçinmiştir. Zalpa Kralı Anum-Hirbi'nin Mama Kralı Hurmeli ile savaşında Hurmeli yenilmiş ve Mama Krallığı Zalpa Kralı Anum-Hirbi'nin eline geçmiştir. Kaniş Kralı İnar ise ticaret yolunun istikrarını korumaya yönelik dış politikası gereği Zalpa Kralı ayrıca şimdi de yeni Mama Kralı Anum-Hirbi ile dostane ilişkilerini devam ettirmiştir.

Anum-Hirbi'nin mektubundan öğrendiğimize göre Kaniş Kralı İnar'ın Harsamna'yı dokuz sene boyunca kuşatması sırasında Mama'dan Kaniş Krallığı'na yönelik herhangi bir saldırı gelmemiştir⁸⁶.

Mama Kralı ile birlikte onayladığı bir belgeden, *Mama Kralı Hurmeli* ile Kaniş Kralı İnar'ın çağdaş olduğunu görüyoruz. Zalpa Kralı ve daha sonra Hurmeli'yi yenip Mama'nın da Kralı olan *Anum-Hirbi'nin* mektubundan ise bu Kral ile de *İnar*'ın çağdaş olduğu anlaşılmaktadır.

Mama Kralları Hurmeli ile Anum-Hirbi zamanında Kaniş ile Mama ülkesi arasında gerçek bir dostluğun hüküm sürdüğünü görüyoruz. İnar, Harsamna şehrini muhasara ederken, Mama ülkesinden Kaniş ülkesine karşı herhangi bir akın olmamış ve iki ülke arasında yapılan anlaşmaya sadık kalınmıştır. Mama Krallığı, Kaniş-Asur ticaret yolu üzerinde bulunduğu son derece önem arz etmekteydi. İnar bunu bildiğinden iki ülke arasındaki dostluğa önem vermiş olmalıdır. İnar'ın Harsamna şehrini 9 yıl boyunca

⁸⁶ Kemal Balkan; Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Warşama'ya Gönderdiği Mektup, s. 57.

muhasara ettiği Mama Kralı Anum-hirbi'nin Waršama'ya gönderdiği mektupta bahsediliyor. Ancak, muhasaranın sonucu hakkında bilgi verilmemektedir. Her şeyden evvel bu şehrin 9 yıl boyunca muhasaraya dayanan çok güçlü bir kalesinin bulunması gerekmektedir.

İnar'ın veliahdı olarak görülen Šamnuman'ın tahta çıkıp çıkmadığını bilemiyoruz. Kültepe Metinlerinde rabi-simmiltim yani prens unvanına sahip kişilerin hepsinin tahta çıkmadıklarını biliyoruz. Bunlar, ya şehrin istilâya maruz kalmasından ya da babalarının ölümünden sonra kardeşleriyle olan mücadelelerinde yenildiklerinden tahta çıkamıyorlardı. Yine Eski Hitit Devletinde görüldüğü üzere, Kralın seçtiği veliahdın yerine başkasının tahta çıkarılmış olması da mümkündür. Šamnuman tahta çıkmış olsa dahi az bir zaman hüküm sürmüş olmalıdır, zira İnar'ın diğer oğlu Waršama'nın Kaniš tahtına çıktığını öğreniyoruz.

Waršama zamanında Zalpa Kralı Anum-Hirbi, bilmediğimiz bir düşmanla savaştığı esnasında Kaniš Krallığı'nın vasali olan ve bir sınır şehri niteliğindeki Taišama şehri Zalpa Krallığı'nın mülkü olan ve yine sınır şehri olan Mama'ya saldırmıştır. Taišama Kralı Mama'da bir takım yağma hareketlerinde bulunmuştur. Zalpa Kralı Anum-Hirbi de misilleme olarak Kaniš-Asur ticaret yolunu kapatmıştır. Ayrıca Kaniš-Asur hattından ticaret yapan Mama'daki tüccarları da tutuklatmıştır. Mama'nın vasali Sibuha şehri de Mama'ya yapılan bu saldırıdan dolayı Kaniš'e karşı düşmanca davranışlarda bulunmuştur. Taišama şehri Kaniš'e bağlı bir şehir olduğu için tâbi-metbû ilişkisine göre dış politikada Kaniš Kralı'ndan izinsiz hareket edemezdi. Dolayısıyla Taišama şehrinin Mama'ya saldırması Kaniš Krallığı'nın sorumluluğunda idi. Anum-Hirbi, Kaniš Kralı Waršama'ya bir mektup yazarak bu durumdan dolayı Waršama'ya olan sitemini dile getirmiştir. Yazıya konu olan mektup, Waršama'nın elimizde bulunmayan ilk mektubuna cevap niteliğindedir. Waršama, adı geçen mektubunda, iki ülkenin müşterek sınırlarındaki düşmanlığa karşılıklı olarak son verilmesini, yeni bir antlaşma yapılarak sınırların eskisi gibi açılmasını talep etmektedir. Waršama'nın elimizde bulunmayan mektubuna Mama Kralı Anum-Hirbi'nin cevaben yazdığı mektup Kemal Balkan tarafından Türk Tarih Kurumu Yayınları arasında neşredilmiş olup Türkçe'ye tercümesi aşağıdaki gibidir. *“Mama rubausu şöyle söyler: Kaneš rubausu Waršama'ya de ki: “Sen bana mektup gönderdin ve (bu mektubunda) dedin ki: Kölem Taišamalıyı ben teskin edeceğim. Fakat sen kölen Sibuhalı'yı teskin ediyormusun? Madem ki Taišama'lı senin köpeğindir, niçin başka şarrularla münakaşa ediyor. Benim köpeğim Sibuhalı diğer şarrularla*

münakaşa ediyor mu? Taişamalı bir rubau bizim aramızda üçüncü bir rubau olmalı mı? Düşmanım beni öldürür öldürmez (=yener yenmez, yendiği zaman) Taişamalı memleketime akın edip oniki şehrimi tahrip etti. (Bu şehirlerin) sığırlarını ve koyunlarını alıp götürdü. O şöyle dedi: “rubaum ölmüştür.” Bu sebepten (benim kuş) avcı(sı)nun tuzağını kaldırdım. O memleketimi koruyacak ve bana kalb verecek (=beni cesaretlendirecek) yerde memleketimi yalnız yakmakla kalmadı, fakat dumanı da pis kokuttu. Baban İnar Harsamna şehrini dokuz yıl boyunca muhasara ettiği zaman benim memleketim (=benim halkım) senin memleketine akın edip tek bir sığır veya tek bir koyun öldürdü mü? Bugün sen bana mektup yazıyorsun ve şöyle diyorsun: “Ne için yolu benim için serbest bırakmıyorsun?” Yolu senin için serbest hale getireyim (=getireceğim). Şahitler (elçiler) (...) (...) sinler. Şehri (...) ve (...) yolu (...) ... yolu (serbest hale) getireyim. (...) 17 adamlı (buraya gel)si(nler) ... (...) (...) onların (...) buraya (...) memleketin (...) buraya getirdikleri ... (...) (...) ve (... Sen) bana (bir mektup gönderdin) ve şöyle dedin: “Yemin edelim.” önceki yemin کافی değilmi? Senin habercin (=elçin) bana gelsin, ve sonra benim habercim sana muntazaman gitsin. Tarikutana gümüş yerine taşlar mühürleyip (burada) bıraktı. Bu (hareketler) tanrılara (=tanrıların nazarında) iyi midir?⁸⁷

Mektuptan Kaniş Kralı Warşama'nın, Zalpa Kralı Anum-Hirbi'ye bir mektup yazdığını ve yeni bir anlaşma teklifinde bulunduğunu öğreniyoruz. Buna göre Warşama, ticaret yolunun açılmasını ve tutuklanan tüccarların serbest bırakılmasını istemiştir. Anum-Hirbi ise Warşama'ya önceki anlaşmanın yeterli olduğunu, yeni bir anlaşmaya gerek olmadığını, ticaret yolunun açılacağını ve tüccarların da serbest kalacağını bildirmiştir. Ayrıca Anum-Hirbi karşılıklı olarak Kaniş-Mama arasında elçilerin gidip gelmesini de teklif etmektedir.

Kaniş Krallığı ile Zalpa Krallığı'nın arasının bozulması Zalpa Krallığı'nın da işine gelmiyordu. Çünkü Kaniş-Asur hattında ticaret yapan tüccarlar Zalpa ülkesinden geçiyorlar ve Zalpa'ya vergi ödüyorlardı. Zalpa'nın transit ticaretten elde ettiği gelir Zalpa ekonomisi için çok önemli idi. Bundan dolayı Anum-Hirbi'de Kaniş Krallığı ile iyi geçinmek istemiştir. Anum-Hirbi'nin Warşama'ya sitemli cümlelerle önceki anlaşmanın yeterli olduğunu, yeni bir anlaşmaya gerek olmadığını, esirlerin serbest bırakılıp ticaret yolunun tekrar açılacağını bildirdiğini öğreniyoruz. İki ülke arasında dostluk sürerken, Tarikutana isimli Kaniş elçisinin Mama Kralı'na güya içinde gümüş dolu bir torbayı Kaniş Kralı'nın hediyesi olarak bıraktığı daha sonra iki ülke arasındaki münasebetler bozulduğu zaman torbanın açıldığı ve gümüş yerine mühürlü taşların

⁸⁷ Kemal Balkan; Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Warşama'ya Gönderdiği Mektup, s. 57.

olduğu görülmüştür. Bu olay Anum-Hirbi'nin mektubunda “bütün bunlar tanrılar için iyi midir?” denilerek anlatılmaktadır⁸⁸.

Zalpa Kralı Anum-Hirbi'nin Mama'yı topraklarına katmasından sonra Mama'ya vali olarak görevlendirdiği Harpatiwa'nın Kaniş Kralı İnar ve Waršama zamanlarında Alişar'da hüküm sürdüğü anlaşılmaktadır. Harpatiwa'nın daha sonra bir süre de Kanişte hüküm sürdüğünü anlıyoruz⁸⁹.

Boğazköy'de bulunan Anitta tabletinden Zalpa Kralı Uhna'nın Kaniş'i bir süre zapt ettiğini ve Kaniş'teki tanrı heykelini alıp götürdüğünü öğrenmekteyiz. Harpatiwa'nın bir süre Kaniş'i zapt ettiğini aklımıza getirirsek Zalpa Kralı Uhna ismiyle geçen Kralın Anum-Hirbi'nin veliahdı Harpatiwa olacağı akla uygun gelmektedir. Boğazköy'de bulunan Anitta tabletinde Kuşşara Kralı Pithana ve oğlu Anitta'nın, o zamana kadar bilinmeyen bir gece baskını taktığı ile aralarında Neşa'nın da bulunduğu birçok Orta Anadolu şehrini ele geçirdikleri anlatılır. Neşa'nın Kaniş Şehri olduğu Sedat Alp tarafından tespit edilmiştir⁹⁰. Pithana Kaniş'i ele geçirip Kaniş Kralı olmuş ve oğlu Anitta'yı da Alişar'a göndermiştir. Pithana zamanında Zalpa'da Uhna isimli Kralın bulunduğunu, Uhna'nın Kaniş'e saldırıp Kaniş'i zapt ettiğini ve Kaniş'teki tanrı heykelini alıp götürdüğünü öğreniyoruz. Galip Kralın mağlup şehirden tanrı heykelini alıp götürmesinin iki nedeni olsa gerektir. Birincisi mağlup şehri dini olarak galip şehre bağlamak ikincisi ise psikolojik olarak mağlup şehri baskı altında tutmaktır.

Kaniş'te Anitta hüküm sürerken Zalpa'da ise Anitta'nın çağdaşı Kral Huzzia hüküm sürmektedir. Uhna'nın Kaniş'i istila etmesi ise Anitta ve çağdaşı Huzzia'dan daha öncedir. Kaniş Kralı Waršama zamanında ise Zalpa'da Anum-Hirbi hüküm sürmekte olduğundan Kaniş'in istilası olayı Waršama ve Anum-Hirbi'den sonra, Anitta ve Huzzia'dan öncedir. Buna göre Kaniş'i istila eden Anitta tabletinde de Uhna olarak geçen şahsın Anum-Hirbi'nin Mama'daki veliahdı, bir süre de Alişar'da hüküm sürmüş olan Harpatiwa olması gerekir.

Uhna'dan sonra Zalpa'da Huzzia isimli bir Kralın adı geçmektedir. Kaniş Kralı Anitta'nın Huzzia ile savaştığını ve Zalpa Kralı Uhna zamanında götürülen tanrı

⁸⁸ Hasan Ali Şahin; Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri, s.22.

⁸⁹ V. Donbaz; Publications of the Kültepe Tablets Housed in Ankara, BBVO 6, 1986; Hasan Ali Şahin; Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri, s. 22.

⁹⁰ Sedat Alp; “Kaniş-Anişa-Neşa, Erken Hitit Çağı'nın Başkenti”, Belleten, C. XXVIII, S.107, (1963), s. 367-376

heykelini geri getirdiğini öğreniyoruz. Anitta'nın Kaniş'teki imar faaliyetleri ve tanrı heykelini geri getirmesi sebebiyle Kaniş halkı tarafından sevildiğini söyleyebiliriz.

2. 1. 3. Zalpa-Harsamna İlişkileri

Harsamna'nın Mezopotamya kayıtlarında atlarıyla ünlü bir şehir olmasından buranın Sis (Kozan) olacağı söylenmektedir. Harsamna ülkesinin Zalpa ile komşu olduklarını ve iki ülke arasındaki savaşta, Asur Kralı'nın Zalpa Kralı'na yardım ettiğinden, Harsamna Kralı'nın yolu Asur kervanlarına kapattığını öğrenmekteyiz⁹¹ Harsamna Krallığı'nın Koloni Devri'nin sonlarına doğru oldukça güçlendiği, Asur Kralı'nın Harsamna Kralı'nı büyük Kral olarak bahsetmesinden anlaşılır. Asurlu elçiler tarafından Harsamna Kralı Hurmeli'ye hitaben yazılan mektupta ise, elçilerin Harsamna ile Asur arasında vukuu bulan gerginliğin ortadan kalkması için çalıştıkları görülür.

2. 1. 4. Zalpa-Kargamış İlişkileri

Miller'e göre M.7536 nolu bir Mari metninde Yasim-Sumu adlı şahsın, Zimrilim'e, Qaqqadanum isimli bir başka kişinin Haşsum'a yaptığı seyahatin engellenmesi ile ilgili Kargamış⁹² Kralı Aplahanda ile yaptığı görüşme hakkında bilgi verdiği görülmektedir. Aplahanda bu konu ile ilişkili olarak A[niṣ-H]urpi'ye cevap niteliğinde bir mektup kaleme almıştır. Yasim-Sūmu'nun ise Kargamış'tan Zalpa'ya gelen ve aynı zamanda *Urşum* Kralı'nın geriye çağırdığı tek kişi olduğu anlaşılan Abdu-Erah ile ilişkili bir takım bilgiler verdiği dikkati çekmektedir; eldeki mevcut veriler bu şahsın şarap gemisini doldurduktan sonra, Zalpa Kralı tarafından Kargamış'ta alıkonulmadan önce, Urşum'a geri dönmesine izin verdiğini ve ismi geçen şahsın gerçekte Urşum'da ikamet ettiğini göstermektedir. M.7536 nolu tabletin ilerleyen kısmında Kuzey-Batı Suriye ticaret ağı içinde Zalwar kentinden bahsedildiği görülmektedir⁹³. Sözcüğün yazılış biçiminden dolayı burada A[niṣ-H]urpi'nin bahsettiği Zalpa kentinin söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. Yani aynı metin içinde önce Zalpa sonra da Zalwar isimleri geçmektedir. Aynı zamanda metinde, Kargamış'tan Zalpa'ya gelen Abdu-Erah adlı

⁹¹ Cahit Günbattı, "Asur Ticaret Kolonileri Devrine Bir Bakış" IV. Kayseri Ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri, Kayseri 2003, s. 257-260.

⁹² Hititçe çivi yazılı metin ve literatürde Kargamış'ın geçtiği yerler için bkz. G. Del Monte; J. Tischler; Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte, s.181; G. Del Monte; Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte-Supplement, s. 67; Kuzey Suriye ve Anadolu arasındaki yolların kesişme noktasında bulunan Kargamış kenti, bugünkü Cerablus tren istasyonu yakınında yer almaktadır. Güneyinde verimli Suriye ovaları, kuzeyinde ise hammadde zengini dağlık bölgeler bulunmaktadır: A. Dinçol; "Hititler, Son Tunç Çağı", Arkeo-Atlas 3, 2004, s. 50.

⁹³J. L. Miller, "Anum-Hirbi and His Kingdom", s. 79 vd.

kişiden bahsedilmektedir. Metinde Zalpa'nın Kuzey Suriye'de kilit bir noktada bulunan Kargamış Krallığı'na yakınlığı söz konusudur.

Yine Miller'e göre bu metinde (M.7536) geçen Zalpa (=Zalwar), Fırat'ın batısındaki bir noktayı işaret etmektedir ve Zalwar, Haşsu, Urşu(m)⁹⁴ ve Kargamış arasındaki sıkı ticari ve siyasi ilişkiler güneydeki Zalpa'nın yerini doğrular mahiyettedir⁹⁵. Eğer Miller'in iddası doğru ise Zalpa Karasu yakınlarında aranmalıdır. Zalpa'nın Karasu üzerinde aranması ile ilişkili olarak Ahmet Ünal da Karasu üzerinde bulunan büyük höyüğün Zalpa olabileceğini ileri sürmüştür⁹⁶.

2. 1. 5. Zalpa-Asur İlişkileri

İ.Ö. II. Binyıl başlarında Yukarı Mezopotamya'daki Asur şehrinde oturan büyük tüccarların sermayelerini birleştirmek suretiyle şirketler kurup Anadolu ile ticarî ilişkilere giriştiklerini anlıyoruz. Anadolu'da varlığını bildiğimiz şehir beyleri Asurlu tüccarlara saraylarının ihtiyacı olan kalay ve mamul eşyayı sağlamaları karşılığında onlara şehirlerin etrafında oturma imtiyazı vermişlerdir. Böylece, Anadolu'ya gelerek pek çok şehirde birer ticaret mahallesi oluşturan Asurlu tüccarların hepsinin Kaniş Kārumu'na bağlı olduğu da anlaşılmıştır. O günkü Anadolu'nun birçok şehrinde bir Kārum ya da Wabartum bulunmasına rağmen Kaniş Kārumu merkez Kārum olup, Asurlu tüccarların en yüksek temsilcisinin Kaniş'te bulunduğu bilinmektedir.

Anadolu-Asur arasındaki ticaretin doğmasına sebep, ülkemizde ve komşu ülkelerde kalay madenin bulunmamış olmasıdır. Anadolu'da en çok bulunan ve ilk kullanılan maden bakır olup, Kalkolitik Çağ'dan itibaren bu madenden istifade edilmiştir. İ.Ö. 3. Binyıl boyunca bakır madenine %10 oranında kalay ilave edilerek bol miktarda tunçtan silahlar ve ev eşyaları yapılmış olduğundan bu devre Eski Bronz Çağı adı verilmiştir. Eski Bronz Çağı'nda Anadolu'da madencilerin kalayı nereden temin ettikleri konusunda net bir bilgi yoktur. Ancak İ.Ö. II. Bin yılın başlarından itibaren kalay madenin Asurlu tüccarlar tarafından Anadolu'ya getirildiğini Kültepe Metinleri'nden öğrenmekteyiz. Söz konusu devirde Anadolu'da Şehir devletleri hüküm sürmektedir ve aralarında kıyasıya bir mücadele yaşanmaktadır. Tunç silahlar bakıra göre daha sağlam

⁹⁴Urşu'nun yeri ile ilgili bakınız: Khaled Nashef; Die Orts-und Gewässernamen der altassyrischen Zeit, s.130

⁹⁵J. L. Miller, "Anum-Hirbi and His Kingdom", s. 79 vd.

⁹⁶Ahmet. Ünal; Adana'da Kizzuwatna Krallığı Taş Devrinden Hitit Devleti'nin Yıkılışına Kadar Adana ve Çukurova Tarihi, s. 46.47.

olduğundan bütün Krallar bu silaha sahip olmak istemektedirler. Bu yüzden Asurlu tüccarlara kalay madeni getirmeleri karşılığında şehirlerin etrafında bir mahallede oturma ve ticaret yapma imkânı bahşetmişlerdir.

Bu maksatla sarayların ihtiyacı olan kalay ve kumaşlarla birlikte çeşitli türden mamul ve hammadde ticareti yapmak üzere Anadolu'da yaklaşık 40 adet Asur kolonisi kurulmuştur. Bu kolonilerin merkezi Kaniş kolonisidir. Asurlu tüccarlar Kaniş şehri'nin eteğinde bir mahalleye yerleşerek orada ticaretlerini sürdürmüşlerdir. İki ülke arasındaki bu uluslararası ticaretin yalnızca Anadolu saraylarının ihtiyacından doğduğunu belirtmek doğru olmayabilir. Söz konusu çağda bugünkü Irak'ın kuzeyinde Dicle nehri kenarında doğu-batı, güney-kuzey ticaret yolları üzerinde önemli bir konuma sahip olan Asur Şehrinde oturan tüccarlar sermayelerini birleştirmek suretiyle büyük şirketler kurmuşlar ve İran üzerinden gelen kalay madenini, Babil'den gelen, kumaşları Anadolu ve Doğu Akdeniz limanlarına ulaştırmışlardır. Ayrıca, Asur Ticaret Kolonileri Çağı denilen İ.Ö. II. Binyıl'ın ilk çeyreğinde Anadolu'da yabancı kervanların rahatça dolaşmalarını sağlayan bir barış ortamı da bulunuyordu.

Asurlu tüccarların yerli beylerden izin alarak şehirlere yerleştikleri ve siyasi otoritenin tamamen yerlilerde olduğu biliniyordu, 2000 yılında Kārum alanında yapılan kazılarda bulunan iki belge ise, Asurlu tüccarların Kaniş ve Hahhum Krallarıyla antlaşma yaptıklarını kesinlikle ortaya çıkarmıştır⁹⁷. Kaniş ile Asur arasında yapılan antlaşmada, Asurlu tüccarların haklarının korunduğunu görmekteyiz. Antlaşmada Asurlu tüccarların mallarını istemediği fiyattan satışı zorlanamayacağı, öldürülen bir Asurlu için kan parası ödeneceği, katilin ise Asurlular tarafından öldürüleceği, Asurluların mallarının sigortalanacağı, angarya gibi hizmetlerden muaf olacakları vurgulanmaktadır⁹⁸. Asurlu tüccarlar öncelikle sarayın ihtiyacını karşıladıklarından kervanlar önce saraya çıkmakta ve kumaşlar üzerinden %5, kalay üzerinden %2,5 oranında vergi ödemekteydiler. Bunun dışında Kralın istediği kadar satın alma hakkı bulunuyordu. Kalan kalay ve kumaşlar halka arz ediliyordu. Antlaşma gereği, tüccarlar mallarını istedikleri fiyattan satma hakkına sahiptiler. Borç verirken istedikleri orandan faiz ilave ediyorlardı. Borçluları gerektiğinde rehin alarak borç ödeninceye kadar çalıştırdıkları da görülür. Ayrıca, Asurlu tüccarların kurmuş oldukları Kārum dairesi de antlaşmadaki şartlara

⁹⁷ Cahit Günbattı; "Kültepe'de Bulunmuş İki Anlaşma Metni", Belleten, Cilt 69, Sayı 256, Ankara 2005, s. 760-761.

⁹⁸ Cahit Günbattı; "Kültepe'de Bulunmuş İki Anlaşma Metni", s. 765.

göre onların haklarını koruyordu. Tüccarların kendi aralarındaki davalarını çözüme kavuşturduğu gibi yerlilerle olan ilişkilerinde de devreye girdiği görülür. Hapse atılan tüccarların salıverilmesi için saraya çıkarak onların hakkını savundukları anlaşılmaktadır.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı adı verilen bu devrin İ.Ö. II. bin yılın ilk üç asrını kapsadığını görüyoruz. Bu devri, Asur Kralı İrişum'un saltanatıyla başlatırsak yaklaşık olarak İ.Ö. 1974 yıllarından itibaren Asurlu tüccarların Anadolu'da ticaretle uğraştıklarını söyleyebiliriz. Asur Kralı İrişum'dan itibaren, İkunum, Şarru-ken, Puzur-Aşşur, Naram-Suen, II. İrisum, Şamsi-Adad ve İşme-Dagan dönemlerinde Anadolu'da Asurlu tüccarların ticaretle uğraştıkları anlaşılmaktadır ki, bu yaklaşık olarak İ.Ö. 1974 yılından İ.Ö. 1740 yılına kadar devam etmiştir diyebiliriz.

Zalpa Krallığı'nın Asur-Kaniş kervan yollarını ele geçirme teşebbüslerinde Asur Devleti tarafından desteklenmiş olacağını düşünüyoruz. Zira Harsamna-Zalpa arasındaki savaşta Asur'un Zalpa Krallığı'na destek verdiğine ve Hahhum Krallığı ile de bir anlaşma yaptığına dair belgeler ortaya çıkmış bulunmaktadır⁹⁹.

2. 1. 6. Zalpa Krallığı'nın Yıkılışı

Kuşşara Kralları Orta Anadolu'da güçlü bir merkezi devlet kurmuşlar ve güneye doğru ilerlemişlerdir. Asur devleti ise Güneydoğu Anadolu'daki şehir devletlerini desteklemiştir. Bu coğrafya ise Hurriler ile meskûn idi. Asur devleti Güneydoğu Anadolu'daki şehir devletlerini destekleyip Anadolu'daki tüccarlarını korumak ve Anadolu'daki ticari varlığını devam ettirmek istemiştir. Hititlerin ise Orta Anadolu'da güçlenip buna karşı mücadele ettikleri görülmektedir. Bu mücadele Eski Hitit Devleti'nin gerçek anlamda kurucusu kabul edilen I. Hattuşili zamanında da devam etmiştir. I. Hattuişi Krallığı'nın altıncı senesinde Hahhum ve Haşşu üzerine bir sefer düzenlemiştir¹⁰⁰. Hititlerin Anadolu'da hâkimiyeti ele geçirmeleri Hurriler'e karşı vermiş oldukları bu mücadeleler sonucunda mümkün olmuştur.

Hitit Kralı I. Hattuşili her fırsatta “*Zalpa mutlaka tahrip edilmelidir*”¹⁰¹ ifadesini kullanmakta ve Zalpa'yı açıkça hedef göstermektedir. Bu hedef doğrultusunda I.

⁹⁹ Cahit Günbattı, “Asur Ticaret Kolonileri Devrine Bir Bakış” s. 257-260.

¹⁰⁰ Hasan Ali Şahin; Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri, s. 27

¹⁰¹ Ahmet Ünal; Hititler Devrinde Anadolu I, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002, s. 68.

Hattuşili'nin güneye doğru ilerlediği görülmektedir. Zalpa şehrinin Hattuşa'ya rakip olmasından dolayı I. Hattuşili tarafından Zalpa'nın işgal edildiği, yakılıp yıkıldığı ve Hitit hâkimiyeti altına alındığı anlaşılmaktadır. Hititlerin Orta Anadolu'ya gelip bu coğrafyayı istila etmelerinden sonra Orta Anadolu'nun güneyinde ve Güney Doğu Anadolu'da Hurrilere karşı acımasız saldırılara giriştikleri görülür. Hititlere önderlik eden I. Hattuşili, I. Murşili gibi ilk Kralların Anadolu kentlerini vahşice yakıp yıktıklarını öğreniyoruz. Bu istilalar sırasında Zalpa şehri defalarca amansızca kuşatılmış ve şehir tamamen tahrip edilmiştir. I. Hattuşili Zalpa Krallarının asilikleri yüzünden kentnin nasıl cezasını çektiğini, Zalpa'nın belasını bulduğunu, kendisine naib olarak yeni tayin ettiği torunu ve sonraki Kral I. Murşili'nin kulağına küpe olsun diye şu sözlerle dile getirmektedir: “Zalpa Kralı babamın sözlerini bir kenara atmıştı. Bak işte O Zalpa'nın (halini) gör!”¹⁰²

Zalpa'nın Hitit hâkimiyetine girmesinden sonra bağımsızlığını kaybettiği ve uzun yıllar Hitit hakimiyeti altında kaldığı anlaşılmaktadır. Zalpa'nın Hititlerin eline geçmesinden sonra bir daha bağımsızlığını kazanamadığı ve siyasi varlığının son bulunduğu görülmektedir.

¹⁰² Ahmet Ünal; “Hitit Metinlerinde Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağıyla İlgili Kayıt ve Anımsamalar”, *Archivum Anatolicum* 3, 1997, s. 346.

III. BÖLÜM

ZALPA KRALLIĞI'NIN EKONOMİK DURUMU

3. 1. ZALPA EKONOMİSİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

İslahiye Ovası'nda olacağı görülen Zalpa şehrinin çok geniş ve verimli topraklara sahip olduğu açıktır. Zalpa Krallığı Akdeniz'in doğusunda önemli ticaret yolları üzerinde bulunuyordu bu yüzden de Koloniler Çağı'nda önemli bir siyasi güç olmuştur. Zalpa'da Saray memurları ve soylular dışında, halkın basit ziraat hayatı yaşadığı anlaşılmaktadır. Zalpa Krallığı Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda transit ticarete de etkin bir Krallık idi. Tüccarların mallarını Zalpa'da depoladıkları ve gelen talepler doğrultusunda Zalpa'dan diğer Krallıklara kervanlarla mal sevkıyatı yaptıkları görülmektedir. Zalpa'dan diğer şehirlere yapılan kalay sevkıyatından bahseden bir belgede şöyle denilmektedir: “*11 mana 15 šeqel kalayı Zalpa'da kervana verdim. 2 šeqel kalayı Kurub-İštar'a verdim. 1 1/6 šeqel gümüſü idi- [xx] için verdim*”¹⁰³.

Çok sayıda tüccarın Zalpa'dan gelip geçtiği, Zalpa Krallığı'na vergi verdiği de bilinmektedir. Ayrıca Zalpa Krallığı yoğun bir şekilde çeşitli türden kumaşlarla anılmaktadır.

Kültepe Metinlerinde birçok belgede bağcılık ve şaraptan bahsedilmektedir. Bu belgelerden yola çıkarak Koloni Çağı'nda bağcılık ve şarapçılık yapıldığını söyleyebiliriz. CCT 1, 29 envanter numaralı belgede “*Şarap için 2 šeqel gümüſü Zalpa'da tartım*”¹⁰⁴ ifadesi yer almaktadır. Bu belgeden yola çıkarak Zalpa'da bağcılık ve şarap üretimi yapıldığını öğrenmekteyiz.

Koloni Çağı'na ait bir mektupta Enna-Aššur isimli şahısın Nabi-Enlil'e kendisinin Zalpa'ya gittiğinden bahsetmekte ve Nabi-Enlil'den meşe palamudu istemektedir. Söz konusu mektubun ilgili satırlarının Türkçesi şöyledir: “*Enna-Aššur'dan Nabi-Enlil'e*

¹⁰³ KTS II, 56.

¹⁰⁴ Andrea Marie Ulshöfer, Die Altassyrischen Privaturkunden, Altorientalische Studien, Stuttgart 1995, s.23.

*gönderilen mektup. 5 gün içinde Zalpa'ya gideceğim. Sana çırpıcı gönderiyorum. Şu anda 20, 10, 5 ve 3 litre halinde bulabildiğin kadar meşe palamudu alarak bana gönder. Aynı zamanda 10 veya 5 mana bakır gönder”*¹⁰⁵.

Zalpa Krallığı hakkında bilgi veren çivi yazılı metinler tüccarların kendi ticari faaliyetlerini yansıttığından dolayı Zalpa'nın tarımı ve hayvancılığı hakkında sınırlı düzeyde bilgiye sahibiz. Tüccarlar Zalpa Krallığı'nın ihtiyacı olan kalayı temin etmekte, Zalpa'dan kumaş alıp satmakta, elde edilen gelirleri ise gümüş ve bazen de altın olarak Asur'a sevk etmekteydiler. Bu nedenle Zalpa ekonomisi hakkında bilgi veren çivi yazılı tabletlerde genel olarak kalay, gümüş, altın madenleri ve çeşitli kumaşların adı geçmektedir.

Zalpa, Kültepe tabletlerinde birçok yerde kumaşlarla birlikte anılmaktadır. Bunlara örnek vermek gerekirse Kt. o/k 7 envanter nolu mektup Işim-Suen'in Usur-ša- Aşşur'a ve Şimat-İştär'a hitaben 10 adet çeşitli kalite ve türdeki kumaşlar hakkında yazılmış olup 9-10. satırlarında “*nibrarum kumaşını Zalpa'lı Ahuni'nin oğlu Şu-İştär taşıdı*”¹⁰⁶ ifadesi yer almaktadır.

Öte yandan Kt. o/k, 26 envanter nolu belge Puzur-Ana'dan Ennam-Aşşur, Duma, Niwah[şuşar] ve Niwahşuşar'a hitaben yazılmış olan ve çeşitli miktarda tekstil ürününü konu alan mektubun 5. satırında “Zalpa tülü” ifadesi karşımıza çıkmaktadır¹⁰⁷. Başka bir belgede, Kt. o/k 29 envanter nolu bir tekstil metninde de “*Zalpa tülünü benim mührümle*” ifadesi yer almaktadır¹⁰⁸.

Elimize geçen önemli tekstil metinlerinden biri olan, Kt. n/k, 602 envanter numaralı metnin konusu, Şu-Kubum tarafından Zalpa'da Hunniya'ya emanet edilen kumaşlarla ilgili olarak Ennam-Anum'un Hunniya'ya yazdığı mektuptur. Mektubun 1. ve 5. satırları arasında şöyle demektedir: “*Ennam-Anum Hunniya'ya şöyle söylüyor. 2 adet iyi cins kumaşı Şu-Kubum Zalpa'da sana bıraktı*”¹⁰⁹.

BIN VI, 180 envanter numaralı belgenin arka yüzünde Zalpa'da bırakılan bir başka kumaş çeşidi olan Kusitum kumaşından bahsedilmekte ve şöyle denilmektedir: “*8 talent 40 mana kalay Kurub-İştär'in mührüyle mühürlü olarak Tāb-silla Aşşur aldı. 1*

¹⁰⁵ OIP XXVI, 5.

¹⁰⁶ İrfan Albayrak, Kültepe Tabletleri IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 69-70

¹⁰⁷ A.g.e., s. 90-91.

¹⁰⁸ A.g.e., s.92-93.

¹⁰⁹ E. Bilgiç – S. Bayram, Ankara Kültepe Tabletleri II, s. 84-85.

Kusitum kumaşı Zalpa'nın huluqqaumu için verdim. 10 Kutanu kumaşını Dadania'da..."¹¹⁰.

Asur ticaret Kolonileri Çağı'na ait başka bir belge olan BIN VI, 184 envanter numaralı belgede Zalpa şehri Şitrum kumaşıyla birlikte anılmakta ve şöyle denilmektedir:

*" 5 ¼ šeşel gümüü Aşşur-den'in oğlu Puzur-Aşşur'a verdim. 1 Zalpa kumaşını (Şitrum) Lagep'in oğlu Şu-Anim'e satıcı için verdim. 2 ½ šeşel gümüü Belanum'un oğlu Amur-Şamaş için, 4 ½ šeşel gümüü İrnuit için Zalpa'da bıraktım. Aşşur bel-lamassi [x] Şitrum kumaşını ..."*¹¹¹.

ATHE, 48 envanter numaları bir belgede Zalpa'da satış yapan Şamallu'dan (satıcı) bahsedilmekte ve şöyle denilmektedir: *"15 elbiseyi Zalpa'da Aşşur-İştikal'in malından bizim Şamallumuz satsın. Şu-Kubim'in oğlu Aşşur-Lamassi senin eline koydu. 6 kumaşı sarayın kapısında bizim Şamallumuz Aşşur-iştikal'e sen ver. Tüm bunları Şamallunun gümüşünü alsın."*¹¹²

Yerli Krallara bağlı şehirler tepeler üzerinde, kaleler içinde iskân edilirken, Asurlu tüccarlar bu şehirlerin eteklerine veya dışına yerleşip bir nevi serbest pazaryeri kurmuşlardır.¹¹³

Yukarıda bahsettiğimiz tekstil ürünlerinin alış verişini konu alan metinlerden, Zalpa'nın Asur ve Kaniş arasında gerçekleşen mal sevkıyatına tekstil ürünleriyle katkıda bulunduğu ayrıca bu malların depolandığı yükleme ya da boşaltma sevkıyatlarının yapıldığı bir istasyon konumunda olduğu açıktır. Metinlerden aynı zamanda Zalpa tülü ya da kumaşının o dönem ticaretinde önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde hala dokumacılık sanayinde önemli bir merkez olan Gaziantep'te çok eski bir gelenek olan kutnuculuk sanatı devam etmektedir. Kutnu'nun kelime anlamı, pamuk ya da ipekle karışık maddeden dokunmuş, kalın, ensiz bir kumaş çeşididir¹¹⁴. Kutnu kumaşı halen Gaziantep merkezinde ve ilçelerinde yöresel kıyafet olarak kullanıldığı gibi, dekoratif amaçlı çeşitli aksesuarlarda ve perdelik kumaş olarak da kullanılmaktadır. Kutnu kumaşı belki de eskiden Zalpa'da dokunan bezle aynıydı.

¹¹⁰ BIN VI, 180.

¹¹¹ BIN VI, 184.

¹¹² ATHE, 48.

¹¹³ Hüseyin Sever; "Kültepe Tabletleri'nin Önemi", s.248.

¹¹⁴ I.Ö. Şimşek, "Çeşitli Yollarla Akadcan Türkçeye Geçen Kelimeler", Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2006 Yıllığı, 2007, s. 236; İ. Ayverdi, Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük 2 (H-N), 2005, s.1809.

Nitekim yukarıda verdiğimiz tekstil metinlerinde geçen “Zalpa tülü” ya da “Zalpa kumaşı” ifadesi Zalpa’nın Gaziantep ve civarında aranması gerektiği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Günümüzdeki Kutnu kelimesi, Akadça’da Kutanum¹¹⁵ sözcüğünü anımsatmaktadır. Eğer bu iki sözcük birbirinin aynısı ise, anlamları da günümüzdeki anlamı ile örtüşmektedir. Bu bilgiler ışığında Anadolu’nun güneyinde bulunan Zalpa’nın, Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda kendine has bir dokumacılık sanatının gelişmiş olduğunu ve bu sanatın günümüze kadar devam ettiğini varsayarsak Zalpa’yı Gaziantep ve yöresinde aramamız yanlış olmayacaktır¹¹⁶.

Elimize geçen diğer önemli bir belge, Kültepe’de 1988 yılı kazılarında bulunmuş olan Kt.88/k 963 envanter nolu mektuptur. Belgede alıcı olarak isimleri kaydedilen kimselerin, Asur’da oldukları anlaşılmakta ve Kervanın önce Zalpa’ya uğrayacağı ve orada bazı işlemler halledildikten sonra Kaniş’e hareket edeceği belirtilmektedir. Metnin ilgili 9–30 satırları arası şu şekilde tercüme edilmiştir:

“Kaniş’e gireceğiniz günde Saray (sadece) Nishatum vergisini alacak ve vatandaşımız kalbinin (istediği) yere gidecek. Sarayda hiç mal kaybı yoktur. Ayrıca biz kervanı girdirmek için saraya söz verdik. Mektubumuzu Asur’da işittiğiniz zaman toplantınızda (görüşerek) Zalpa için (malı) yükleyin! Zalpa’[ya] girdiğinizde [.....] eşekleriniz(in) tablette [.....] 2 zakdutum’u aci[l olarak] toplantınızda ta[lep edin]. (Böylelikle) Asur şehri, karum ve kendiniz için onurlu davranın”¹¹⁷.

Bu belgeye göre Zalpa’nın, Asur Ticaret kolonilerinin Anadolu’ya girişte Kaniş’e ulaşmak için izledikleri bir güzergâh üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Burada önemli olan Zalpa’nın Asur ve Kaniş arasında önemli bir istasyon şehir konumunda olmasıdır.

Tüccarların Anadolu-Mezopotamya arasında ticari faaliyetlerde bulduklarını ve Asur-Kaniş hattında her gün bir şehre uğramak suretiyle toplam 40 civarında şehirde konakladıklarını belirtmiştik. Çok sayıda belgeden edindiğimiz bilgilere göre yerli beylerin tüccarlardan “Nishatum” denilen bir çeşit gümrük vergisi aldıklarını öğrenmekteyiz. Bu vergi kumaşlardan % 5, kalaydan % 3 ve her yük için de 2 mina

¹¹⁵ J. Black – A. George – N. Postgate, A Concise Dictionary of Akkadian, 1999, s. 171. Sözcüğün geniş anlamı ve ayrıca keten ile ilişkisi için bakınız: W. von Soden, Akkadisches Handwörterbuch, Band I, 1965, s. 518; M. Civil – I. J. Gelb – A. L. Oppenheim – E. Reiner, The Assyrian Dictionary, 1971, s. 607 vd.

¹¹⁶ Özlem Sir Gavaz; Hitit Kenti Zalpa’nın Yeri Üzerine, s.4

¹¹⁷ İrfan Albayrak; “Kaniş-Karum’unun Bir Mektubu”, Archivum Anatolicum 6, 2003, s. 3.

idi¹¹⁸. Elimize geçen bir belgede bu konuda şöyle denilmektedir: “Aššur-tab Alahum’a şöyle söyler: Bana vermiş olduğun 220 yirmi kumaş içinden 12 kumaşı Zalpa’da bıraktım. 8 tanesi sargı bezi. 210 tanesini saraya girdirdik. 11.5 kumaş Nishatum (vergisi) olarak aldılar. 200 adedini sarayda ... sevk ettik”¹¹⁹.

Görüldüğü üzere saraya girdirilen 210 kumaşın %5’i kadarı saray tarafından Nishatum vergisi olarak alınmıştır. Kumaşlar için ödenen Nishatum vergisinden bahsedilen başka bir belgede ise şöyle denilmektedir: “Adad-rabi’nin 195 elbisesini (kumaşını) buraya taşıdı. 6 elbiseyi İtur-İli aldı. Nishatum ve İšratum azdır. 30 ½ elbise ve 1 šeqel gümüş [x] içindir. 10 kumaşı Zalpa’da Karum’a ödedim”¹²⁰.

Zalpa’ya kalay sevkinden bahseden bir mektupta şöyle denilmektedir: “Uşaklar kalayı Dumu ummeanum-kenim’e teslim etsin. Zalpa’da Gubabum’a teslim etsinler. Sizler beyimsiniz Uşaklar sorumlu olmasın.”

Koloni çağına ait, Uşur-ša İštar’ın Hunniya’ya yazdığı Kt.n/k 1316 envanter nolu mektupta, Zalpa şehri şu şekilde geçmektedir:

*“Usur-ša-İštar, Hunniya’ya şöyle diyor: Senin çocuklarının adresine eşyalarını alıp götürcekleri hususundaki mektubumu işittiğin günde, sen de orada 1 veya 2’şer eşeği eşe ve dosta ver ki Zalpa’ya senin eşyanı alıp götürsünler! Yolda muhafaza ettir! Sen de işini tasfiye edip, kalk ve Zalpa’ya gel! 3 veya 4 šeqel ağırlığında, yetkiye ait husarum’dan (yapılmış) mühriü benim için satın al! Ve de 4 qa iyi cins yağı benim için al!”*¹²¹

Mektuptan Zalpa’nın koloni çağında önemli merkezlerden biri olduğunu anlaşılmaktadır. Nitekim mektubu yazan Usur-ša-İštar adlı şahıs, Hunniya’nın mevcut işini de tasfiye edip, Zalpa’ya taşınmasını ve orada yaşamasını söylemektedir. Bu durum Zalpa’nın ticari açıdan da zengin ve gelişmiş bir şehir olabileceğine işaret etmektedir.

3. 2. ZALPA’DA FAALİYET GÖSTEREN TÜCCARLAR

Zalpa ile ticari ilişkisi olan şahısların büyük bölümünün isimlerini ve alıp-sattıkları ürünleri diğer başlıklar altında zikrettik. Daha önce bahsi geçen tüccarların Zalpa ile

¹¹⁸ Hüseyin Sever; “Kültepe Tabletleri’nin Önemi”, s.249

¹¹⁹ CK, 454.

¹²⁰ BIN VI, 167.

¹²¹ Salih Çeçen; “Ankara Müzesi’ndeki Yeni Kültepe Metinlerinden Elde Edilen Orijinal Neticeler”, Yayınlanmamış Doktora Tezi (1990), 23 vd.

olan ilişkilerinden tekrar bahsetmeyeceğiz. Belgelerde ismine rastladığımız ama diğer başlıklar altında zikretmediğimiz tüccarı ve alıp sattıkları ürünleri de bu başlık altında anlatacağız.

Koloni Çağı'na ait birçok belgede Zalpa'dan alınan yada Zalpa'ya gönderilen mallar ve Zalpa ile ilişkisi olan tüccarlar hakkında bilgiler verilmektedir. Söz konusu çivi yazılı tabletlerden öğrendiklerimize göre Zalpa'dan alınan veya Zalpa'ya gönderilen mallar arasında çeşitli türden kumaşlar, kalay, gümüş ve diğer ürünler bulunmaktadır.

Bir belgede Zalpa'ya gönderilecek kalaydan *bahsedilmekte* “ *yarım mana temiz gümüş içinden uşağın 2 šeqel gümüşü Zalpa'ya Kukusim'in oğlu Adad-Andul'un uşağının huzuruna taşınısın*”¹²² denilmektedir.

Zalpa'ya gönderilen kalaydan bahsedilen bir belgede ise “...Aššur-taklaku Aššur-resi'ye şöyle söyler: *sen bana yazdın ve şöyle dedin; DAMQAR'ın 3 mana kalayını sen bana tarttın...*”¹²³ denilmektedir.

Zalpa adı geçen bir belgede Aššur-malik, Haduklani'nin kölesi ve şahitler huzurunda alışveriş yapılmakta, Haduklani isimli şahsın kölesi 1 mana 10 šeqel gümüş taşımaktadır (ödemektedir). Belgenin Türkçesi şöyledir: “Aššur-malik şöyle söyler: *bu adamlar bizim şahitlerimiz Zalpa memleketinin kapısından ve Luhušatia Kralı'nın yazılı belgesini onun mührüyle mühürlü olarak sana verdi. 1 mana 10 šeqel gümüşü Haduklani'nin kölesi sana taşıyor. Nanibatal'ın huzurunda Aššur-resi'nin oğlu šu-İštar'ın huzurunda.*”¹²⁴

Kt. 91/k 197 envanter numaralı belgede Anahili isimli şahsın kendi adına uşak için ödediği gümüşten bahsedilmekte ve şöyle denilmektedir: “Zalpa'ya Anahili geldiğinde 2 1/6 šeqel gümüşü kendi adına uşak için ödedi”.

Tab-Aššur adlı şahsın Asur'a satılmak üzere gönderilen Pašallam altını ve Adun isimli şahsın alıkonulması olayı hakkında İkupi-İštar ve Šumabia'ya yazdığı bir mektupta şöyle demektedir:

“ *Tab-Aššur, İkupi-İštar ve özellikle Šumabia'ya şöyle söyler: bir buçuk šeqel Pašallam altınını Asur'a satmak için sana verdi. Asur'dan çıktığın zaman Zalpa'da karşılaştığımızda Adun'un kumaşları ve uşağını alıkoydun. Onları serbest bırak !*

¹²² RA 58, 64.

¹²³ TC II, 44.

¹²⁴ Kt. m/k 144.

Kaniş'e gideceğim, orada 1/3 mana 4 şeqel gümüş İkubi-İstar'ın karşılığı olarak alacağım. 1/3 man 4 şeqel gümüşü kısa zamanda alıp ona vereceğim. “¹²⁵

İli-Nada isimlibir şahıs, “kardeşim” diye hitap ettiği Puzur-Aşşur’a hitaben yazdığı bir mektupta Puzur-Aşşur’a bir takım talimatlar vermekte ve endişelenecek bir durum olursa bize başvur demektedir. Metnin Türkçesi şöyledir: “*İli-Nada Puzur-Aşşur’a şöyle söylüyor: Sen benim kardeşimsin, dikkat et! Karum dairesinde sarayın gümüşünü bize taşıyınlar. Eğer endişelenirsen bize başvur. Karum’dan Ennan-Atim istedi. Sen dedin ki Adamın ticari malı kaybolmadı. Zalpa’ya gitsin ve onun malını teslim alsın ve o ticari mal onların ortağına döndürülsün.* “¹²⁶

Kurara adlı şahsın Usur-ša-İstar ve Enna-Suen’e yazdığı bir mektupta şöyle denilmektedir: “*Usur-ša-İstar ve Enna-Suen’e Kurara şöyle der: senin haberine göre Hahhum’a yazdım. Kalayı Zalpa’ya geçiriyorum. Ahuwaqar kalayı konşsun. O halde Puzur-Aşşur’un dairesine oturduğu yere satmak üzere versin*” denilmektedir.¹²⁷ Mektuptan anlaşıldığı üzere Zalpa’ya kalay sevkıyatı yapıldığını görülmektedir.

Belgelerden görüldüğü üzere Zalpa ile ticari ilişkisi olan tüccarların daha çok kalay, gümüş ve çeşitli kumaşlar alıp sattıklarını öğreniyoruz.

3. 3. ZALPA'DAKİ KOLONİ DAİRESİ

Asur şehri ile Asurlu tüccarların Anadolu’daki merkezi olan Kaniş şehri arasında irili ufaklı 40 civarında şehir bulunuyordu. Asurlu tüccarların kervanları her gün bir şehirde konaklamak suretiyle 40 günde Kaniş’e ulaşıyorlardı. Tüccarların uğradıkları şehirlerde Asurlu tüccarların kendi aralarındaki ticari ve hukuki işlerine bakan teşkilatlar bulunmaktaydı. Bu teşkilatlara Karum dairesi denilmekteydi. Karum dairesinden daha az işleve sahip ve daha küçük teşkilatlara ise Wabartum deniyordu. Belgelerden öğrendiklerimize göre Zalpa şehrinde hem Karum dairesi hem de Wabartum dairesi bulunmaktaydı. Bazı şehirlerde benzer işlevlere sahip bu dairelerin her ikisinin de bulunduğu görülmüştür. Düşüncemize göre Zalpa’da önce Wabartum dairesi varken daha sonra ticari yoğunluğun artmasıyla birlikte Karum dairesi açılmış olmalıdır.

Asur ile Anadolu arasındaki ticaretin temelini Asur'dan Anadolu'ya ithal edilen kalay ve dokuma ürünleri, buna karşılık olarak Anadolu'dan Asur’a genellikle gümüş bazen de

¹²⁵ Kt. 91/k 214.

¹²⁶ TC III, 4.

¹²⁷ Kt. n/k, 148.

altın ihracı oluşturmaktadır. Kt. k/k 62/b envanter numaralı belgede şöyle denilmektedir: “Aššur-idi, İdi-Aššur’a söyle söyles: 1 talent 20 mana kalay ... DAMQAR Zalpa’ya getirsin”¹²⁸. Belgeden Zalpa şehrinin tüccarlar vasıtasıyla ihtiyaç duyulan kalayı temin ettiğini anlıyoruz.

Tüccarların Anadolu’daki yerel beylerin ihtiyacı olan kalay ve kumaşları temin ettiği, talep fazlası malların ise belirli vergiler alındıktan sonra halka satıldığı görülmektedir. Bundan başka tüccarların Anadolu’daki şehir devletlerinin ihtiyacı olan malları diğer Anadolu şehirlerinden temin ettikleri de görülmektedir. Bir belgede şöyle denilmektedir:

“20 kaliteli abarna kumaşı, 10 adet iyi kalitede namaššuhum, 10 adet Akad kumaşı Krallığın (sarayın) giyeceği olarak iyi kalitede Kutanum kumaşlarını DAMQAR’a sattık. Onları, 80 adet iyi kalitede kumaşları DAMQAR’a Zalpa’ya götürmesi için sattık. 1/3 mana 5 šeqel gümüşü DAMQAR’a ödedik”¹²⁹.

Belgeden anlaşılacağı üzere sarayın ihtiyacı olan kaliteli kumaşları tüccarların temin ettiğini öğreniyoruz.

Asurlular'ın Anadolu'ya satış için getirdikleri mallarını yerli beylerin saraylarında, belli vergi ve menfaatlar karşılığında depoladıkları ve muhafaza altına aldıkları, ilk alım hakkına da böylece sarayın sahip olduğu görülmektedir. Fiyat dalgalanmalarına rastlandığı, Asurluların Anadolu'da çözülemeyen hukukî meselelerinin merkez Asur'a havale edildiği ve orada karara bağlandığı meselesini de yeni belgelerden öğreniyoruz. Anadolu'da mahallî idarelerde bir değişiklik olduğu zaman yerli beyler veya beyçeler, Asurlu tüccarların ticari faaliyetlerini garanti altına almak için "yemin" etmekteydiler. Kârûm'da bulunan özel bir mahalde de (Hamrum), Asurlu tüccarlar Anadolu hudutları dâhilinde kaçakçılık yapmayacaklarına dâir yemin ediyorlardı. Ticarî anlaşmaya göre her iki taraf karşılıklı olarak aşağıdaki maddeleri garanti ediyorlardı:

A. Anadolu Bey ve Beyçeleri:

- 1- Kârûm ve Wabartum'larda korunma hakları saklı kalmak şartı ile oturma hakkı.
- 2- Yerli bey ve beyçe'nin hudutları dahilinde tüccarlara seyahat güvenliği, hırsızlık ve yol kesmelere karşı teminat.

¹²⁸ Kt. k/k 62/b

¹²⁹ CCT V, 44/a.

3- Asur devletinin siyâsî ve hukukî kararlarını kolonistlerin uygulayabilmeleri için sınırları aşan nüfuz hakkı.

B. Asurlu Tüccarlar:

1- Getirilen malları herkesten önce ilk seçme ve ilk satın alma hakkı. Aynı zamanda saray bu malları % 10 ucuza alma hakkına da sahip bulunuyordu¹³⁰.

2- Kervanlara konan vergileri ödemek. Umumiyetle en çok ödedikleri vergi "Nishatum" = (bir nevi gümrük vergisi) adı verilen vergi olup, bu vergi kumaşlardan % 5, kalaydan da % 3 ve her yük için de 2 mina idi. Asur tapınaklarının mallarından ise vergi alınmıyordu.

3- Demir ve diğer madenler ve bilhassa kıymetli madenlerden dâimi pay hakkı ödemek zorundaydılar.¹³¹

Asurlu tüccarların mallarını altın veya gümüşe çevirerek Asur'a aktardıkları, satılan malın veya verilen borcun taksitlere bağlandığı da görülmektedir. Asurlular'ın aynı zamanda Anadolu'da ziraatle de uğraştıkları metinlerimizde belirtilmektedir. Ayrıca yeni metinlerle yeni birtakım yerleşim merkezleri, Kârüm ve Wabartum adını verdikleri ticaret merkezlerinin yanında, şahıs ve meslek adları, yeni teknik terimler tesbit edilmekte ve malzeme gittikçe zenginleşmektedir. Bütün bu hususlar, işlediğimiz tabletlerin Anadolu'muzun ilk tarihi çağının aydınlatılması bakımından ehemmiyetini bir kat daha artırmaktadır.¹³²

Asurlular'ın yerli halk üzerinde siyâsî bir nüfuzları yoktu. Bunun aksine onlar geçtikleri yerlerde yerli Krallara sığınıyorlar, mallarının emniyeti hususunda yardım görüyorlardı.

Bazı durumlarda yerel otoriteler tarafından kervanların alıkonulduğu, tüccarların tehdit edildiği veya tutuklandığı hadiselerine de rastlanmaktadır. Kt 87/k 547 envanter numaralı belgede saraya gönderilen uşağın tehdit edilmesi ile ilgili şöyle denilmektedir:

“Aššur-tāb Hunniya’ya şöyle söyler burada Kukulanim’in oğlu İdi-Suen’in uşağı ile Zalpa memleketinde Kuššaralular şöyle dediler: 22 talet kalay, [x] kara eşek İdi-Suen’in 140 [xxx] tüm bunlar Kušara’da bize geldiklerinde şehrin kapısında tuttuk. Kayın pederi [...] (20. satırdan itibaren) Uşağı saraya gönderdik, tehdit edildi. Vasiyetnameye sarayda bakıldı. Saraya bir veya iki defa geldi. Saray dedi ki:

¹³⁰ J.Lewy; On Some Institutions of the Old Assyrian Empire (HUCA, 27), s. 1-79

¹³¹ Hüseyin Sever; “Kültepe Tabletleri'nin Önemi”, s.249

¹³² Hüseyin Sever, “Kültepe Tabletleri'nin Önemi”, s. 250

üçüncüyü Zalpa memleketinde aldım. Sen benim beyimsin, Aşur-malik adına [...] Karum büyük [küçük meclisi]..."¹³³.

Zalpa'daki kervanın alıkonulması olayını anlatan bir belgede ise şöyle denilmektedir: *"Waklum şöyle söyler: Enna, Puzur-ili, Titinatal Asur'un ve Karum Kaniş'in elçisine söyle. Puzur-Aşşur'un kervanı 8 aydan beri Zalpa'da alıkonuldu"*¹³⁴.

Mektuptan anlaşıldığına göre ticaret kervanı bilmediğimiz bir nedenden dolayı Zalpa'da 8 ay alıkonulmuştur. Mesele Zalpa Kralıyla Zalpa'daki Wabartum veya Karum dairesi arasına halledilememiş olmalı ki tüccarlar bu durumu bir üst makam olan Kaniş Karumu ve Asur şehri elçilerine şikâyet etmektedirler.

Başka bir mektup ise hapisanede tutuklu bulunan kişiler hakkında yazılmış olup mektupta 14. satırdan itibaren tutukluların serbest bırakılması için Rabi-simmiltim ve Kraliçe'nin nabzının yoklanması gerektiği, eğer tutuklu şahıslar serbest bırakılmazlar ise onların (bir şekilde) rehinden kurtarılması gerektiği ifade edilmektedir. Söz konusu mektubun ilgili satırlarının tercümesi şu şekildedir:

*"Şu anda hapisanede bulunan Şalahşuwa sarayının Hapiru adamları hakkında yazıyorum. Rabi-Simmiltim ve Kraliçe'nin sözleri ile ilgili araştırma yap. Eğer Kraliçe ve Rabi-Simmiltim onlara karşı meyilli ise bana yaz. Eğer onları serbest bırakmazlarsa bu adamları rehinden kurtar"*¹³⁵.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın siyâsî yapısının açıklanması ve Anadolu'nun o zamanki tarihî coğrafyası bakımından Kt. a/k—1645 numaralı metnimizi buraya örnek olarak almayı uygun bulmaktayız.¹³⁶ Bu metnimizi gözden geçirecek olursak, bunun mektup üslûbunda kaleme alınmış olduğunu, yerli beyler veya beyliklerle ilgili dikkate değer bilgileri ihtiva eden enteresan bir vesika olduğu görülür. Metnimizin baş kısmında: İli—idi adındaki şahsın muhatabı olan Usur-şa-Aşşur adlı kişiye; kendisine havale edilen iş için saraya çıkıp haber ulaştırdığı ve hangi ülkenin Kralı olduğu bildirilmeyen kişinin verdiği sözü, çok dikkat edilmesi gereken hususlar dâhilindeki duruma bağlı olarak tutacağını bildirmektedir:

¹³³ Kt 87/k, 547

¹³⁴ Kt. 91/k, 100

¹³⁵ OIP XXVII, 5.

¹³⁶ E. Bilgiç – H. Sever – C. Günbattı – S. Bayram, Ankara Kültepe Tabletleri I, 1990, s. 99 vd.

Kt. a / k - 1165'in Tercümesi, Ön yüz:

“İli-idi Usur-ša-Aššur'a şöyle söyler: Bana verdiğin malûmata göre saraya çıktım ve senin haberlerini ilettim (bildiridim). Ruba'um (Kral) da şöyle söyledi: Ona dikkat ettiğin nisbette sözümü tutacağım. Ruba'um (Kral) şunu da söylüyor: Altına ve Şuluat'ın bana gönderdiği habere gelince: Wahşuşana'ya yazacağım ve BİRTUM'u gönderteceğim. Sen gerçekten Wahşuşana'ya ayağını basmamalıydın! Puruštattum, Uşunala ve Wahşuşana' Rubaumlari'na (Krallarına) Rabi sikkitim yemin edeceğine göre buraya gelmesin! Burada Šarla memleketinde Šabu'alılar bize yolu kapadılar ve bizi tefkif ettiler. İyi cins bir KUTANUM kumaşı, tarafımdan kaydedildiler! Tüccarlar evini (ticaret odasını) haberdar ettik, fakat bize getirdikleri eşyaları alıkoydular ve bizi serbest bıraktılar. Ruba'um (Kral) şunu da söylüyor: "Yazacağım, Şuluat ve Abili sizin kıymetli "AŠĪUM" taşınızı iâde edecekler, ben ise onları altına doyuracağım (onlara altını ben ödeyeceğim). Usur-ša-Aššur hiçbir şey vermeyecek, Ruba'um (Kral) (bu arada) iyi haber de verdi. O şöyle diyor: "Huzursuz olmasın! Onlar yolu onun için serbest bırakıncaya kadar burada Amurgati-İštar olmayacak. Ona yazacağız ve memnun olmazsa Onlar yolu onun için serbest bırakıncaya kadar burada Amurqati-Ištar olmayacak. Ona yazacağız ve memnun olmazsa hemen gelecek. Senin haberine göre (gerekeni) yapacağım. Senin bana bahsettiğin değirmen taşları (için) Ruba'um (Kral) şöyle söylüyor: "Niçin onları buraya göndermediler?"

Asur-Kaniş hattında ticaret yapan tüccarların ticari mallarını eşek kervanları ile getirip götürdüklerini bilmekteyiz. Tüccarların seyahat esnasında tüketecekleri yiyecekler ve içecekler için ödenek ayırdıklarını çeşitli belgelerden öğrenmekteyiz. Ayrıca masraf listesi diyebileceğimiz bu belgelerden elde ettiğimiz bilgilere göre yük taşıyan eşeklerin kirası için ve yine eşeklerin tüketeceği saman vs. için de bir miktar ödenek ayrıldığını da belgelerden öğrenmekteyiz. Bundan başka kervan yükleyicisi için ayrılan ödeneklerden de bahsedilmektedir. Bir masraf listesinde bu konuda şöyle denilmektedir:

“12 Őeql gümüş Eluhut'tan Haka'ya kadar kervan yükleyicisi için 5 Őeql gümüş Asur'dan Burallim'e kadar. 7 Őeql gümüşü AŞŞur-taklaku'ya Eluhut'ta bıraktım. 3 Őeql gümüşü Kukulanım'in oğlu İdi-Suen'e verdim. 5 buçuk Őeql gümüşü odun için tarttım. 1 1/3 Őeql gümüşü cariyenin bir elbisesi için ödedim. 6 Őeql gümüşü iki kumaş için ödedim. Cariyeler onu giydiler. 4 Őeql gümüşü Zalpa'dan Kaniş'e kadar merkeplerin kirası için ödedim. 2 Őeql gümüş saman için ödedim. 3 Őeql gümüşü yağ

için ödedim. 5 Őeql gümüşü AŞŞur-Taklaku'nun elbisesi için ödedim. 2 Őeql gümüşü 1 kumaş için ödedim”¹³⁷.

Asur Ticaret Kolonileri devrine ait 14–2–80 envanter nolu Őahitsiz bir mukavele örneğinde de Şöyle demektedir:

“AŞŞur-idi'nin mührü, Ennum-AŞŞur'un mührü, AŞŞur-İŞtikal'in mührü yoktur. O mühürlemedi. 41/2 Őeql gümüş, AŞŞur-iştikal'e, Zalpa'ya [kadar?] onun kirası olarak verilmiştir. Eğer yükleme sırasında başka bir yere giderse, teminat parası ödeyecek”¹³⁸.

Başka bir belgede ise *“15 mana 5 Őeql kalay Zalpa'dan Kaniş'e kadar sana tarttum (ödedim). 23 mana 6 Őeql kalay Asunum'un masrafıdır”* denilmektedir.¹³⁹

Kervan masraflarını konu alan belgelerden biri de Kt. n/k 568 envanter nolu Usur-Şa-İŐtar'ın mektubudur. Mektubun 27 ve 30. satırları arasında *“1/3 mi<na> 2 1/2 Őeql kalay Zalpa'dan Kaniş'e kadar yapılan nakil masrafıdır)”¹⁴⁰* denilmektedir.

Kervan giderlerinden bahsedilen bir belgede Qarda'nın oğlu AŞŞur-taklaku kendisine sözde ödendiği söylenen kervana ait kira bedeline itiraz etmekte ve kendisine hiçbir Şey ödenmediğini söylemektedir. Metnin Türkçesi aşağıdaki gibidir:

“ İmdi-İlum'un oğlu Puzur-İŐtar Qarda'nın oğlu AŞŞur-taklaku için bizi tuttu . Puzur-İŐtar AŞŞur-Taklaku'ya dedi ki: KaniŐten Zalpa'ya ve Timelkia'ya kadar senin kira bedelin ödenmiŐtir. Qarda'nın oğlu AŞŞur-Taklaku İmdi-ilum'un oğlu Puzur-İŐtar'a cevap verdi: HiÇbir Şey ödenmemiŐtir”¹⁴¹.

Kervan masraflarını içeren bir başka belge olan BIN VI, 180 envanter numaralı belgede de Şöyle denilmektedir: *“326 Kutanu elbisesi Kurub-İŐtar'ın 10 akkidie kumaşı 8 talent 40 mana kalay Kurub-İŐtar'ın mührüyle mühürlü 6 elbise kervan sürücüsünün, 56 elbise İsmadi-ili'nin malıdır...”¹⁴².*

Görüldüğü gibi ara istasyon konumunda olan Zalpa'dan Kaniş'e giden ticaret kervanlarının bir miktar masrafları söz konusudur.

¹³⁷ TC III, 164.

¹³⁸ Cahit Günbattı, “Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde Bulunan Üç Tablet”, DTCF Dergisi 31, 1987, s. 191.

¹³⁹ BIN VI, 84.

¹⁴⁰ E. Bilgiç – S. Bayram, Ankara Kültepe Tabletleri II, s. 77–78

¹⁴¹ PRAG I, 571

¹⁴² BIN VI, 180

Kültepe metinlerinden edindiğimiz bilgilere göre bazı tüccarların vergi kaçırmak için kaçakçılık yaptıkları da görülmektedir. Ticari malların gümrük kaçakçısı denilen kişiler tarafından kaçak yollardan pazarlara girdirdiğine dair belgeler bulunmaktadır.

Kaçakçılıkla ilgili bizim için önem arz eden belgelerden biri, İst. 12489 envanter nolu İmdi-İlum, Şu-Belum ve Aşşur –şululi’ye Puzur-Aşşur’un Zalpa ve Hurama’ya gümrük kaçakçısı ile gönderecekleri kendi kumaşları hakkında yazdığı bir mektup olan belgedir. Mektupta ilgili satırlar şöyledir:

“İmdi-İlum, Şu-Belum ve Aşşur –şululi’ye Puzur-Aşşur şöyle söylüyor de: Zalpa ve Hurama’ya ¹⁴³ (gidecek) kumaşlarımı gümrük kaçakçısı ile bana gönderiniz ve kumaşlarımı benim için (memlekete) girdirsinler ve benim için satın alacağınız şulhum kumaşları ile birlikte Ikuppia ile onları bana gönderiniz” ¹⁴⁴.

Kumaş kaçakçılığından bahsedilen CCT III, 40/a envanter numaralı mektupta da

“Kurara İmdiluma şöyle der: senin ikinci kalitede Kutanu kumaşın eğer bu kumaşları bırakırsan haberin Zalpa’ya ulaşsın. Kumaşlar için Usur-şa İstar şayet bu kumaşlardan birini kaçakçılık için bırakmışsa haberin ortağımıza gelsin. Kulaklarını aç !” denilmektedir ¹⁴⁵.

Bir mektupta *“Puzur-Aşşur, İmdilum, Şu-Belum ve Aşşur Şululi’ye şöyle der: Zalpa ve Hurama’nın kumaşı için sizler kaçakçı ile gönderiniz. Kumaşları buraya girdirsinler”¹⁴⁶*denilmektedir. Mektuptan da anlaşılacağı üzere kaçakçılık vakıaları sadece Zalpa’da değil Anadolu’daki diğer Krallıklarda da görülen bir durumdur. Yerel otoritelerin kaçakçılara karşı çeşitli önlemler aldıkları, kaçakçıların yargılanıp çeşitli cezalara mahkum edildikleri de görülmektedir.

3. 4. KOLONİ MAHKEMESİ

Asurlu tüccarların Anadolu’da buldukları esnada kendi aralarındaki davaları Wabartum ve Karum dairleri sonuçlandırmaktaydı. Zalpa’daki Wabartum veya Karum dairesinin sonuçlandırdığı davaları içeren bir çok çivi yazılı belge mevcuttur. Eğer bir dava Zalpa’daki koloni mahkemesi tarafından çözülememiş ise Kaniş’e veya Asur’a

¹⁴³ Hurama’nın yeri ile ilgili Bkz. Khaled Nashef; Die Orts-und Gewässernamen der altassyrischen Zeit, RGTC4, s. 60-61; Gastrang ve Gurney’e göre Hurama (Hurma), Kummanni Memleketi’nin komşusudur. J. Gastrang; O. R. Gurney; The Geography of the Hittite Empire, 1959.

¹⁴⁴ E. Bilgiç; H. Sever; C. Günbattı vd. AKT I, s. 47

¹⁴⁵ CCT III, 40/a

¹⁴⁶ E. Bilgiç; H. Sever; C. Günbattı vd. AKT I, s. 47

havale edilmektedir. Zalpa'daki koloni mahkemesinin kararını içeren Kt 91/k, 149 envanter numaralı belgede şöyle denilmektedir:

“Šallim-İštar Abu-Šallim için bizi tuttu ve Šallim-İštar şöyle dedi: Bir adet Kutanu kumaşını Kaniš'e sen ve Harišalli girdirdiniz ve değerine sattınız. Gümüşü Hašui'ye borcunuz için ödeyecektin. Borçlu olduğun tableti getir. Abu-Šallim şöyle diyor: gümüşü Hašui'ye ödedik. Borçlu olduğumuza dair tableti çıkarttık. Harišalli'ye onu bıraktı. Bu sözler üzerine Zalpa Wabartumu bizimle ilgili kararını verdi. Tanrı Aššur'un kılıcı önünde şahitliğimizi yaptık”¹⁴⁷.

Metinden anlaşıldığı üzere Abu-Šallim ve Harišalli isimli kişiler bir adet Kutanu kumaşını Kaniš'te satmışlardır. Satılan kumaş karşılığı alınan gümüşü ise Hašui'ye ödeyeceklerdir. Abu-Šallim isimli borçlu şahıs gümüşü Hašui'ye ödediklerini ve borç senedi olan tableti çıkardıklarını (kırdıklarını) belirtmektedir. Bunun üzerine Zalpa şehrindeki koloni mahkemesi, şahitler ve Tanrı Aššur'un kılıcı huzurunda borcun ödendiğine dair hüküm vermiştir.

Asurlu tüccarların yerli halktan bir kimseyi köle olarak satın almaları yasaktı. Ancak, geçici olarak uygulanmakta olan ve borca karşı hizmet tarzındaki kölelik vardı. Buna delil olarak aşağıda sadece transkripsiyon ve tercümesini vereceğimiz¹⁴⁸ metnimizi örnek gösterebiliriz: *“Amur-İštar'ın kölesi İštar-pilah şöyle söyler: Puzur-İštar'ın oğlu Ennam-Aššur ile birlikte Zuza'nın 2/3 mina gümüşünü ücretim olarak (ücretim olmak üzere) aldım. Bu beyanlar üzerine (x - x - x - x - x) kârum'u (hükmünü verdi).”*

Önyüzü tamamen kırık olan bu tabletin, sağlam kalmış olan arka yüzündeki anlamına göre bir mahkeme zaptı olduğu anlaşılmaktadır. Burada köle olarak zikredilen İštar—pilah, kendi ücreti olan 2/3 mina gümüşü, Puzur-İštar'ın oğlu Ennam-Aššur ile birlikte, Zuzâ adlı şahıstan bizzat kendisinin aldığı zikretmektedir.

Metinden öğrendiğimize göre Zalpa, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde önemli ticaret merkezlerinden biri olmakla birlikte bir gümrük kapısı niteliğinde Anadolu'ya geçiş sınırında yer almaktadır. Zalpa'nın Asur ve Anadolu arasında ana güzergâh üzerinde geçilmesi zorunlu şehirlerden biri olduğunu söylenebilir.

¹⁴⁷ Kt 91/k, 149

¹⁴⁸ AKT I, 33.

3. 5. KARUMLAR ARASI YAZIŞMALAR

Kaniş-Asur hattında bulunan tüm Karum ve Wabartum dairelerinin merkezi Kaniş Karum idi. Kaniş Karumu'ndan diğer Karum ve Wabartumlara hitaben yazılmış birçok belge mevcuttur. Kt. k/k, 98 envanter numaralı belgede görüldüğü üzere Kaniş Karumu Zalpa Wabartumu'na seslenmektedir. Belgenin Türkçesi şöyledir: “*Kaniş Karumu Zalpa Wabartumu ve Aliku'ya şöyle söyler: Burada İdi-Aşşur bizi kabul etti. O diyor ki: Aşşur-Nişu borcu ona dönüşünde senin sorumluluğunda verecek. Aşşur-Nişu gümüşü buraya döndersin. Sizler bizim elçimizi destekleyin*”¹⁴⁹.

Eğer herhangi bir şehirde bulunan Karum dairesi tüccarlarla ilgili meseleyi çözememiş ise mesele Kaniş Karumu'na sevk ediliyordu. Örnek vermek gerekirse Zalpa Wabartumu'nun iki Asurlu şahsı, meselelerini halletmeleri için Kaniş'e sevk ettiğine dair bir Wabartum kararını konu alan belgede şöyle denmektedir: “*Zalpa (W)abartumu'nun kararı. Zalpa Wabartum'u kararı verdi: Zalpa Wabartumu'nun tableti gereğince Alabum ve Danaya, şahitleri ve belgeleri yüzünden gidecekler ve Kaniş Karumu'nda görüşecekler. Şu-İstar'ın oğlu Aşşur-tāb meselenin çözücüsüdür*”¹⁵⁰.

Zalpa Wabartumu'nun Kaniş Karumu ve Asur şehri elçilerine yazmış olduğu bir başka mektupta¹⁵¹ şu ifadeler yer almaktadır: “*Şehrin (Asur'un) ve Kaniş Karumu'nun elçisine Zalpa Wabartumu şöyle söyler: Asur'dan gelen tableti Harran Sukinum'dan [...] bizim haberimizi size taşıyor. Şehrin tabletini Karum Zalpa [...]*”.

Kaniş'teki koloni mahkemesi'nin borç ödemesi hakkında verdiği bir kararda “...gümüş (ödenecek para) sağ olanların ve meşru olanların başına bağlıdır” ifadesine rastlıyoruz. Bu ifadeden yola çıkarak borçlu bir tüccarın ölmesi halinde söz konusu borcun tüccarın çocuklarına intikal edeceğini anlıyoruz. Kaniş Karumu'nun verdiği kararın tam metni aşağıdaki gibidir:

“Abu-Şallim'in oğlu Şallim-Aşşur Sukkalia ve Şalm-Aşşur ve Amur-Aşşur'un oğulları için bizi tuttular. Şallim-Aşşur dedi ki: DAMQAR'ın 1 mana 5 sheqel temiz gümüşü sizler içindir. Zalpa memleketinden döndüğünüzde gümüşü ödeyiniz. Gümüş sağ

¹⁴⁹ Kt. k/k, 98

¹⁵⁰ İrfan Albayrak, Kültepe Tabletleri IV, s. 62-63.

¹⁵¹ Larsen, OACC 249+A.3; Michel, LAPO 19, 52; Lewy, HUCA 27, 20 A.85

olanların ve meşru olanların başına bağlıdır. Bu sözler üzerine Kaniş Karumu büyük küçük meclisi kararını verdi. Tanrı Aşşur'un şahitliği önünde şahitliğimizi yaptık”¹⁵².

Karumlar arası yazışmalardan bahseden başka bir belge ise İnbi-İstar adlı şahsın mektubudur.¹⁵³ Mektupta şöyle denilmektedir:

“İnbi İstar'ın yazdığı mektup. Zalpa'lı Tahe Šamaš-reum'un uşağı taşıdır. O diyor ki: onun evi, gümüşü, kalayı, kumaşları ve kara eşekleri uşağı aldı. Ticari malını ve uşakları Zalpa'lı Tahe kalan kumaşları Adelat'ın oğlu İli-Malik kulağını açtı. O diyor ki: Tahe senin ticari malını ve uşağını Šamaš-reum'a satmak için verdi. Ben diyorum ki elindeki uşağı vermeyeceğim. Karum büyük-küçük meclisi toplandı. Karum'un belgesini haberci yerine ...Kaniş Karumu'nun tabletini Karumlara ve Wabartumlara ulaştırılacak. Burada oturan Tahe'ye taşıyacak. 1 mana gümüş, 2 şeşel altını Karum'un mührü ile mühürlü olarak Aşşur-imitti ve Aşşur Taklaku taşıyor. Ben dedim ki Tahe ve Šamaš-reum oturdukları yerde yazdırsınlar. Uşaklar buraya geldiklerinde Karum Kaniş, Zalpa, Hurama, Urşu ve Ama/Amaz? bunu bilirler. Öyleyse Ummaza'nın oğlu Asanum ekmek için ödemedi. Yağ için yazmadı. O diyor ki gümüşü İnbi-İstar Mama'ya götürsün”.

Asurlu tüccarların Anadolu'da çözülemeyen hukukî meselelerinin ise Asur şehrine havale edildiği ve orada karara bağlandığı meselesini de yeni belgelerden öğrenmekteyiz. Koloni çağında, Anadolu saraylarıyla tüccarlar arasındaki ilişkileri, merkez Karum teşkilatının yanında Asur'un elçileri de sağlamaktaydı. Buna örnek teşkil eden bir mektupta “Zalpa Wabartumu, Asur'un elçilerine ve Kaniş Karumu'na sesleniyor” ifadesine rastlanmaktadır¹⁵⁴.

Ele geçen Kültepe tabletleri arasında Kaniş ile bir başka Karum arasında yapılmış mektuplaşmalara ait birçok örnek bulunmaktadır. Sayısı 20'yi bulan Karumlar'dan gönderen ya da alıcı merkez olarak isimleri kaydedilenler arasında Zalpa da sayılmaktadır¹⁵⁵. Zalpa, BIN, VI, 167, 8 vd. envanter nolu metinde “Bīt Kârim” (Karum dairesi) olarak geçmektedir¹⁵⁶. Bu ifade Zalpa'da Karum dairesi olduğunu doğrulamaktadır.

¹⁵² Kt. 87/k, 120

¹⁵³ CCT 6, 14

¹⁵⁴ Hasan Ali Şahin, “Koloni Çağı'nda (M.Ö. 2000–1750) Anadolu'da Bulunan Asurlu Görevliler”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi S. 12, Ankara 2002, s.71.

¹⁵⁵ Cahit Günbattu; “Karumlar Arasındaki Mektuplaşmalardan Yeni Örnekler”, s. 479.

¹⁵⁶ L. L. Orlin, Assyrian Colonies in Cappadocia, 1970, s. 35.

SONUÇ

Zalpa Krallığı Asur Ticaret Kolonileri Çağın'da Anadolu'nun Güneydoğusu'nda siyasi ve iktisadi açıdan oldukça etkin bir Krallık idi. Zalpa Krallığı'nın Mama, Kaniş, Harsamna ve Kargamış Krallıkları ile siyasi, ekonomik ve askeri ilişkileri mevcut idi. Çalışmamızda birisi Orta Karadeniz'de diğeri ise Güneydoğu Anadolu'da Gaziantep çevresinde -muhtemelen Tilmenhöyük merkezli- olmak üzere iki tane eş sesli Zalpa'nın varlığını tespit etmiş bulunmaktayız. Bu iki Zalpa'nın eş sesli olmaları dışında birbirleri ile herhangi bir ilişkisi'ne rastlanılmamıştır.

Zalpa Krallığı yayılcı politikalar izlemiş ve komşuları üzerinde baskı kurmuştur. Zalpa Kralı Anum-Hirbi bilmediğimiz bir düşmanla savaşırken Kaniş Krallığı'nın vasali olan Taişama şehri Zalpa Krallığı'na bağlı Mama şehrine saldırmış, Mama şehrini tahrip etmiş ve yağmalamıştır. Anum-Hirbi ise olaydan Kaniş'i sorumlu tutarak ticaret yollarını bir müddet kapatmıştır. Kaniş Kralı Warşama ve Anum-Hirbi arasında konu ile ilgili mektuplaşmanın ardından ticaret yolları tekrar açılmıştır. Uhna zamanında ise Kaniş'in bir süre işgal edildiği şehrin tahrip edildiğini ve Kaniş şehrindeki tanrı heykelinin Zalpa'ya götürüldüğünü öğreniyoruz. Kaniş'in Kuşşara Kralı Pihana'nın eline geçmesi ve ondan sonra Kral olan Anitta'nın Zalpa'ya karşı mücadeleye girişmesi neticesinde Uhna zamanında götürülen tanrı heykeli tekrar Kanişe getirilmiştir. Görüldüğü gibi Zalpa ve Kaniş Krallığı arasında uzun bir dönemi kapsayan mücadeleler yaşanmıştır.

Asur devletinin Harsamna-Zalpa arasındaki mücadelede Zalpa'yı desteklediğini görüyoruz. Asur devletinin Zalpa'yı desteklemesindeki amacın ticaret yollarının istikrarının güvence altına almak olduğunu düşünüyoruz. Belki de Asur Devleti'nin amacı Zalpa ve Harsamna'yı karşı karşıya getirmek suretiyle her iki devleti de zayıflatmak olabilirdi.

Asurlu tüccarların Zalpa'ya Asur'dan kalay sevk ettiklerini, karşılığında alınan gümüş ve altın madenlerini Asur'a sevk ettiklerini görmekteyiz. Zalpa Krallığı Kaniş-Asur hattındaki ticari ağın merkezinde yer aldığından dolayı transit ticaretten önemli gelirler elde etmekteydi. Tüccarlar diğer Anadolu kentlerine satılacak olan malları Zalpa'da

depolamışlar ve talepler doğrultusunda diğer kentlere sevk etmişlerdir. Çivi yazılı belgelerde Zalpa'nın yoğun bir şekilde çeşitli türden kumaşlarla birlikte anıldığını görmektedir. Zalpa Krallığı tekstil sektöründe oldukça etkin bir Krallık idi. Tüccarlarla Zalpa Kralı arasında ticaretin işleyişi hakkında önceden belirlenmiş kurallar konulmuş ve bu kurallar dâhilinde ticaret yapılmıştır. Mesela kaçakçılık yapmak yasaktı, bir tüccar kaçakçılık yapmış ise Zalpa'da yargılanıyor ve çeşitli şekillerde cezalandırılıyordu. Tüccarların mektuplarından öğrendiklerimize göre Zalpa Krallığı bazı durumlarda tüccarlara baskı yapmış, onları tehdit etmiş veya tutuklatmıştır.

Kaniş-Asur hattında tüccarların konakladıkları şehirlerde onların kendi aralarındaki davalarına bakan, tüccarlara kredi veren, onların haklarını savunan, tüccarların mallarını depolayan teşkilatlar kurulmuştur. Bu teşkilatlara "Karum Dairesi" denilmekteydi. Daha az işlevi olanına ise "Wabartum Dairesi" denilmekteydi. Anadolu'daki Karum ve Wabartumların her birisi Kaniş Karumu'na bağlıydı. Diğer şehirlerdeki koloni mahkemelerinde çözülemeyen davalar Kaniş Karumu'na sevk edilir ve burada neticelendirilirdi. Zalpa'da da Wabartum ve Karum dairelerinin olduğunu, tüccarların birbirleri ile alışverişlerinde noterlik yaptığını ve tüccarların hukuki davalarını çözümlendiğini görüyoruz.

Hititlerin Orta Anadolu'da güçlenip merkezi bir devlet kurmaları ve Anadolu'nun güneyine doğru ilerlemeleri neticesinde şiddetli bir Zalpa-Hitit mücadelesi başlamış oldu. Hitit Kralı I. Hattuşili'nin Zalpa seferi ile Zalpa şehri Hititlerin eline geçti. Hititlerin başkenti Boğazköy/Hattuşa'ya rakip olmasından dolayı, Zalpa kenti Hattuşili tarafından işgal edilip acımasızca yakılıp yıkılmış ardından da ilhak edilmiştir.

DİZİN

A	
Akad Devleti	2
Alişar	4, 11, 16, 22, 32, 33, 39, 43
Anitta	6, 11, 16, 20, 21, 32, 33, 34, 43, 65
Anum-Hirbi.....	5, 6, 11, 19, 20, 27, 30, 31, 32, 33, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 65, 69, 72
Asur.....	2, 3, 4, 5, 6, 11, 12, 13, 15, 16, 19, 20, 23, 25, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 71, 73, 74
B	
Boğazköy/Hattuša.....	6, 66
Boğazköy'de	1, 4, 11, 16, 21, 32, 33, 43
Buruddum	24
G	
Gaštama	26
Gaziantep	5, 25, 27, 51
H	
Hahhum	2, 33, 46, 47
Harpatiwa.....	32, 33, 39, 43
Harsamna	30, 31, 40, 44, 47, 65
Haššum	19, 38, 44
Hattuša.....	1, 27, 36
Hitit .1, 3, 6, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 43, 45, 47, 48, 52, 66, 68, 69, 70, 72, 74	
Hurmeli	30, 31, 38, 39, 40, 44
Hurriler.....	2, 33, 35, 36, 39, 47
I	
I. Hattušili	6, 27, 34, 35, 36, 37, 66, 74
I. Muršili	36, 37
İ	
İkiztepe	22, 68
İnar	30, 31, 32, 40, 41, 42, 43
K	
Kaniš1, 2, 3, 4, 5, 6, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 27, 30, 31, 32, 33, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 51, 52, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 70	
Karasu.....	23, 24, 35, 45
Karum.....	15, 52, 53, 55, 58, 61, 63, 64, 66, 68
Kârum.....	4, 56, 57
Kızılırmak	21, 22, 23, 24
Kizzuwatna	23, 45, 74
Kuşşara	6, 11, 36, 37, 65
Kutnu kumaşı	51
Kültepe ... 1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 22, 24, 25, 27, 31, 32, 38, 39, 41, 43, 45, 46, 49, 50, 51, 52, 53, 57, 58, 60, 61, 63, 64, 68, 69, 70, 71, 73	
L	
Lihzina.....	24, 25
M	
Mama.. 5, 6, 11, 19, 20, 24, 30, 31, 32, 33, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 64, 65, 69	
Mari.....	19, 38, 44
N	
Naram-Sin.....	1
P	
Pihana	6, 65
S	
Sargon.....	1, 15
T	
Taišama.....	6, 65
Taišama.....	31, 41
Tegamma	38
Tilmenhöyük	23, 24, 35
W	
Wabartum.....	45, 55, 57, 58, 61, 63, 66
Waşşama ... 5, 6, 19, 30, 31, 32, 33, 40, 41, 42, 43, 65, 69	
Z	
Zalpa. 5, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 70, 71, 73	
Zalwar.....	19, 35, 38, 44, 45
Zamantı Suyu	23, 24
Zimrilim.....	19, 38, 39, 44

BİBLİOGRAFYA VE KISALTMALAR

- Albayrak,** **İrfan;** “Kaniş-Karum’unun Bir Mektubu”, *Archivum Anatolicum* 6, Ankara 2003, s. 1-19
- Kültepe Tabletleri IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.
- Alkım,** **U. Bahadır;** “İkiztepe Kazısı: İlk Sonuçlar” VIII. Türk Tarih Kongresi, I.Cilt, Ankara, 1979, s. 151-157
- Handan Alkım; Önder Bilgi, İkiztepe I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
- Alkım,** **Handan;** “İkiztepe Kazılarında Saptanan Kültür Katları ve Elde Edilen Madeni Eserlerden Örnekler”, IX. Türk Tarih Kongresi, Cilt I, Ankara, 1986, , s. 119-132.
- AKT I** **Emin Bilgiç;** H. Sever; C. Günbattı; S. Bayram; Ankara Kültepe Tabletleri I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990.
- AKT II** **Emin Bilgiç;** Sebahattin Bayram; Ankara Kültepe Tabletleri II, Ankara 1995.
- AKT III** **E. Bilgiç;** Cahit Günbattı; Ankaraner Kültepetafeln, (FAOS B-3) Stuttgart 1995.
- Alp,** **Sedat;** Hitit Çağında Anadolu, 5. Basım, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara 2005.
- “Kaniş-Anişa-Neşa, Erken Hitit Çağı’nın Başkenti”, *Belleten*, C. XXVIII, S.107, (1963), s. 367-376.
- “Maşat-Höyük’te Keşfedilen Hitit Tabletlerinin Işığı Altında Yukarı Yeşilirmak Bölgesinin Coğrafyası Hakkında”, *Belleten* 41, 1977, s. 637-647
- ATHE** **B. Kienast,** Die Altassyrischen Texte des Orientalischen Seminars der Universität Heidelberg und der Sammlung Erlenmeyer-Basel, Berlin 1960.

- BIN IV** **A.T. Clay;** Letters and Transactions from Cappadocia, Babylonian Inscriptions in the Collection of J.B. Nies IV, New Haven 1927.
- BIN VI** **F.J. Stephens;** Old Assiirian Letters and Business Documents, Babylonian Inscriptions in the Collection of J.B. Nies VI, New Haven 1944.
- Balkan,** **Kemal;** İnanlık'ta 1966 Yılında Bulunan Eski Hitit Çağına Ait Bir Bağış Belgesi, Anadolu Medeniyetleri Araştırma Vakfı Yayınları, Ankara 1973.
- Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Waršama'ya Gönderdiği Mektup, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1957.
- Bayram,** **Sebahattin;** “New and Some Rare Geographical Names in the Kültepe Texts”, Archivum Anatolicum 3, 1997, s. 41-66.
- Bilgi,** **Önder;** “M.Ö. 2. Binyılda Orta Karadeniz Bölgesi”, III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, , (Düzenleyenler: S. Alp; Aygül Süel), Çorum 1996, s. 63-75.
- Beckman,** **Gary M.;** “Hittite Provincial Administration in Anatolia and Syria”, Atti del II. Congresso Internazionale di Hittitologia, Studia Mediterranea IX (Düzenleyenler: O. Carruba; M. Giorgieri; C. Mora), 1995, s. 19-37.
- Black,** **Jeremy;** Andrew George; Nicholas Postgate, A Concise Dictionary of Akkadian, 1999.
- Bryce,** **Trevor;** The Kingdom of the Hittites, Oxford University Pres, USA 1998.
- CCT** Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum.
- Czichon,** **Rainer;** Jörg Klinger; “Auf der Suche nach der hethitischen Kultstadt Nerik”, *Alter Orient Aktuell*, 2005, s. 18-19.
- Çeçen,** **Salih;** “Ankara Müzesi'ndeki Yeni Kültepe Metinlerinden Elde Edilen Orijinal Neticeler”, Yayınlanmamış Doktora Tezi (1990).
- Dinçol,** **Ali;** “Hititler, Son Tunç Çağı”, Arkeo-Atlas 3, 2004, s. 50-54

- Refik** **Duru;** “İslahiye Bölgesinde M.Ö II. Binyılına Ait Önemli Bir Kent: Tilmenhöyük”, Anadolu (Anatolia) S.24, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara 1978. s. 37-47.
- Donbaz,** **Veysel;** “Kültepe I-B Katı Tabletlerine Genel Bakış”, X. Türk Tarih Kongresi, Cilt 2, 1990, s. 422-451.
- Publications of the Kültepe Tablets Housed in Ankara, BBVO 6, 1986.
- Erkut,** **Sedat;** “Hitit Kenti Kaštama’nın Yeri Üzerine”, XII. Türk Tarih Kongresi, 1999, s. 129-132.
- “Hititlerden Eski Bir Anadolu Hikayesi”, *Argos Gemicileri Dergisi* Sayı 6, 1998, s. 21-24.
- Ertem,** **Hayri;** Hitit Devleti’nin İki Eyaleti: Pala-Tum(m)ana ile Yakın Çevrelerindeki Yerlerin Lokalizasyonu Üzerine Yeni Denemeler, Ankara 1980.
- Forlanini,** **Massimo;** “Appunti di geografia etea”, *Studia Mediterranea* 1, Fs. P. Meriggi, Pavia, 1979, s. 165-185.
- “Gab es eine Hethitische Stadt Hamsa?”, *Archivum Anatolicum* 3, 1997, s. 117-123.
- “Remarques Geographiques sur les Textes Cappadociens”, *Hethitica* VI, 1985, s. 45-67.
- “Toponymie Antique D’Origine Hattite?”, *Hethitica* 8, Bibliothèque de l’Université, 1987, s. 105-122.
- “The Kings of Kaniš”, *Atti Del II Congresso Internazionale di Hittitologia*, 1995, s. 123-132.
- Gavaz,** **Özlem Sir;** “Hitit Kenti Zalpa’nın Yeri Üzerine”, Anadolu/Anatolia, Sayı 31, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2006, s.1-18.
- Götze,** **Albrecht;** “Bemerkungen zu dem Hethitischen Text AO 9608 des Louvre”, *RHA*1, 1930, s. 18-30.
- “Suffixes in ‘Kanishite’ Proper Names”, *RHA*66, 1960, s. 45-55

- “Remarks on the Old Babylonian Itinerary”, JCS18, 1964, s. 114-119.
- Günbattı,** **Cahit;** “Karumlar Arasındaki Mektuplaşmalardan Yeni Örnekler”, 34. Uluslararası Assirioloji Kongresi (Düzenleyenler: H. Erkanal; Veysel Donbaz ; A. Uğuroğlu), 1998, s. 261–279.
- “Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde Bulunan Üç Tablet”, *DTCF Dergisi* 31, 1987, s. 189-199.
- “Asur Ticaret Kolonileri Devrine Bir Bakış” IV. Kayseri Ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri, Kayseri 2003, s. 257-260.
- “Kültepe’de Bulunmuş İki Anlaşma Metni”, *Belleten*, Cilt 69, Sayı 256, Ankara 2005, s. 760-761.
- “More Examples of Correspondences Between Kârums” *Archivum Anatolicum*, S.1 Ankara 1995 s. 107-116.
- Güterbock,** **Hans Gustav;** *Zeitschrift für Assyriologie*, Berlin 1993, Sayı 44, s. 68-68.
- “Die Historische Tradition bei Babyloniern und Hethitern”, *ZA*44, 1938, 99-103.
- Haas,** **Volkert;** “Zalpa, Die Stadt am schwarzen Meer und das althethitische Königtum”, *MDOG* 109, 1977, s. 15-26
- Helck,** **W.;** “Zur ältesten Geschichte des Hatti-Reichen”, *Festschrift für K. Bittel* (Düzenleyenler: R.M. Boehmer ;H. Hauptmann), 1983, s. 271-281.
- Hecker,** **K. ; G. Kryszat-L.Matouš,** *Prager Kültepe-Texte I: Kappadokische Keilschrift Tafeln aus der Sammlungen der Karlsuniversitat Prag Praha*, 1998.
- Holland,** **G. B.;** Zormann, M.; “The Tale of Zalpa Myth, Morality and Coherence in a Hittite Narrative”, *Studia Mediterranea* 19, 2007, s. 3-15.
- Hrozny,** **Bedrich;** *Inscriptions Cuneiformes du Kültepe I, ICK I Praha* 1952.

- J.Lewy;** On Some Institutions of the Old Assyrian Empire (HUCA, 27), s. 1-79.
- KBo** Keilschrifttexte aus Boghazköi.
- KTS II** Veysel Donbaz; Keilschrifttexte in den Antiken-Museen zu Istanbul, Stuttgart 1989.
- KUB** Keilschrifturkunden aus Boghazkoi
- Laroche, E.;** “Etudes sur les Hiéroglyphes Hittites”, Syria 35, 1958, s. 252-283.
- Matouš, L.;** Inscriptions Cuneiformes du Kültepe II, Praha 1962.
- Matouš, L.;** M. Matoušova-Rajmova, Kappadokische Keilschrifttafeln mit Siegeln aus den Sammlungen der Karlsuniversität in Prag, Prag 1984.
- Memiş, Ekrem;** Eskiçağ Türkiye Tarihi (En Eski Devirlerden Pers İstilasına Kadar), 6. Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya 1989.
- Miller, Jared L.;** “Anum-Hirbi and His Kingdom”, Altorientalische Forschungen 28, 2001, s. 65-101.
- Murat, L.;** “Hitit Dünyasında Gaşkalar’ın Yeri”, III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, (Düzenleyenler: S. Alp – A. Süel), 1998, s. 435-443.
- Monte, G. Del;** J. Tischler; Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte, RGTCVI, 1978.
- Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte-Supplement, RGTCVI/2, 1992.
- Nashef, Khaled;** Die Orts-und Gewässernamen der altassyrischen Zeit, RGTC4, 1991.
- OIP XXVI** I.J. Gelb; Inscriptions from Alishar and Vicinity, Oriental Institute Publications 27, Chicago 1935.
- Orlin, L. L. ;** Assyrian Colonies in Cappadocia, 1970.

- Otten, H.;** “Eine althethitische Erzählung um die Stadt Zalpa”, *StBoT17*, 1973, s.5-63.
- Özsait, M., N. Özsait;** “Amasya’da M.Ö. 2. Binyılı Yerleşmeleri”, III Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri” (Düzenleyenler S. Alp; A. Süel), Çorum, 1998, s. 457-468.
- PRAG I** Prag Müzesindeki Yayınlanmamış KültepeTabletleri.
- RA** Revue d’Assyriologie et d’Archéologie Orientale
- Sever, Hüseyin;** “Kültepe Tabletleri’nin Anadolu Tarihi ve Kültür Tarihi Bakımından Önemi”, *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi*, Cilt XXXV, Sayı 2 (1192’den Ayrı Basım), Ankara 1992, s.247-256.
- “The Agrig in the Hittite Texts”, *AnatSt* 34, 1984, s. 97-127.
- “Who Where the Kaška?”, *The Argonautica and World CultureI*, 2007, s. 166-181.
- “The Agrig in the Hittite Texts”, *AnatSt34*, 1984, s. 96-127.
- Soden, W. Von;** *Akkadisches Handwörterbuch*, Band I, 1965.
- StBOT** Studien zu den Boğazköy Texten
- Şahin, Hasan Ali;** *Anadolu’da Asur Ticaret Kolonileri Devri (M.Ö. 1975-1725)*, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi Yayınları, Kayseri 2004.
- “Koloni Çağı’nda (M.Ö. 2000–1750) Anadolu’da Bulunan Asurlu Görevliler”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi S. 12*, Ankara 2002, s.71.
- Şimşek, I.Ö.;** “Çeşitli Yollarla Akadcanan Türkçeye Geçen Kelimeler”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2006 Yıllığı*, 2007, s. 179-308.
- TC II** Fr. Thureau-Dangin; *Tablettes Cappadociennes, deuxième serie* Musee de Louvre, Paris 1928.
- TC III** J. Lewy; *Tablettes Cappadociennes troisième serie* Musee de Louvre, Paris 1935.

- Tosun,** **Mebrure;** Kadriye Yalvaç, Sümer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı, TTK. Yayınları, Ankara 1975.
- Ulshöfer,** **Andrea Marie;** Die Altassyrischen Privaturkunden, Altorientalische Studien, Stuttgart 1995.
- Ünal,** **Ahmet;** “Adana’da Kizzuwatna Krallığı Taş Devrinden Hitit Devleti’nin Yıkılışına Kadar Adana ve Çukurova Tarihi”, Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana Köprübaşı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s. 43-69.
- “Hitit Metinlerinde Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağıyla İlgili Kayıt ve Anımsamalar”, Archivum Anatolicum 3, Ankara 1997, s. 341-356.
- Hititler Devrinde Anadolu I, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002.
- “Orta ve Kuzey Anadolu’nun M.Ö. 2. Binyıl İskan Tarihiyle İlgili Sorunlar”, Anadolu 22, 1981, s. 17-37.
- ; K. Serdar Girginer; Çukurova-Kilikya, Taş Devri’nden Osmanlılar Dönemi’ne Kadar Kilikya’da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji, İstanbul 2007.
- “Das Motif der Kindesaussetzung in den anatolischen Literaturen”, Keilschriftliche Literaturen (Düzenleyenler: Karl Hecker ; Walter Sommerfeld), 1986, s. 129-136.
- Hititler Devrinde Anadolu II, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003
- Yiğit,** **Turgut;** “İlk Tunç Çağı’nın Son Evresinde Anadolu’nun Siyasi Görünümü”, *Tarih Araştırmaları Dergisi* Sayı 33, Ankara 2003, s. 167-182.
- I. Hattuşili ve Dönemi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994.

ÖZGEÇMİŞ

1985 yılında Tokat'ın Pazar İlçesi'ne bağlı Üzümlören Kasabası'nda doğdu. İlköğrenimini Üzümlören İlköğretim Okulu'nda, orta öğrenimini Tokat İmam Hatip Lisesi Ortaokulu'nda, Liseyi Açıköğretim Lisesi'nde bitirdi. 2004 yılında Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne kaydoldu. 2008 yılında mezun olup aynı sene Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimdalı Eskiçağ Bilim Dalı yüksek lisans programına kaydoldu. 2009 yılında Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Bilimdalı programına Araştırma Görevlisi olarak atandı. Hala yüksek lisans öğrenimine devam etmektedir.